

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ
OBOR: DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

**Architektura konce 19. a počátku 20. století
v okrese Nový Jičín (1885–1914). Nový Jičín,
Kopřivnice, Příbor, Štramberk.**

Magisterská diplomová práce

Marika Rolinčinová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 20. 10. 2011

Marika Rolinčinová

Za trpělivost a cenné rady při odborném vedení této práce děkuji Prof. PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc. Rovněž za rady a pomoc při shánění písemných pramenů a původních plánů děkuji vedoucímu muzea Mgr. Ondřeji Šálkovi a historiku Josefu Adamcovi. Stejně tak bych ráda poděkovala zaměstnancům Státního okresního archivu v Novém Jičíně a dalším soukromým a právnickým osobám, které mi umožnili studium pramenného materiálu a fotografické dokumentace potřebné k vypracování mé diplomové práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	4
2. PRAMENY A LITERATURA K URBANISMU A ARCHITEKTUŘE DANÉ OBLASTI.....	6
3. NOVÝ JIČÍN.....	9
3.1. Urbanistický a architektonický vývoj.....	13
3.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století.....	18
3.3. Katalog vybraných staveb.....	32
4. KOPŘIVNICE.....	44
4.1. Urbanistický a architektonický vývoj.....	48
4.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století.....	52
4.3. Katalog vybraných staveb.....	63
5. PŘÍBOR.....	69
5.1. Urbanistický a architektonický vývoj.....	72
5.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století.....	74
5.3. Katalog vybraných staveb.....	85
6. ŠTRAMBERK.....	91
6.1. Urbanistický a architektonický vývoj.....	96
6.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století.....	99
6.3. Katalog vybraných staveb.....	108
7. ZÁVĚR.....	113
POZNÁMKY.....	118
PRAMENY A LITERATURA	125
SUMMARY.....	131
SOUPIS OBRAZOVÝCH PŘÍLOH.....	133
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	140

1. ÚVOD

Přelom devatenáctého a dvacátého století dodnes poutá naši pozornost, protože tehdy se rodily všechny tendence, které pak utvářely profil a vývoj společnosti a kultury ve dvacátém století. I architektura, která v této době vznikala, se postupně stala důležitým předmětem historického bádání, jak o tom svědčí celá řada odborných diskuzí, článků či výstav. Zájem se nejprve pochopitelně upínal k situacím ve významných a kulturních centrech a ke známým osobnostem. Naléhavým úkolem je přitáhnout pozornost k problematice stavitelství ve vzdálenějších menších městech, kterým rovněž nelze upírat významné postavení v oblasti stavební produkce. Často právě z periferních oblastí prostupují do dějin umění zvláštní jevy, jejich odkrytím pak vznikají nová pojetí a interpretace.

Předkládaná práce si klade za cíl poskytnout základní přehled o urbanismu a architektuře na konci devatenáctého a v předválečných letech dvacátého století na příkladu čtyř náhodně vybraných měst v okrese Nový Jičín, ležících v jižní části ostravské průmyslové aglomerace. Na prvním místě se autorka věnuje okresnímu městu Nový Jičín, dále nastíní obraz architektonického života ve městě Kopřivnici, v Příboře a nakonec ve Štramberku. Kromě Kopřivnice jde o historicky nejceněnější, takřka navzájem sousedící, města novojičínského okresu, která nesou statut městské památkové rezervace. Svým stavem dochovanosti a kompaktnosti historické zástavby, v případě Štramberka lidové architektury, výrazně reprezentují moravskoslezskou oblast. Stěžejní část textu se věnuje stavebnímu vývoji a jednotlivým stavbám v daných městech, čemuž pro pochopení ucelenějšího významu předchází kulturněhistorické pozadí, které výraznou měrou ovlivňovalo celé dění.

Problematika stavebního dění v okrese Nový Jičín na přelomu století je velmi rozsáhlá a různorodá, proto se jedná o jakési sondy v daných oblastech. Práce se zaměří na nejzajímavější architektonické památky, jež dobře reprezentují rozsah a kvalitu stavebního ruchu. Ve většině případů půjde o veřejné budovy, pozornost však bude věnována i těm, jež slouží k běžnému obývání. V souvislosti

se známými architekty se zde setkáme i s projekty průmyslových či utilitárních staveb. Bez povšimnutí nezůstanou ani stavby nedochované, o jejich vypovídající hodnotě hovoří plánová dokumentace nebo odborná literatura. Ve výkladu se budeme snažit naznačit, vedle formálně slohových vlastností díla, především politické a sociální pozadí měst, kde k uměleckým aktivitám docházelo, ideové proudy v soudobé společnosti, podněty a osobitý přínos objednavatele. Na pozadí těchto kulturněhistorických souvislostí, které se v jednotlivých městech vyvíjely odlišně, poznáme význam a důležitost těchto faktorů pro celkovou podobu architektonické produkce.

Cílem práce je zjistit preference měst, jejich přijetí a uchopení nových trendů v architektuře, a vystopovat jejich lokální zabarvení a charakteristické rysy. Položíme si otázku, zda se při formování novojičínské architektury projeví i motivy nacionální, víme-li, že národnostní „boj“ mezi českým a německým obyvatelstvem se projevoval i přes odlišnou historii v těchto oblastech obdobně. Zajímá nás bude, kteří architekti a stavitelé spoluutvářeli zdejší prostředí a jakou roli hrála v této souvislosti národnost těchto tvůrců. Kromě toho chceme také sledovat, jakým způsobem ovlivnila nová stavba prostředí města, nakolik do něj zapadala a s jakým ohlasem se setkala u veřejnosti. Tyto otázky si budeme pokládat při terénním výzkumu, studiu plánů a nalezených archiválií, a při podrobném průzkumu dobového tisku.

V práci se pokusíme zhodnotit architektonické dění v těchto oblastech a zasadit jej do širšího, minimálně moravskoslezského kontextu, v jehož symbióze vzniklo, a tím přispějeme k mapování architektonické produkce období na přelomu devatenáctého a dvacátého století na Moravě. Snahou bude na základě vzájemné konfrontace jednotlivých poznatků rozpoznat shodné či odlišné slohové projevy mezi městy navzájem či s architektonickou tvorbou ve vzdálenějších oblastech. Smysl této práce nespočívá v přehledu všech staveb vzniklých ve sledovaném období, ale ve snaze ukázat na vybraných příkladech srozumitelný obraz architektonického vývoje v provinčním prostředí. Práce se úmyslně omezuje na poměrně krátký časový úsek asi tří desítek let – na období, kdy se projevují významné změny v architektonickém vyjadřování.

2. PRAMENY A LITERATURA K ARCHITEKTUŘE A URBANISMU DANÉ OBLASTI

Stejně tak, jak se liší architektonické dění v jednotlivých městech, liší se i stav dochovaných pramenů zkoumaných oblastí. Na rozdíl od Kopřivnice, Příbora a Štramberka si nemalý badatelský zájem zasloužil pouze Nový Jičín, kde se stavební dění stalo častým tématem nejen v denním tisku a odborné literatuře, ale i v samostatných studiích. Práce podobného tematického zaměření týkající se Kopřivnice, Štramberka a Příbora nevznikla. V Novém Jičíně zpracoval obdobnou látku ve své diplomové práci Tomáš Bouda (1984). Jeho studie má charakter výčtu malířských, sochařských a v neposlední řadě i architektonických děl.

Předkládaná diplomová práce vychází především z pramenného materiálu, obsahujícího architektonické plány, stavební dokumentace k vytypovaným stavbám a korespondenci a dohledatelného v ústředních institucích okresního města Nový Jičín. Konkrétně ve stavebním archivu Městského úřadu a dále ve Státním okresním archivu, kde se nachází i mnoho různých informací ke stavebnímu vývoji. Zde jsou pro nás důležité fondy archivů jednotlivých měst a okresního úřadu Nový Jičín. Další zásadní informace nalezneme v archivu Muzea Fojtství v Kopřivnici, kde jsou uloženy nejrůznější dokumenty, taktéž dobové fotografie a projektové plány týkající se Kopřivnice i Štramberka. Některé návrhy a plány, především co se týče Příbora, pocházejí ze soukromých rukou. Nutno počítat s tím, že nemalá část archiválií chybí nebo je nenávratně ztracena.

Dalším neméně podstatným pramenem, seznamujícím nás mimo architekturu s kulturním pozadím, jsou kromě regionálních a vlastivědných publikací zejména dobové denní zprávy v časopisech českých i německých, uložených ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Právě zde se můžeme dočíst o kulturním rozhledu obyvatel, reakcích na nové trendy ve stavební produkci a jiných zprávách, které prostřednictvím citace doplňují a obohacují text. Soustavně sledovaly kulturní dění celého okresu Nový Jičín týdeníky *Kravařsko* (1902–1907), *Lubina* (1905–1909), *Příborské noviny* (1903–1904), *Noviny z Pod-Radhoště*. V případě realizací významných architektů můžeme určité údaje

i s plánovou dokumentací nalézt ve specializovaných časopisech, konkrétně *Der Architekt*, *Allgemeine Bauzeitung*, *Moderne Bauformen*. O Novém Jičíně se více dočteme v německých publikacích: *Führer durch Neutitschein und Umgebung*, vydání z roku 1890 a 1903; Wolfram Finfera, *Neutitschein – Die Hauptstadt des Kuhländchens einst und heute*, 1994.

Méně úspěchu se dosáhlo při hledání informací o Kopřivnici a Štramberku. Zde se práce opírá zejména o publikace zpřístupňující dějiny města, které sice nesledují otázku architektury a urbanismu, přesto na jejich pozadí můžeme vysledovat potřebné údaje dotýkající se tématu, jejichž uchopením získáme ucelenější obraz atmosféry doby. Navíc dobře poslouží svým obrazovým materiálem. Zde řadíme publikace místních historiků: Jiří Tichánek, *Stará Kopřivnice v dokumentech a fotografiích*, Jiří Jurok, *Dějiny města Příbora*, Josef Adamec, *Štramberk v zrcadle času*. Na tomto místě můžeme zmínit vlastivědné publikace a sborníky, které se věnují hlavně popisu společenského a kulturního dění, a jakousi formou putování po městě nás alespoň okrajově seznamují s jeho architektonickými dominantami. Patří sem *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, *Vlastivěda moravská* od Václava Severy, *Moravské Kravařsko* Ferdinanda Pokorného či nejnověji zpracovaný *Okres Nový Jičín, místopis obcí* od Jiřího Juroka. Obsahově cenné zmínky přináší i publikace *Kulturní památky okresu Nový Jičín*.

Pro bližší analýzu tématu dobře poslouží regionální časopisy, měsíčníky, týdeníky vydávané jednotlivými městy: *Novojičínský zpravodaj*, *Kopřivnické noviny*, *Měsíčník města Příbora* a *Zpravodaj města Štramberka*. Nesmíme opomenout závodní časopis podniku Tatra Kopřivnice *Tatrovák*, který podrobně sleduje dění průmyslové obce Kopřivnice a jeho vliv na tehdejší obyvatelstvo. Dále *Časopis turistů* (1889–1948) zpravující nás o činnosti štramberského odboru Klubu českých turistů a jeho snahy o propagaci města. Podnikání a průmyslu, který výrazně ovlivnil podobu měst, si všímá Karel Chobot ve své publikaci *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*. Urbanistický vývoj patří rovněž k tématu práce, která se tu opírá především o dílo Karla Kuči, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Stavební vývoj Nového Jičína navíc

podrobně popisuje František Kloss v knize *Technická práce na Ostravsku* nebo Bohumil Samek v druhém svazku díla *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Unikátní soubor městské lidové architektury ve Štramberku, i když pouze do poloviny devatenáctého století, sledují články Milady Novákové a Evy Šamánkové. Svižný pohled na město Nový Jičín podává v neposlední řadě zábavný průvodce českou moderní architekturou dvojice Vávra a Lipus.

Pro pochopení širších souvislostí moravskoslezské architektury se práce opírá zejména o knihy Jindřicha Vybírala a Pavla Zatloukala, jimž se stalo období devatenáctého století předmětem dlouhodobého bádání. Drobnější články a literaturu, která se k tématu přímo neváže, či jen velmi sporadicky, zde opomímám a citací dokládám v příslušných místech následujícího textu.

3. NOVÝ JIČÍN

Nový Jičín se nachází v jižní části ostravské průmyslové aglomerace. Svou rozlohou 44 km² se řadí mezi menší okresní města České republiky. Během poloviny 19. století se z Nového Jičína stalo průmyslové středisko a sídlo mnoha správních a soudních úřadů. V tomto období se nejvíce změnil jeho charakter částečným odstraněním hradeb, zavedením strojové výroby, vznikem velkých továrních čtvrtí a vystavěním železnice.

Město zbohatlo především z prosperujícího průmyslu. Novojičínské soukenictví se v osmnáctém století stalo klíčovým odvětvím a základem prosperity města. Jeho výrobky se vyvážely do celého světa, například do Vídně, Haliče, Turecka či Švýcarska. První továrnu na sukno založil u svého domu soukeník Fedinand Döpper, který zde zavedl v roce 1832 první parní stroj. Roku 1839 postavil druhou soukenickou továrnu (později Drustol). V jeho stopách šli továrníci Jan Preisenhammer a Anton Seibert, dále firma Justine Czeike a jeho synové. Řemeslná výroba postupně přecházela ve výrobu průmyslovou. Souběžně s postupnou industrializací narůstaly sociální rozdíly mezi chudými továrenskými dělníky na jedné straně a bohatými podnikateli na straně druhé, projevující se zvláště dobře v textilním odvětví.

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století měl nejvlivnější postavení kloboučnický průmysl, který brzy počtem dělníků a vývozem zboží překonal dosud proslulou soukenickou výrobu. Jeho průkopníky se stala rodina Hückelů, která se v roce 1799 přestěhovala z Fulneka do Nového Jičína. Na počátku roku 1868 vznikla velmi úspěšná obchodní společnost „J. Hückel´s Söhne“. V roce 1867 vystavěl Johann Hückel novou továrnu, kterou situoval při východní straně silnice směřující na Valašské Meziříčí, v místě zvaném „Na rybníčku“. Tato průmyslová zóna dodnes prosperuje pod názvem Tonak. Hückelové rozšířili výrobu také do zahraničí. V roce 1903 získali ocenění v podobě titulu „dvorních továrníků“ (Hofhutfabrikanten). Vzdávající úroveň výroby potvrdila uznání i na světových výstavách ve Vídni, Filadelfii a v Paříži, kde roku 1900 získal velurový klobouk velkou cenu Grand Prix. Před první světovou válkou měla továrna téměř

2500 dělníků. Úspěch kloboučnické velkovýroby inspiroval i dalšího podnikatele Antonína Peschla, který na konci šedesátých let 19. století založil druhou kloboučnickou továrnu v nedaleké obci Šenov. Obavy ze sociálního napětí, spojené se vzrůstajícím podílem strojové výroby, vedly roku 1870 ke zřízení státní tabákové továrny při jižní straně silnice směřující na Příbor. V této oblasti v roce 1905 přibyla další továrna firmy Böhm a Schlesinger, majitelů kloboučnických závodů v Praze a ve Vídni. Tím se upevnilo postavení Nového Jičína jako největšího centra kloboučnictví v Rakousku.¹ Veškeré podniky vlastnili podnikatelé německé národnosti, což platilo i o státní tabákové továrně, která taktéž měla německé vedení.

Pro kompletní obraz rozvoje průmyslu uvedeme některé další známé podniky, které v budoucnosti ovlivnily hospodářský růst Nového Jičína: Strojírenské závody Karla Drösslera (1866) položily základy továrny na výrobu zemědělské techniky. Velké oblibě se v Novém Jičíně těšil lihovar Karla Heinze (1900). Na rozvoj dopravy měla vliv firma Josefa Rottera, která od roku 1879 vyráběla svítilny pro povozy a kočáry. Továrna prosperuje dodnes jako firma Autopal. Dobrou pověst měla rovněž tiskárna Johanna Nepomuka Enderse. Silná průmyslová základna, podporovaná také radními, se stala hlavním předpokladem pro stavební rozvoj a výslednou podobu města.

Rok 1848 tvoří významný historický mezník. Tento revoluční rok znamenal nejen konec roboty venkovského lidu, ale i začátek obecní samosprávy. Od poloviny 19. století se stal Nový Jičín samosprávným městem s vlastním magistrátem. Tato skutečnost podtrhla jeho význam a zvýraznila jeho postavení v celkovém dění. Nový Jičín se stal sídlem krajského soudu pro severovýchodní Moravu, okresního soudu, berního úřadu a okresního hejtmanství pro soudní okresy Nový Jičín, Příbor a Fulnek. Tento správní systém trval až do vzniku Československé republiky. Jeho úředníci a právníci tvořili spolu s českými zaměstnanci jiných správních institucí základ české inteligence, což se na konci století příznivě projevilo v životě české menšiny.

V souvislosti se vznikem tovární výroby přibývalo v Novém Jičíně i obyvatelstva a s tím související počet domů. Pokud žilo v Novém Jičíně roku

1851 7 743 obyvatel, do roku 1900 vzrostl jejich počet na 12 003, což znamenalo od roku 1851 více než pětadesátiprocentní přírůstek obyvatel. Nárůst znamenal značný příliv dělníků do Nového Jičína a přilehlých obcí. V roce 1900 dělníci tvořili asi 55 procent všeho obyvatelstva, což je asi 7000 obyvatel.² Musíme však uvážit, že určité procento dělníků muselo příslušet bytem do přilehlých obcí Žiliny či Šenova. Sociální rozvrstvení do značné míry určovalo charakter města a ovlivňovalo jeho kulturu. Nový Jičín se postupně stává centrem dělníků a dělnického hnutí. Další nejpočetnější sociální složkou byli živnostníci a příznačný se jevil i počet úředníků a inteligence patřící do střední vrstvy. Výjimečné postavení však měly nejmocnější složky jako továrníci. Důležitý význam pro rozvoj kultury měly také velké stavební firmy a velkoobchodníci.³

S rozvojem průmyslové výroby a nárůstem obyvatel nastala potřeba řešit problémy s vodou. Proto se přistoupilo k vybudování nové městské vodárny, zřízené a uvedené do provozu roku 1892 v nedaleké obci Bernartice.⁴ V rozvíjejících se hospodářských odvětvích se stále více uplatňovala elektřina. S výstavbou elektrárny se začalo v roce 1911 a rok poté zahájila svou činnost.⁵ Rostoucí průmysl nutil řešit i dopravní problémy. Nový Jičín těžil ze své polohy na křižovatce významných komunikací, které směřovaly přes Olomouc na Krakov a z Uher přes Valašské Meziříčí do Slezska. Doprava pozitivně stimulovala hospodářský růst a význam Nového Jičína jako centra. Nepříznivý obrat nastal s rozvojem železnic. V roce 1847 zahájila provoz železnice ve směru z Lipníku nad Bečvou do Bohumína, která tvořila část hlavního tahu Severní dráhy císaře Ferdinanda. Tato důležitá obchodní tepna byla původně městem projektována, ale pro nepochopení městské rady Nový Jičín minula.⁶ Rozhodovaly tu ovšem i důvody terénní. Doprava se tak odklonila z císařské silnice, která městem procházela, a tím zpomalila ekonomický vývoj Nového Jičína.

Město začalo brzy uvažovat o vlastní železnici, která by propojila Nový Jičín se stanicí Suchdol nad Odrou a tím se Severní dráhou Ferdinandovou. Spojení později zajistily dvě železniční tratě, slepě ukončené na dolním a horním konci města. Trať Suchdol–Nový Jičín (1880) končila u tabákové továrny, kde vzniklo nádraží Nový Jičín–město, a stala se jednou z nejvýnosnějších podniků.

Trať Hostašovice–Nový Jičín (1890) kvůli nedorozumění mezi městem a provozovatelem dráhy nekončila ve stávajícím nádraží městské dráhy, ale vedla do horního nádraží u Hückelovy továrny na klobouky. Důsledkem toho je dodnes existence dvou navzájem nepropojených nádraží na severním a jižním konci Nového Jičína. V minulosti se objevily návrhy na jejich propojení, ale z důvodu husté zástavby v centru se neuskutečnily.⁷ Snaha vybudovat dopravní spojení mezi Novým Jičínem a Štramberkem také skončila neúspěchem. Tyto a další faktory pozitivně či negativně ovlivňovaly život obyvatel, prosperitu města a především vývoj průmyslu.

3.1. Urbanistický a architektonický vývoj města

Nový Jičín se ve sledovaném období vyvinul v průmyslové a obchodní centrum severní Moravy. Proměna vzhledu města se musela přizpůsobit novým potřebám, zejména co se týče dopravy a spojů a zlepšení bytových poměrů. Výstavba nezbytných zařízení si žádala nemalé náklady. Novým úkolem se stala nutnost vytvořit vhodné podmínky k uspokojení potřeb rostoucího počtu obyvatelstva, které do Nového Jičína přicházelo za prací. Následující kapitoly se pokusí přiblížit, jak se dále formovala podoba města.

Význam a rozvoj Nového Jičína úzce souvisí s jeho polohou na křižovatce dvou hlavních silnic, zvláště po vybudování státní silnice (1785). Prohlédneme-li si katastrální mapu z roku 1833 [1],⁸ získáme základní představu o podobě města, na niž mohla navázat předměstská výstavba. Ústřední prostor tvoří pravidelné, téměř čtvercové náměstí, kolem něhož se šachovnicově řadí bloky domů se štíty a podloubím. Půdorys vznikl dle předem vypracovaného plánu, což vyčteme z pravidelného tvaru náměstí a hradební zdi, z rovnoběžného a kolmého založení ulic a rozdělení parcel, jejichž radiální skladba je patrná na třech stranách předměstí. Historické jádro obkličují ulice Tyršova, Štefánikova, Sokolovská a Generála Hlad'o, které vyznačují původní cesty vedoucí kolem hradeb. Půdorysnou osu tvořila hlavní komunikační spojnice vycházející ze severozápadní Dolní brány směřující na Opavu (před budovou banky; ulice 5. května) a vedoucí až k jižní Horní bráně na jih přes Valašské Meziříčí a dále do Uher (před budovou Čedoku; ulice 28. října). Do města se dále vstupovalo dvěma výpadními brankami, tzv. Žerotínskou na severovýchodě a Sarkandrovou na jihozápadě. Podle polohy městských bran můžeme usuzovat, že těžiště významu neleželo ve směru cesty z Olomouce do Krakova, ale ve směru severojižním, ze Slezska do Uher.⁹ Celkový systém opevnění doplňoval v jižním úhlu zámek (dnes Žerotínský zámek).

Vnitřní město se s přibýváním obyvatelstva brzy začalo rozšiřovat za městské hradby. Následovalo budování nových ulic a čtvrtí a zřizování parků. Plán z roku 1854¹⁰ ukazuje, jak nová zástavba překročila sevření historickými

hradbami a zaplnila prostor kolem historického jádra. Nová výstavba se rozvinula především na silně industrializovaných předměstích. Nejdříve vzniklo Dolní Předměstí a pak Horní Předměstí, které sledovaly směr hlavní obchodní cesty.¹¹ Pro rozšíření obchodu měla veliký význam tzv. Landstrasse (dnes ulice Revoluční), postavena roku 1835. Tato ulice, směřující na Valašské Meziříčí, podnítila další výstavbu na jihovýchod, kde stály tovární objekty na klobouky firmy Hückel. Další parcelace probíhala na pozemcích Na rybníčku a v Tovární ulici. Převážná část dnešních ulic vznikla již v devatenáctém století a aktivněji se zastavovala od počátku dvacátého století.¹²

K asanačním zásahům do opevnění se přistoupilo již na počátku čtyřicátých let 19. století. Demolicím se neubránily ani hlavní městské brány, které padly v letech 1840–1842 za obět' nově budovaným silnicím.¹³ Z původního opevnění města se zachovaly pouze některé části hradební zdi a šestiboká jihovýchodní bašta u kostela. Nové komunikace, vzniklé na místech demolicí hradeb, se využily k výstavbě nových veřejných budov. Na pozadí těchto bloků, prostupujících z náměstí do obvodových ulic, vznikaly patrové obytné domy. To se stalo typickým rysem postupné přestavby probíhající v druhé polovině 19. století. Díky soustředění stavebního rozvoje včetně veřejných budov do předměstské zóny se dodržel požadavek „nezasahování“ do historického jádra. Zásahy se kromě průrazu hradební linie soustředily pouze na úpravu fasád, ale ani ty nepotlačily renesanční a barokně-klasicistní výraz měšťanských domů. Důsledné respektování motivu podloubí podél všech stran náměstí a přístupových ulic tvoří dodnes zajímavý scelující prvek v obrazu města. Hlavním rysem sledovaného období se stalo vyrovnávání dosavadních disproporcí v rozložení předměstské zástavby, která nyní tvořila kolem historického jádra organický prstenec.

Aktivnější stavební činnost nastala v osmdesátých a devadesátých letech 19. století. Konceptně se soustředila na propojení historického centra a předměstských částí. V této době zaznamenává Nový Jičín výrazný ekonomický vzestup, doprovázený snahou po adekvátní umělecké, především stavební reprezentaci. V rámci urbanizačních procesů sedmdesátých a osmdesátých let se

nemusela pozornost soustřeďovat pouze k dění v metropolích, jakým byla Vídeň. Zde se novodobý urbanizační proces začal uplatňovat od šedesátých let 19. století. Přímý vliv vídeňské Ringstrasse se vzápětí projevil i v moravských městech. I v Novém Jičíně se architektonický vývoj rozvíjel, jak naznačuje Pavel Zatloukal „v souvislosti se sice skromnou, nicméně zřetelnou snahou po vybudování okružní třídy. Nová reprezentativní zástavba byla uskutečňována buď přímo na ní nebo častěji v její bezprostřední blízkosti“.¹⁴ Celek doplnila volná prostranství a parky.

Nový Jičín tak velmi záhy získal vklad k dalším stavebním příležitostem. Výsledek těchto snah můžeme pozorovat zejména v jihozápadní části města (ulice Tyršova a Generála Hlad'ů). Právě zde se nejvýrazněji zachoval odstup od historického centra, což pravděpodobně souvisí s pozdějším bouráním hradeb.¹⁵ Ačkoli celý projekt okružní třídy zůstal nedokončen, účast předních architektů a místních stavebních firem znamenala cenný příspěvek k urbanistickému rozvoji města. Rozsáhlejší výstavbě zabránil patrně nedostatek prostředků a možností a již existující zástavba obklopující město. Na řešení novojičínského okruhu se také odrazil vliv Vídně. Nový Jičín s Vídní udržoval blízké vztahy již dlouho. Například místní rodák Julius Newald se stal na sklonku devatenáctého století vrchním starostou ve Vídni. V metropoli působili místní malíři Julius Berger, Eduard Veith či Hugo Baar a Anton Kolig, kteří jsou dodnes více zastoupeni ve vídeňských muzeích a galeriích než ve svém rodišti. Představitelem nového čistě vídeňského stylu se například stala místní stavební firma Hugo Blum. Do Nového Jičína naopak přicházela celá řada vídeňských umělců, kteří významně ovlivnili zdejší architekturu. Například známý vídeňský architekt Otto Thienemann je podepsán pod novojičínskou okružní třídou.

V Novém Jičíně se tedy aplikovaly, i když méně náročné, prvky a principy okružní třídy. Nevábné části města zmizely a staré domy nahradily nové objekty v tehdy módním historizujícím a novorenesančním slohu. Do počátku vývoje sledovaného období spadá mimo jiné i výstavba městské nemocnice roku 1883 (ulice K Nemocnici),¹⁶ rozšířená nástavbami a přístavbami (v letech 1909–1912 vznikl chirurgický pavilon). Město nezapomíná ani na zaopatřovací ústavy.

V roce 1879–1880 zřizuje občanský zaopatřovací ústav s kaplí sv. Ondřeje (Divadelní, čp. 849), v roce 1894 městský sirotčinec (Bezručova, čp. 419) a v roce 1910 chorobinec (Hřbitovní ulice).

Jak se ukázalo, město se rozšiřovalo především na jihozápadě. Z centra směrem na západ vznikla reprezentativní ulice Bürgergasse, nyní ulice Divadelní. Podél ní postupně vznikaly nejdůležitější veřejné budovy: krajský soud (1879–80), později rozšířen o okresní hejtmanství, dále budova zemské polepšovny (1903), městský zaopatřovací ústav (1887–1880), německá vyšší reálka, chlapecká obecná a měšťanská škola (1881–1883) a budova někdejšího Německého spolkového domu, nyní Beskydské divadlo (1885–1886). Další zástavba podobného charakteru vznikla také v sousedství v Tyršově ulici, na Döpperringu, kde město stavělo nejdříve dívčí obecnou a měšťanskou školu (1885–1887) a později budovu okresního soudu (1904).¹⁷ Stylová poloha zmiňovaných staveb se na konci devatenáctého století vyvíjela ve všech svých formách v intencích slohového historismu. Prosazovala se především neorenesance, která představovala od šedesátých let 19. století nepochybně nejoblíbenější výtvarnou podobu architektury.

Správa Nového Jičína byla zcela v rukou německé buržoazie a jí oddané byrokracie. Výrazem její hospodářské a politické moci se v posledních desetiletích devatenáctého století stala výstavba nákladných veřejných budov, již výše jmenovaných. Taktéž radnice, spořitelna ani nemocnice neměly jediného českého zaměstnance. Mezi členy obecního výboru v roce 1903 není skutečně žádný Čech. „*Je to spravedlivé, že prezidentem českého krajského soudu je Němec... Je to spravedlivo, že viceprezidentem je Němec... že většina radů atd. je německá? Většinu mají Češi jen na hladových místech auskultantských a snad i písařských.*“¹⁸ Naopak nejpočetněji jsou Češi zastoupeni mezi dělnictvem, které se až do počátku dvacátého století uchýlovalo pod křídla německých organizací. Zatímco novojičínská buržoazie prosazovala své politické a kulturní zájmy, krajně odmítavě se stavěla proti národním požadavkům české menšiny a sociálním požadavkům a potřebám početně rychle rostoucího dělnictva. První změna v životě české menšiny nastala roku 1885, kdy se ve městě usadil advokát

dr. František Špaček. Pro posílení hospodářského života zakládá Hospodářský spolek Metoděj a Ústřední záložnu pro kraj Novojičínský. Další důležitou osobou se stal advokát Fratišek Derka a Ferdinand Dostál, jejichž příchodem nastalo druhé období národního rozvoje.

Nový Jičín (něm. Neutitschen) patřil k německým městům se silnou českou menšinou. K posílení pozice využívali Němci především své ekonomické převahy. Všechny továrny i většina živností patřila jim. Česká menšina pronikala do živnostenské éry velmi pomalu. V této době existovaly v Novém Jičíně také převážně německé školy. Brzy se ale setkáváme se stížnostmi a s voláním po jejich rušení. Česká menšina, která do osmdesátých let neprojevovala příliš zájmu o politiku, si na počátku dvacátého století počínala velmi živě. Po dlouhých bojích s městem otevřeli Češi počátkem listopadu 1906 v provizorní místnosti českou soukromou školu, pro niž roku 1907 postavili novou budovu na tehdejší Hückově náměstí čp. 13. (nyní ulice Generála Hlad'ů). Stavbu prováděl stavitel Šmíd z Valašského Meziříčí.¹⁹ Škola se vedle Národního domu stala druhým centrem českého kulturního života. Národní dům s veřejným hostincem vznikl úpravou domů čp. 207 a 208 v dnešní ulici K Nemocnici a jeho slavnostní otevření roku 1894 symbolizovalo růst českého sebevědomí. V prostorách Národního domu hrálo ochotnické divadlo a tiskárna J. N. Enderse zde mimo jiné vydávala týdeník *Kravařsko*, burcující český lid k sebevědomému postoji. V současnosti jsou místnosti zaplněny tržištěm. Němci zuřili, ale růst českého živlu už zastavit nemohli. Národnostní napětí v Novém Jičíně na počátku dvacátého století velmi dobře ilustruje událost z roku 1908, kdy vybili okna v české škole a v Národním domě.²⁰ Tuto intoleranci lze vysvětlit reakcí buržoazie na zřejmý vzestup českého společenského a kulturního života jako výrazu rostoucího národního uvědomění, v němž spatřovala hrozbu. V moravském prostředí je to právě na konci devatenáctého století, kdy český národ sílí a stále více se vymaňuje z germanizačního tlaku.

3.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století

Počátek vývoje sledovaného období symbolicky zahajuje budování okružní třídy v roce 1879, která se stala nejvyzrálejším projevem dobového architektonického myšlení. Kromě komunikační funkce vytvářela prostory pro celkové urbanistické řešení i pro náročné investory budující reprezentativní stavby. Na její podobě se podepsal vídeňský architekt Otto Thienemann (1827–1905), absolvent tamní techniky a Akademie výtvarných umění, podílející se i na budování okružní třídy ve Vídni. Otto Thienemann, označován za "dvorního architekta" Nového Jičína, pracoval u Eduarda van der Nülla a Augusta Siccarda von Siccardsburga z vídeňské akademie. Spolupracoval s Ludwigem Försterem a v sedmdesátých letech realizoval vídeňský Grabenhof ve spolupráci s mladým Otto Wagnerem.²¹ Jeho činnost v Novém Jičíně představím v následujícím textu. V osmdesátých letech zde projektoval několik významných veřejných i soukromých staveb. Pracoval především ve stylu klasicizující neorenesance, i když u vilových staveb místní buržoazie se stylově posouval blíž k pozdnímu historismu. Svým budovám propůjčil pompéznost a kolosální měřítko, i když nutno říci, že menší město mu nemohlo poskytnout takové zakázky, na jaké byl zvyklý z metropole.

Vzor pro reprezentativní veřejné budovy monumentálního charakteru, kterými měla být novojičínská okružní třída zastavěna, poskytl Otto Thienemann projektem krajského soudu z roku 1879 [2,3] (Divadelní, čp. 139).²² Jeho budovu na nároží ulic Tyršovy a Divadelní dnes vlastní městský úřad. Předání dokončené stavby se uskutečnilo 17. 10. 1880 a celkové náklady na výstavbu a zařízení se vyšplhaly na 75 000 zlatých. Celkem jednoduché průčelí vychází z pojetí italské renesance. Důsledně tektonizovaný plášť stavby doplnily interiéry schodišťového prostoru, vstupní hala i další místnosti, vyzdobené malbami místních rodáků Julia a Eduarda Veitha. Sochařské práce provedl C. Feldbacher a většinu stavebních prací realizovala firma Heinricha Czeikeho.²³ K Thienemannovu objektu přistavěl c. k. vrchní inženýr Hugo Skalda roku 1888 budovu okresního hejtmanství.²⁴ Tektonika pláště je členěná obdobným schématem: rustika soklu, patra oddělená

průběžnými římsami. Okna rámuje šambrány a doplňují je trojúhelné frontony a přímé nadokenní římsy, nároží vizuálně zdůrazňuje armování. Budovy tvoří čestný dvůr akcentovaný palladiánským motivem ve vstupní části.

O dva roky později, v letech 1881–1883, navrhuje pravděpodobně také Otto Thienemann v podobných stylových intencích protilehlou budovu chlapecké obecné a měšťanské školy a vyšší reálky (Divadelní, čp. 445).²⁵ Příručka *Führer durch Neutitschein und die Umgebung* z roku 1903 uvádí jako autora plánů městského stavitele a vedoucího zdejšího stavebního úřadu Josefa Langthaler.²⁶ Projektová dokumentace z roku 1882 nese také pouze podpis stavitele Langthaler.²⁷ Ale s ohledem na náročnost takového úkolu, jako je projekt školní budovy, je pravděpodobné, že stavbu Langthaler, jako městský stavitel, realizoval dle plánů nikoliv vlastních, ale Thienemannových. Langthalerův podíl na projektu se však také nedá vyloučit. Budova vychází z klasicizující palácové neorenesance, o čemž svědčí hlavní průčelí s klasickou trojčlennou kompozicí. Osu zdůrazňuje široký rizalit, jehož patra spojuje vysoký pilastrový řád zakončený korintskými hlavicemi. Soklová partie s edikulovým portálem je zatížená bosáží stejně jako meziokenní část středového rizalitu.

V letech 1885–1886 následovala realizace Německého spolkového domu [4] (Divadelní, čp. 873), kolem kterého se rozpoutala živá diskuze ústící v národnostní zášť. Dnešní Beskydské divadlo, řadící se mezi nesmazatelné stopy tehdy módního historismu, které v Novém Jičíně zanechal vídeňský architekt Otto Thienemann, vychází z italsky orientované neorenesance s klasickou bazilikální dispozicí a s bohatě zdobenými interiéry. Stavba vznikla z bezprostřední potřeby novojičínských německých spolků, poté, co roku 1882 uzavřeli jediný sál v centru města, kde se konala divadelní představení. Po získání dostatečného kapitálu se začalo stavět. Na stavbě Thienemannova spolkového domu se podíleli zdejší stavitelé nejznámějších novojičínských firem: Heinrich Czeike st. (1844–1906), Richard Kloss (1854–1910) a Josef Blum (1851–1914).²⁸ Naopak střediskem českého kulturního a společenského života té doby se stal český Národní dům.

Schopnosti renomovaného vídeňského architekta v Novém Jičíně využila pro své soukromé stavby i místní vrstvy podnikatelů. V ulici Tyršově si svůj dům,

projektovaný architektem Otto Thienemannem, nechali postavit manželé Riedlovi (Tyršova, čp. 140).²⁹ V ulici Husově jde o vily pro továrníka Wilhema Kreutze a radního Karla Zeisbergera z roku 1889 (Husova, čp. 888 a 887) [5].³⁰ Na jejich střízlivě členitých fasádách, i když v pozměněné podobě, stále převažují neorenesanční prvky. O Thienemannově projektování se zmiňuje literatura.³¹ Dochovaný plán k domu Karla Zeisbergera je ale podepsán Josefem Blumem. Nad vstupními dveřmi navíc čteme monogram „GZ“ napovídající, že dům nechal Karl Zeisberger postavit pro svou dceru Grétu jako svatební dar. Plán k domu pro Wilhelma Kreutze nese signaturu Heinricha Czeikeho.³² Se spoluprací domácích stavebních firem s významnějšími architekty se můžeme setkat i u jiných projektů, což je zcela běžná praxe.

Také nejbohatší podnikatelská rodina Hückelů si staví dvě rodinné vily, které Thienemann navrhoval v letech 1880–1882. Hückelovy vily (Revoluční, čp. 856 a 857) [6,7] jsou první z několika příkladů náročného bydlení v Novém Jičíně, umístěné v rozsáhlém přírodně-krajinářském parku na konci Horního Předměstí. Moderní bydlení spočívalo ve volném přizpůsobení architektonického tvarosloví současným estetickým požadavkům a novodobým účelům s důrazem na vnitřní uspořádání domu. Vily představují dvě zrcadlově komponované budovy na obdélném půdorysu s výrazně členitou hmotou, jíž dominují nárožní věže. Kombinuje se v nich švýcarský styl s palladiánsky orientovanou pozdní neorenesancí. V interiérech nechybí dvojramenná mramorová schodiště s dekorativně kovaným zábradlím, vestavěný nábytek, štuková výzdoba či dřevěné kazetové stropy. Malířskou výzdobu interiérů provedl již několikrát zmiňovaný Eduard Veith. Italizující prvky s motivy tehdy módního švýcarského stylu užíval Thienemann i v jiných případech (neuskutečněný návrh na poštovní a telegrafní úřad v Olomouci 1882; návrhy na ostravské domy W. Czermaka a M. Strassmanna z let 1886 a 1893; účast v soutěži na všeobecnou zemskou nemocnici v Opavě, 1899.)

Mezi klasicizující novostavby novojičínské okružní třídy patří dívčí obecná a měšťanská škola z let 1885–1887 od vídeňských společníků Heinricha Clause a Moritze Hinträgers³³ [8,9] (Tyršova, čp. 144), vybraných na základě

vítězného projektu ze soutěže z roku 1885. Moritz Hinträger, absolvent polytechniky v Praze a Akademie výtvarných umění ve Vídni, měl bohaté zkušenosti s projekty veřejných škol a vedle toho se věnoval také architektuře hotelů a obytných budov. Vyhledávaným projektantem se stal zejména v Šumperku. Novojičínská trojpatrová budova, akcentována atikovou nástavbou s věžicí nad střešní římsou, tvoří osově řešené čelo domovního bloku mezi ulicí Derkovou a Slovanskou. Kopulovitá věžička sloužila pro astronomická pozorování. Hlavní vstup z proponované okružní třídy v podobě trojdílného portálu zdůrazňuje čtveřice předsazených toskánských sloupů. Patrná je zde snaha monumentalizovat průčelí zvýšením soklové zóny přes dvě podlaží, rytmizací vysokého pilastrového řádu a celkově klasicizujícím, slavnostním charakterem. Stavbu s vyhraněným smyslem pro monumentalitu realizoval městský stavitel Josef Langthaler.³⁴

V podobném duchu vyrůstaly další objekty i později, vesměs již jako díla zdejších stavitelů. Mezi nejvýznamnějšími, kromě již zmíněného Josefa Langthalera, zde působili Heinrich Czeike st., Richard Kloss a Josef Blum. Tito architekti a stavitelé se etablovali při stavbě Thienemannova Německého spolkového domu „*a právě oni v následujících letech dotvářeli charakter zdejší gründerké éry u řady veřejných i soukromých zakázek*“.³⁵ Mezi realizované stavby Josefa Bluma patří budovy státních a školských institucí, ale také soukromé vily novojičínských podnikatelů. Pro místní buržoazii navrhl v letech 1891–1893 obytný dům (Štefánkova, čp. 762) v neorenesančním stylu. Přísný historismus představují jeho dva nájemní domy na ulici Divadelní z roku 1898 a 1905 (Divadelní, čp. 949, 946).³⁶ Také doplňuje poslední volné prostranství na Tyršově ulici novým okresním soudem (Tyršova, čp. 1010; 1904–1906). Jeho synové Rudolf a Hugo Blumové působili pod firemním názvem R&H Blum v Novém Jičíně i v jiných městech na Moravě. Činnost této firmy je rozsáhlá a zasloužila by si samostatné zpracování.

Kromě Josefa Bluma existovalo v Novém Jičíně několik významných stavebních firem, které se podílely na realizacích cizích projektů, především vídeňských architektů. Významným stavitelem a současníkem Josefa Bluma se

stal již zmíněný Heinrich Czeike st., který spolu s bratry provozoval cihelnu v Kuníně. Často je zmiňován v souvislosti s realizacemi staveb Otto Thienemanna v Novém Jičíně. Věnoval se nejen veřejným a soukromým zakázkám, ale také technickým a užitkovým stavbám. Můžeme například zmínit spoluúčast na projektu vodárny v Bernarticích. Z veřejných zakázek připomeneme Občanský zaopatřovací ústav z let 1879–1880 (Divadelní, čp. 849) a Odbornou tkalcovskou školu z roku 1888 (Slovanská, čp. 880).³⁷

Přísný historismus se na veřejných budovách udržoval v devadesátých letech a pokračoval i ve dvacátém století, což je u těchto budov obvyklé. Příkladem je Zemská polepšovna (Divadelní, čp. 881)³⁸ nebo německá Jubilejní školní budova (Komenského, čp. 1118), postavená Josefem Blumem roku 1909 podle plánů městského stavebního úřadu, respektive architekta Grassera.³⁹ Zde se však projevují spíše prvky francouzské renesance s náznaky naturalistické secesní dekorace. Podobné pojetí dále ukazují ryze české realizace, jako je budova první české školy z roku 1907 (ulice Generála Hlad' o).

Východiskem ze slohové krize historismu a zároveň i organickým navázáním na její poslední fázi se stala slohová proměna v prvních projevech secese. Zpočátku se stala záležitostí povrchové úpravy, kdy nahrazovala přežilý formální aparát užitím vegetabilního nebo antropomorfního dekoru na průčelí. Kolem roku 1900 již vrcholí organická secese a zároveň vystupuje generace architektů s transformací slohu do osobitých poloh moderny, tíhnoucí ke střízlivosti a geometrizaci forem. Nové architektonické prvky se objevují na povrchu i v řešení půdorysů. Formální rejstřík florální, později hlavně geometrické secese se stal výrazem odmítnutí starších slohových forem a akademických konvencí a znamenal rozhodný posun k moderní formě. Těžiště této nové architektury se projevovalo ve výstavbě vil a kulturních budov. Pro počátky moderní architektury byly rozhodující impulsy vycházející z působení a díla Otto Wagnera a jeho školy na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Jak se dozvíme, konkrétně dva Wagnerovi žáci obohatili svojí tvorbou i město Nový Jičín.

Secese našla v Novém Jičíně možnost uplatnit svůj dekor především na stavbách, určených k společenským a podnikatelským účelům, jak je tomu u budovy kavárny Praha [10] (Lidická, čp. 128). Původní objekt vídeňské kavárny Heinrichshof vznikl na místě pěti asanovaných domů na ulici Lidické v roce 1899, jak ukazuje letopočet nad původním vstupem. Zmiňovaná ulice se stala po zahájení výstavby okružní třídy rušnou spojnicí mezi historickým a správním centrem. Stavebník, restaurátor Heinrich Hohl (1868–1933), jehož jméno se objevuje na kovářských doplňcích fasády, přivítal poprvé své hosty 23. prosince 1899. Kavárna Praha, postavená dle plánu Josefa Bluma,⁴⁰ představuje styl vídeňské architektury z doby kolem roku 1900. Budova, která je plně srovnatelná s tehdejšími typickými stavbami rakousko-uherské metropole, stojí na rohu ulic Lidická a Úzká. Vliv vídeňské architektury je patrný i z výroku jednoho návštěvníka: „Viděl jsem vídeňskou kavárnu s vídeňským životem.“⁴¹ Pro tuto stavbu je příznačná symbióza pozdního historismu, secese a neobaroka, která se začala prosazovat kolem roku 1900. K secesi se objekt hlásí hlavně užitím velkých segmentově zakončených oken v přízemí. Dále oblý nárožní rizalit, segmentové zvýšení římsy, motiv balkónů a štukové detaily, uplatňující se na fasádě, taktéž odkazují k secesnímu proudu. Dekorativní prvky objevíme i v interiéru kavárny, který dotváří rozměrné romantické pastorely vídeňského malíře dekorací Johanna Gärtnera z roku 1899. Kavárna a restaurace Heinrichshof se stala prestižním místem společenského a také spolkového života.

Samotné centrum města s podloubím a renesanční budovou tzv. Staré pošty nabízí i několik nevšedních novodobých překvapení. Právě zde se snažil uplatnit jeden z Wagnerových žáků, šumperský architekt Karl Johann Benirschke (1875–1941).⁴² Přípravu na profesionální dráhu zahájil na německé státní průmyslové škole v Brně a poté na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Už jako student se Karl Benirschke „účastnil boje o novou architekturu, hledající nový výraz a popírající zastánce tradice pozdního historismu.“⁴³ Jeho stylovým východiskem se zpočátku stala organická secese, představovaná zejména dílem J. M. Olbricha a bruselské školy. Domy, které Benirschke navrhoval po roce 1900, poutají svým malebným obrysem a nadbytkem dekorativního živilu,

pokrývajícího fasády. Tyto motivy se projeví i v návrhu nárožního domu s podloubím pro Nový Jičín [11],⁴⁴ který měl stát přímo na hlavním náměstí, jak dodává Pavel Zatloukal.⁴⁵ Projekt uveřejněný v časopise *Architektonische Monatshefte* z roku 1901 prozrazuje, že jej Benirschke vypracoval ještě za studií. Fasádu zdobí modrošedý keramický obklad malého obdélného formátu, upevněný motivem pozlacených nýtů. Na něj navazuje vlys bohatého ornamentu tvořený z čistě přírodních motivů, stylizovaných rostlin, ptactva a opic. Fasáda přechází do mohutné dekorované geometricky ztvárněné římsy, nároží je navíc zvýrazněno pylonem. Kresba domu, kterou kráší skupina dvou elegantních, velkoměstsky oděných žen, se stala jednou z prací, které se dočkaly efektní publikace, ale nikoliv uskuteční. Žádná budova tomu v centru Nového Jičína totiž neodpovídá. I přesto je tento návrh prvním dokladem vztahu Wagnerova žáka k Novému Jičínu.

Také severovýchodně od centra se rozvíjela náročnější výstavba. I v této oblasti, díky staršímu systému parcelace, vznikla důsledně pravoúhlá uliční síť mezi Novosady a ulicí Hoblíkovou, kde postupně vyrůstají obytné domy i poutavá secesní architektura. Zde se usazují příslušníci buržoazie a bohaté inteligence. V této části předměstí se jako architekt uplatnil novojičínský stavitel Richard Kloss (1853–1910), který vlastnil zejména pozemky na ulici Msgr. Šrámka. Jeho stavby se vyznačují rozmanitým historickým aparátem, příznačnou přesyceností a převahou viděného detailu nad celkem. Často aplikoval architektonické prvky nezávisle na tektonické struktuře staveb, obsahově i funkčně zcela autonomně, působící někdy až bizarně. Zprvu staví dům pro svou rodinu, (Msgr. Šrámka, čp. 1030), uplatňující ještě převážně historizující stavební vlivy; vyniká barokní lodžie ve štítu. V podobném duchu se nese i sousední budova čp. 1099. Poté firma Richarda Klose začala s výstavbou bloku obytných domů na severní straně ulice z její západní části. Počínaje rokem 1904 a 1905 navrhuje Richard Kloss již v plně secesním duchu reprezentativní vily majetných podnikatelů Augusta a Franze Preisenhammerových [12] (ulice Msgr. Šrámka čp. 1028 a 1029).⁴⁶ První dům s bohatou secesní dekorací upoutá pozornost především náročnější výzdobou rizalitu se segmentovým štítem. Zde vyniká dvojice maskaronů, na něž navazují

plastické svislé lišty a opulentní motiv stylizovaných květů zdůrazňující trojici arkádových oken ve středu rizalitu. Druhá stavba v uliční řadě, s obdobně ztvárněnou fasádou s akcentujícím segmentovým rizalitem mezi dvojicemi pilířových útvarů po stranách, má náročně koncipované obytné podlaží spočívající na soklu. K výrazným detailům patří stylizované vegetabilní motivy, festony a geometrické ornamenty zdobící průčelí od výšky oken směrem nahoru. Kromě toho si můžeme všimnout vysokých egyptských herm, s nimiž se ale v původních návrzích nepočítalo.

Podél ulice následují další dva domy od Richarda Klosse. První dům navrhuje pro Emilii Klossovou roku 1903 (čp. 1026). Druhý obytný dům (čp. 1058), projektovaný roku 1906 opět s podélným půdorysem jako u předchozích staveb, nese výzdobné prvky převzaté ještě z pozdně renesančního tvarosloví, kombinované s typickými secesními motivy stylizovaného ornamentu. Ulici zakončuje budova spolku katolických tovaryšů (čp. 1105), jak naznačují plastiky představující atributy řemesla a obchodu ve štítu nárožního rizalitu. Richard Kloss pro ně vytváří projekt roku 1908, opět v něm převládá historizující členění.⁴⁷ Výsledkem této skupiny domů, které zajistily architektovi nebyvalou konjunkturu jeho podniku, je harmonický a logicky propojený blok s tradičním horizontálním dělením a secesně ztvárněnými fasádami. Richard Kloss aplikoval secesní ornament výlučně jako prostředek doplňující historizující formy, což se projevuje na celkové práci s fasádou. Tento dekorativismus, v naturalistické podobě i v různé míře stylizovaný, se objevuje na celé řadě druhotných realizací až do první světové války i později.

V rámci novojičínské architektury exceluje se svou sochařskou výzdobou vila sochaře Adolfa Kleina [13] (Revoluční čp. 1047). Dům postavený roku 1906 akcentuje nárožní polygonální arkýř podpíraný velkou karyatidou. Jde o neobarokní sochu ženy oděnou v dlouhý přilnavý šat. Její autorství se přisuzuje stavebníkovu otci, sochaři a štukatérovi Josefu Kleinovi.⁴⁸ Polygonální arkýř nese nízké reliéfy žánrových hudebních motivů prozrazující secesní vliv. Pojetí fasád se secesním štukovým dekorem, s nímž v partii soklové části kontrastuje důsledně

bosované zdivo, je ještě poplatné historizujícímu proudu architektury. Původní projektová dokumentace objasňující autorství stavby se nezachovala.

Mimořádnou invencí a výkonností vynikala mezi novojičínskými staviteli firma Czeike&Wondra, jejíž aktivita se neomezovala jen na luxusní vily, rodinné nebo nájemní domy, ale věnovala se také sakrálním stavbám. Ve vztahu k stylovému vývoji na přelomu století byla firma velmi flexibilní, schopná recipovat domácí i cizí příklady. Jedním z vrcholů architektury pozdního historismu v Novém Jičíně, které zároveň představují moderní sídla bohaté buržoazie, přicházející k nám z Anglie, se staly vily Hugo a Hanse Hückela [14–17] (Revoluční čp. 961 a 1032),⁴⁹ postavené na počátku dvacátého století. Vily, vzdálené od sebe jen pár desítek metrů, jsou umístěné v parkově upravené zahradě jižně od reprezentativních vil Johanna a Augusta Hückela. Novým principem řešení se stal asymetrický rozvrh a holá průčelí, v nichž se téměř veškerá výzdoba soustředila v pásu hrázděného zdiva pod přečnívající střechou. Exteriér, poplatný také výtvarnému výrazu lidové tvorby především u vily Hugo Hückela, působí malebně svým nepravidelným rozvrhem a kombinací různých materiálů. Architekti vycházeli z příkladu anglického typu domu s ústřední schodišťovou halou, kolem které se rozkládaly na nepravidelném půdorysu další místnosti. V souvislosti s touto firmou hovoříme o Heinrichu Czeikem ml. (1869–1938), synu Heinricha Czeikeho st., který studoval na vídeňské Akademii umění u profesora Theofila Hansena. Z rodiny Czeiků se i jiní zabývali architekturou. Nejznámějším se stal Max Czeike (1879–1945), s jehož jménem se setkáme při průzkumu architektury dvacátého století v Mariboru, kde jako architekt působil od roku 1910 u stavitele a akademického architekta Fritze Friedrighera.⁵⁰ Narodil se v Novém Jičíně a stejně jako jeho bratranec Heinrich Czeike ml. vystudoval architekturu na vídeňské Akademii, ale Max patrně již jako žák Otto Wagnera.⁵¹

Vývoj architektury začal postupně směřovat k prosazení nových konstrukčních materiálů, a tím i k novým technologiím a racionálnějšímu přístupu k architektuře. Racionalistická moderna k nám pronikala nejen z Vídně, zejména vlivem žáků Otto Wagnera, kteří se u nás stali nositeli revolučních představ

moderny, ale inspirace přicházela i z Holandska, Anglie nebo Belgie. Výsledkem tohoto proudu se stala střídá geometričnost a abstrakce. Na stavbách převládaly hladké plochy, jednoduché tvary a různorodost materiálů. Pro tuto tvorbu je především příznačný individualismus. Přísná strohost a geometrizace vládnu na domě Rosy Schillingové [18] (Havlíčková, čp. 104) od firmy Czeike&Wondra z roku 1906.⁵² Základní motiv tu tvoří poměrně bohatý dekor barevně odlišených lizénových rámců, které ukončuje výrazná korunní římsa, pod kterou obíhá pás perlovce a štuková dekorace uzavřená v geometrických plochách. Ta se objevuje zejména v nadokenních pásech a parapetních výplních. Přísnou strohost a geometrizaci dvoupatrové nájemní vily, ještě s dekorativními florálními motivy, změkčuje oblé nároží. Geometričnost, prosazující se v celkovém členění, užil architekt Josef Blum při realizaci dvou sousedících domů v Havlíčkově ulici. Dům dr. Franze Preisenhamera (Havlíčková, čp. 1059),⁵³ vyprojektovaný roku 1906 v neoklasicistním stylu, akcentuje středový polygonální arkýř s keramickým obkladem završený věžovitou střechou. Na něj navazuje sousední nájemní dvojdům z téže doby patřící Luise Markotiové [19], (Havlíčková, čp. 1076 a 1086). Neoklasicistní fasádu se segmentovými arkýři zdobí secesní ornamentika v podobě stylizovaných listů pod kordónovou římsou a kruhů se svislými lištami v meziokenních polích druhého patra. Oblé nároží zdůrazňuje balkon s kovovým zábradlím. Právě na těchto domech v Havlíčkově ulici si můžeme povšimnout, jak jsou dekorativní prvky vymezeny do limitovaných ploch. S principem eliminovaného geometrického dekoru pracují i další architekti projektující v Novém Jičíně.

Stylový přechod z historizující fáze k moderně na Moravě pozorujeme v díle vídeňských společníků Franze von Krausse a Josefa Tölka, kteří zásadně ovlivnili i architekturu Nového Jičína. Architekti ve spolupráci s firmou Czeike&Wondra projektovali vilu pro Julia a Stefanií Perlovou [20,21] (Slovanská, čp. 1092).⁵⁴ Jak trefně poznamenal Jindřich Vybíral, její pojetí lavíruje „na pomezí nové moderny a nového historismu (neobiedermeieru),“⁵⁵ aktuálního kolem roku 1910. Budova má bohatě členitý půdorys s nárožními rondely a stojí v náročně založené okrasné zahradě na tehdejší konci západní

části města. Její fasáda je přísně geometrická, členěná lizénovými rámci a výrazně plastickými výplněmi. V pozdějším období, roku 1921, navrhují stejní architekti rodinnou hrobku Hückelů.⁵⁶ Další zásadní realizaci v rámci novojičínské architektury, vycházející z racionalistické moderny, představuje přístavba hotelu Heinrichshof [22–24] (Úzká, čp. 128). Plány pro restaurátora Heinricha Hohla vypracovali bratři z Valašského Meziříčí, Hubert a Franz Gessnerové, v roce 1906.⁵⁷ Jejich tvorba v Novém Jičíně představovala nejradikálnější naplnění principů moderní architektury. Racionalistická koncepce se objevuje i u vily Maxe Weisse z roku 1908 [25,26] (Anenská, čp. 1117).⁵⁸ Weissův dům se svou dispozicí na bázi tří podélných traktů, zakončených dvěma nárožními oblouky, a se svou ústřední schodišťovou halou má velmi blízko k vile Julia a Stefanie Perlových. Bohužel po přestavbě na mateřskou školu vila zcela změnila svůj vzhled.

Sloučení moderny s neoklasicismem představuje návrh restaurace “Nové Slunce“ se zahradou pro majitelku pivovaru na Bochetě Albertinu Kudielkovou (Husova, čp. 1241), který vytvořil Josef Blum roku 1907 [27,28].⁵⁹ Objekt restaurace, vybudovaný kolem roku 1910, se skládá ze čtyř hmot. K ústřední jednopatrové budově s širokým volutovým štítem přiléhají dva předstupující menší objekty s mansardovou střechou, které navzájem propojuje přízemní veranda. Z východní strany se k objektu připojuje čtvrtá, dvoupodlažní obytná budova s mansardovou střechou, která vyvažuje hmotové uspořádání celé budovy. Z návrhu fasády je zřejmé, že stavebník a jeho stavitel pojali vilu jako neoklasicistní. Pravoúhlé tvary se tu prolínají s křivkami dekoru například na pylonech flankujících štít, kterému dominuje velký sluncový maskaron v klasicistním ornamentu. Tvary a orámování oken, sdružené pilastry, které jsou ve skutečnosti nahrazeny polosloupky, nebo elipsovité okna ve štítech podtrhují geometrické pojetí fasády. Samotný interiér zahrnoval velkou restauraci, sál, výčep, salonek a kuželnu a jiné provozní místnosti umožňující lepší provoz restaurace. Vpravo od objektu se rozprostírá rozlehlá zahrada s dřevěnou verandou z roku 1891 od Richarda Klosse. Objekt i pozemek zahrady se téměř v nezměněné podobě využívá k restauračním účelům i dnes.

Zcela neoklasicistní je vila Ferdinanda Czeicznera [29,30] (Husova, čp. 1151).⁶⁰ Budovu navrhl roku 1910 Josef Blum jako obytnou vilu podle představ a přání stavebníka. Téměř zámecký charakter klasicizující stavby se secesní dekorací se promítá v celkové hmotě i měřítku, na průčelích i v samotné dispozici. Areál vily zahrnující tři hospodářské budovy, zahradu, ohradní zdi, soubor fontán a váz patří svou rozlohou k nejrozsáhlejším novojičínským projektům, které se staly významným dokladem bydlení zámožných podnikatelských vrstev Nového Jičína.

Zbývá se zmínit o některých zajímavých realizacích, které doplňují celkový obraz architektury v Novém Jičíně v období na přelomu devatenáctého a dvacátého století. K uvedenému výčtu architektonických témat se na počátku dvacátého století připojují také návrhy sakrálních objektů. Tyto stavby z hlediska slohového či stylového pojetí představovaly různá východiska. První projekt na stavbu evangelické farní budovy a modlitebny vypracovala známá stavební firma Czeike&Wondra (Janáčkovy sady, čp. 184) [31].⁶¹ Sakrální účel zdůrazňuje gotizující tvarosloví, které u církevních staveb přetrvávalo po celé devatenácté století a zasahovalo i do století dvacátého. Z půdorysů vyčteme, že kromě přízemí, které sloužilo modlitebně, patro a podkroví zaujímaly obytné místnosti (salonek, koupelna, pokoje aj.). Komunikační funkci plnilo jednoramenné schodiště v ose uliční fronty, z vnějšku zdůrazněné rizalitem zakončeným štítem. Zde se nejvíce uplatnily gotizující prvky v podobě lomeného oblouku nad hlavním vchodem, rozměrného okna v patře i sdruženého okénka protínajícího štít rizalitu. Ostatní okna pětiosého průčelí ukončují segmentové záklenky. V ornamentice fasády se původně uplatnil i motiv kříže různých rozměrů.

Důkazem, že obec pomýšlela nejen na vybudování modlitebny, ale i kostela, dokládá pohlednice,⁶² kde je severně od modlitebny zakreslena zamýšlená kostelní budova. Plánovaný evangelický kostel v sousedství fary však z finančních důvodů zůstal pouze na papíře. Dochovaný návrh nese signaturu vídeňského architekta Eduarda Kramera [32]. Jak můžeme vidět ze studie, šlo o moderní chrám v duchu secese Wagnerovy školy, který si vysloužil publikování v renomovaném časopise *Der Architekt*.⁶³ Eduard Kramer navrhl křížový půdorys

kostela pro 500 osob tak, aby věřícím umožnil z každého místa vidět na oltář a kazatelnu. Předběžný rozpočet na stavební náklady včetně vybavení se vyšplhal na 34 000 zlatých. Dotace měly putovat především od bohatých věřících, kterým byl vyhrazen prostor vpravo od oltáře s odděleným vstupem. Snaha co nejvíce ušetřit nakonec vedla obec k tomu, že od realizace upustila.

Poslední projekt vývojově důležité sakrální stavby v historii města patří Ernstu Lindnerovi. Tento vídeňský architekt navrhl roku 1906 budovu židovské synagogy [33] (Havlíčková, čp. 1110),⁶⁴ kterou realizovala místní stavební firma Richarda Klosse roku 1908. O výstavbě se rozhodlo již roku 1896, kdy ustanovený komitét vydal provolání ke sbírce. Stejný záměr však měly mnohé židovské obce, zvláště na severní Moravě, což zapříčinilo zdržení ve výstavbě. Bývalá synagoga stojí severozápadně od Masarykova náměstí, těsně za bývalou hradební zdí. U této stavby architekt uplatnil celou škálu výtvarných motivů. Lze tu najít prvky středověké, secesní i byzantské. Původní stavba v arkádovém stylu s orientálními a secesními prvky, s mohutnou kupolí nad křížením a půlkruhovým závěrem, zcela změnila podobu při necitlivých stavebních úpravách, prováděných v letech 1951–1953. Nejen věžičky na štítu, ale především celá plastická výzdoba průčelí a ztvárnění fasád zmizely pod novodobou tvrdou škrábanou omítkou. Původní vzhled nám dokládají jen dobové fotografie a pohlednice. Zachována zůstala pouze dispozice podélné trojlodní baziliky. Objekt sloužil po válce sboru církve československé husitské. Od roku 1967 zde sídlí depozitář okresního archivu.⁶⁵

Poslední realizace sledovaného období představují dva domy v samotném centru města. Lékarna U Bílého anděla (čp. 42) a dům U Zlatého jelena (čp. 17) upoutají naši pozornost díky půvabným fasádám, která jsou dílem významného novojičínského architekta Hugo Bluma (1879–1923).⁶⁶ První dům, U Bílého anděla na jihovýchodní straně náměstí, pochází z roku 1913, ačkoliv se o ní tvrdí, že je rokoková [34]. Fasáda v neobarokním stylu, zdobící druhý dům na protější straně náměstí, U Zlatého jelena, nahradila roku 1913 dříve klasicistní průčelí z poloviny 19. století.⁶⁷ V roce 1897 odešel Hugo Blum do Vídně. Po získání titulu na technické univerzitě ve Vídni absolvoval mistrovskou třídu Friedricha

Ohmanna na tamní Akademii výtvarných umění, v letech 1906–1907. Po návratu do Nového Jičína pracoval ve stavitelské firmě svého otce. Poté tvořil samostatné projekty rodinných domů včetně bytového zařízení a náhrobních architektur.

3.3. Katalog vybraných staveb

3.3.1. Vily Johanna a Augusta Hückela, ulice Revoluční, čp. 856 a 857, Otto Thienemann, 1880–1882. [6,7]

V letech před první světovou válkou se stala firma „Johann Hückel's Söhne“ největším producentem klobouků v celé rakouské monarchii. Podnikatel Johann Hückel (1814–1880) získal kloboučnickou dílnu po svém otci a strýci a založil spolu se svými syny roku 1865 první strojní továrnu na klobouky jižně od historického jádra města. V roce 1910 pracovalo v továrně přes dva tisíce zaměstnanců, kteří vyráběli více než pět tisíc klobouků denně. Nový Jičín se stal kloboučnickým centrem ve střední Evropě a její export mířil nejen do evropských zemí, ale i do zámoří. Úspěchy firmy se brzy odrazily ve snaze majitelů náležitě vyjádřit své ambice výstavbou okázalých rodinných sídel. Zanechali tak svůj odkaz v podobě dvou architektonických skvostů na východním svahu, naproti rozrůstající se továrně na klobouky. Bratři Augustin a Johann Hückelové požádali o vypracování projektů sídel firmy předního vídeňského architekta Otto Thienemanna, absolventa tamní Vysoké školy technické a Akademie výtvarných umění. Projekt realizovala firma Heinricha Czeikeho st. Základní kameny obou navržených vil položila stavební firma roku 1880 a o dva roky později objekty dokončila.⁶⁸

„V italském snu v náručí lesa“⁶⁹ stojí zrcadlově postavené vily shodného půdorysu a objemu. S dominantami nárožních věží a se symetricky řešeným parterem vytvářejí ve svahu nad proslulou kloboučnickou továrnou unikátní kompozici. Řešení fasád je stejné. Průčelí člení pásová rustika, rizality, loggie a v patře arkýře. Nároží zvýrazňuje nepravé armování. Celou hmotu stavby zdůrazňují helmice věží s lucernou a trojúhelné štíty rizalitů s vyřezávanými konstrukcemi dřevěných trámů. Architekt tak zkombinoval „italizující výraz s prvky tehdy populárního švýcarského stylu“.⁷⁰ Stavební prvky, jako imitace hrázdění ve štítech a na věži, ukazují na německé a švýcarské prostředí, jejichž architektura se stala v Evropě běžně známou a používanou. Pravoúhlé okenní

otvory v šambránách doprovázejí přímé nadokenní římsy, jindy výrazné klenáky. Prosklená arkádová lodžie v patře hlavního průčelí zdobí kuželková balustráda, obdobně jako některé okenní parapety. V detailním tvarosloví průčelí doplňují četné štukové detaily, které zvýrazňují jejich reprezentativní charakter.

O vymoženostech bydlení promlouvají interiéry těchto vil. Dispoziční řešení kladlo velký důraz na vnitřní uspořádání domu, kterému dominovalo dvouramenné mramorové schodiště s kovovým dekorativně kovaným zábradlím. Původní interiéry zdobily fabionové stropy s obdélnými zrcadly či pilastry. Z dalších artefaktů lze připomenout dřevěné kazetové obložení stěn, stropů a schodiště. Velkou jídelnu v patře s dřevěným táflováním a vestavěným novorenesančním nábytkem můžeme obdivovat ve vile Augusta Hückela. Ekonomický potenciál majitelů se odrážel jednak v řemeslně zručných interiérech, ale také v nástěnné výzdobě. Tu v minulosti doplňovaly obrazy Hugo Baara, práce z dílny malířské rodiny Bergerů a především unikátní výtvarná výzdoba proslulého novojičínského rodáka malíře Eduarda Veitha.⁷¹ Jeho nástěnné malby jsou k vidění v divadlech po celé střední Evropě. Angažmá Veitha při výzdobě vil ukazuje nejen na umělecké zájmy stavebníků, ale také na snahu podpořit místní umělce.

Vily si podržely maximální komfort až do konce čtyřicátých let. Vedle běžných místností, jako je salon, pracovna, ateliér a nárožní lodžie, je architekt vybavil dvěma koupelnami. Celý komplex byl centrálně vytápěn jedinečným parovodním topením, včetně balkonů vybavených parketovou podlahou. Pozoruhodný provoz těchto vil skončil ve smutném období konce druhé světové války, kdy vily přestaly sloužit svému původnímu účelu.⁷² Rodina uprchla do Bavorska a z jedné vily se stala dětská ozdravovna. V druhé sídlilo kožní oddělení a nemocnice. V současné době zchátralé vily Hückelů drží v Novém Jičíně smutný primát. Národní památkový ústav je zařadil, jako jediné památkově chráněné objekty na území města, do své databáze nejohroženějších nemovitých památek. Jejich stav se neustále zhoršuje. Vily, společně s dalšími reprezentativními objekty poblíž, tvoří soubor staveb velké architektonické

a umělecké hodnoty. Rozsáhlá parková úprava kolem vil je dodnes také vynikajícím dílem zahradní architektury se vzácnými dřevinami.

3.3.2. Německý spolkový dům, ulice Divadelní, čp. 873, Otto Thienemann, 1885–1886. [4]

Německý spolkový dům (dnešní Beskydské divadlo), dílo vídeňského architekta Otto Thienemanna, stojící mezi ulicemi Divadelní a Husovou, připomíná slavnou éru architektonické proměny Nového Jičína v osmdesátých letech 19. století. Myšlenka vybudovat kulturní a společenské centrum vznikla poté, co uzavřeli starý divadelní sál v centru města. Šest novojičínských německých spolků se zasloužilo o zřízení loterie, která poskytla potřebný kapitál na stavbu nové budovy. O další finance se staralo Družstvo spolkového domu. Se stavbou se začalo roku 1885 a velkolepá slavnost otevření se odehrála v neděli 24. října 1886. Z dobového tisku k nám promlouvají autentické záznamy tehdejších událostí. Zdůrazňují, že Německý spolkový dům slouží dalšímu rozkvětu a rozvoji německé kultury, a to především jistým třídám „*velkoněmecké a fabrikantské*“.⁷³

Otto Thienemann navrhl elegantní stavbu v klasicistním novorenesančním stylu s bazilikální dispozicí. Hmotově a dispozičně vychází z bývalého brněnského kasina v Lužánkách od architekta Ludwiga Förstera. Na stavbě Thienemannova spolkového domu se podíleli zdejší stavitelé nejznámějších novojičínských firem: Heinrich Czeike st., Richard Kloss a Josef Blum. Kamenické práce provedl Josef Leide, malířskou výzdobu Emil Grossmann a Julius Veith spolu se svým synem Eduardem. Štukatéřskou a sochařskou výzdobu vytvořil Ludwig Strictius z Vídně a jevištní dekorace malíř dvorního divadla ve Vídni Jan Kautský. Další jména firem podílejících se na tomto kulturním stánku uvádí časopis *Allgemeine Bauzeitung*.⁷⁴

Objekt navrhl architekt jako podélnou budovu s hloubkovou dispozicí (centrálně situovaný sál se 443 místy a malým jevištěm) obklopenou bočními trakty se společenskými i obslužnými prostory. Hlavnímu třípatrovému průčelí dominuje vstupní portikus se sloupy, na nichž leží kladí a trojúhelníkový štít.

Vstupní část lemují půlkruhově zakončená okna, uzavřená mezi pilíře nesoucí římsu. Celou fasádu člení pásová rustika, přízemí a nároží zdůrazňuje bosáž. Boční stěny ústředního sálu, které navíc lemují balkóny, původně prorážely podstřešní okna, nyní zazděná. Interiéry s bohatou malířskou i sochařskou výzdobou se nedochovaly. Představu o rozložení místností nám poskytuje kopie půdorysu, otištěná v publikaci *Führer durch Neutitschein und Umgebung*.⁷⁵ Z ústřední předsíně v prvním patře se po pravé straně otevírala spolková místnost, spolkový sál a jídelna. V západním traktu se nacházely obslužné místnosti, šatny, toalety. Nechyběla restaurace přístupná jak ze sálu, tak schodištěm zvenčí. Spolkový dům, který původně sloužil k reprezentačním plesům, divadelním představením a spolkovému životu, dříve doplňovala zahrada s venkovní restaurací.

Po odsunu Němců po roce 1947 se město rozhodlo využít budovu k posílení českého kulturního prostředí a objekt přestavěli pro potřeby nového Beskydského divadla. Generální rekonstrukce a přístavby pokračovaly v osmdesátých letech. Z historicky cenného objektu se dodnes zachovaly pouze obvodové zdi a základní dispozice divadelního sálu. K zadní části stávající budovy se připojila tvarově kontrastní přístavba, příklad nepřilíh kvalitní architektury osmdesátých let – pětipatrová budova určená pro umístění technického zázemí divadla.⁷⁶ Někdy je pro architekturu velice prospěšné, když investor nemá dostatek peněz. Nebýt toho, zmizela by Thienemanova novorenesanční budova zcela pod tímto „brutalistním“ pláštěm konce osmdesátých let.

3.3.3. Vila Hugo Hückela, ulice Revoluční, čp. 961, firma Czeike&Wondra, 1898–1904. [14]

Poté, co se Hugo a Hans Hückelové, potomci již třetí generace kloboučníků z Nového Jičína, vrátili ze svých cest po cizině, se postupně zapisují do obchodního rejstříku jako veřejní společníci firmy „J. Hückel’s Söhne“. Oba následovali své otce nejen ve výběru povolání, ale i při budování svých sídel.

Hugo Hückel si staví vilu v parkově upravené zahradě v jižní části města roku 1898, jak dokazují první návrhy. Projekt zpracovala firma Czeike&Wondra.⁷⁷ Původní plány roku 1903 architekti mírně přepracovali a stavbu dokončili roku 1904. Změna spočívala v menších úpravách interiérů, upustili také od návrhu schodišťové věže na jižní straně objektu. Jednopatrová volně stojící vila, inspirována nejen francouzským historismem, dokazuje znalost nového způsobu bydlení, šířeného z anglických zahradních měst. Tomu odpovídá centrální dispozice s ústřední schodišťovou halou a použití různých stavebních materiálů.

Půdorys vily je nepravidelný a různě článkovaný. Z vnějšku tak vyniká bohatě modelovaná hmota a malebně utvářený obrys. Jižní vstupní průčelí architekti navrhli nepravidelně tříosé, členěné průběžným soklem sahajícím přes zvýšený suterén opatřený kamenným obkladem. Fasáda nabízí kombinaci různých materiálů jako kámen, omítka a dřevo různých povrchových úprav. Ještě historizující motivy nese bosování, balustráda, klenáky, šambrány a také schodišťová věžička, s jejímž uplatněním na jižní straně počítal první projekt. K pestrosti členitých průčelí přispívá i to, že na jednom objektu se vyskytují okna různých rozměrů, z nichž secesně působí především termální tvar. Na štítě, doplněném nepravou hrázděnou konstrukcí, se uplatňují přesahy vyřezávaných trámů, opěrné konzoly a dřevěné zábradlí. Tento tzv. švýcarský styl s lehkými náznaky secese, jehož vrcholnou ukázkou jsou například některé domy v Luhačovicích od Dušana Jurkoviče, se ve střední Evropě začal šířit kolem roku 1870. Obdobně architekti pojednali i ostatní průčelí. Členitost a malebnost dodávaly celému objektu nejen hrázděné štíty a secesně působící termální okna, ale také bohatě tvarované komíny z neomítnutého cihelného zdiva či kamenný obklad suterénu.

Vstup situovaný na jižní straně vede do prostorné schodišťové haly, která v přibližném středu půdorysu prochází všemi patry. Hlavní obytný prostor se nacházel v parteru, kterému dominovala pracovna se salonem a loggií, otevírající se navenek dvěma termálními okny. Další pokoje se nacházely v podkroví, krytém valbovou střechou s množstvím menších vikýřů. Interiéru vévodí náročné

umělecko-řemeslné detaily, stejně jako další interiérová výbava, která sloužila k pohodlnému bydlení a reprezentaci.

Dodnes se dochovaly výplně ve dveřích, kazetové stropy, dřevěné obklady stěn, viditelné trámy a točité schodiště s řezaným dřevěným zábradlím.⁷⁸ Celkový vzhled vily, dispozice a použití různých stavebních materiálů spolu s vnějšími hladkými omítkami prozrazují převažující vliv představy hradního rodového sídla, šířené prostřednictvím Vídně z Anglie. Tímto návrhem, vzniklým roku 1898, architekti prokázali, že jsou zdatnými projektanty, kteří velmi brzy reagovali na nově se šířící styl moderního bydlení, vycházející z anglického typu domu. Stavba představuje významný příklad kvalitní architektury vzniklé v Novém Jičíně, která odpovídala nárokům vysoce postavených podnikatelů. Vila s několika pozdějšími úpravami především v interiéru slouží dnes mateřské škole.

3.3.4. Vila Hanse Hückela, ulice Revoluční, čp. 1032, firma Czeike&Wondra, 1904. [15–17]

Poslední z honosných vil, situovaných na terénní vlně v upravené parkové zahradě, se stala vila Hanse Hückela, syna Johanna Hückela. Projekt vypracovala stejná firma Czeike&Wondra v roce 1904,⁷⁹ tedy v době, kdy se ještě pracovalo na sousední vile Huga Hückela. Volně stojící dvoupatrovou vilu s nepravidelným členitým půdorysem kryje valbová střecha s malými vikýři. Východní průčelí je dynamizováno dvoupatrovým polygonálním rizalitem neboli bay-window, který rozšiřuje prostor salonu. Motiv se stal typickým znakem rané moderny. Objekt působí mohutným dojmem zděné stavby. Zjemňují ji dřevěné prvky na fasádě, jako hrázděná konstrukce ve štítech lichoběžníkových tvarů. Hladce omítnutou světlou fasádu člení vysoká obdélná okna s přímou nadokenní římsou a se stylizovaným rostlinným dekorem. Průčelí opět kombinuje různé materiály, z nichž nově se objevují kovové doplňky, jako jsou konzoly podepírající přesahy střechy nebo parapetní zahrádky. K dotvoření slohového výrazu fasády zde působí ozdobná horizontální kanelace protínající okenní otvory prvního a druhého patra. Jižní a severní strana se otevírá do prostoru verandami. Z návrhů půdorysu

vyčteme rozložení jednotlivých místností do dvou částí se samostatnými schodišti. Reprezentativnější místnosti se nacházely v levé části domu, které dominovala schodišťová hala s ochozem v patře, vybudovaná na principech anglického venkovského domu. Kolem ní se sdružovaly jednotlivé místnosti jako jídelna, hudební salonek a kuřácká místnost, z které se rovněž vcházelo na verandu. Patro zaujímaly pokoje, šatny a jiné privátní místnosti.

Srovnáním starší vily Huga Hückela a vily mladší, jeho bratra Hanse, rozpoznáme nemalý stylový rozdíl. Vila pro Hanse působí výrazně modernějším dojmem, zejména v použití dekoru. Architekti zde zcela ustoupili od užití historizujících prvků. Naopak dispozice jsou provedeny na stejné bázi, vycházející z anglického typu domu s ústřední halou. Tato architektura, více než u vily pro Huga Hückela, připomíná svou výzdobou projekty žáků Otto Wagnera působících na Moravě. Vila se hlásí ke geometrické secesi a také k tradici hnutí „Arts and Crafts“, čímž architekti mimo jiné vyjadřovali svou obeznamenost se současnou architektonickou tvorbou, především vídeňskou. Hodnota památkového objektu spočívá v jeho jedinečné hmotové a prostorové skladbě, v hodnotných konstrukčních detailech, jako jsou dochované dveřní výplně, vestavěný nábytek, schodišťová konstrukce, včetně stropů se střídavým geometrickým dekorem, a dále v jeho sourodém začlenění nejen v komplexu Hückelových vil, ale rovněž v celkové urbanistické struktuře Horního Předměstí.

Ze všech čtyř Hückelových vil byla tato stavba, přestože je nemladší, v průběhu času nejvíce upravována. Změny, provedené roku 1935 firmou R&H Blum,⁸⁰ ve vnější formě domu zrcadlily i jeho vnitřní skladbu. Zmizela ústřední schodišťová hala a jižní terasa. Zejména přístavba bočních polygonálních rizalitů, členěných množstvím oken různých rozměrů, vtiskla domu ještě modernější výraz. Z architektonicky cenného interiéru po předválečných rekonstrukcích zůstala zachována část interiérové výbavy (dveřní výplně, vestavěný nábytek ve vestibulu aj.).⁸¹ Po roce 1945 probíhaly pouze nejnutnější utilitární zásahy. Dnes budova slouží Dětskému domovu.

3.3.5. Vila Julia a Stefanie Perlových, ulice Slovanská, čp. 1092, Josef Tölk a Franz von Krauss, 1904–1907. [20,21]

Dnešní Jiráskova ulice, křižující ulici Slovanskou, se kolem roku 1900 nacházela na jihozápadním okraji, v sousedství luk a polí, a uzavírala tak rostoucí předměstskou část. Zde vyrůstaly vily a řadové domy pro střední a vyšší třídy. K místním stavebníkům se zařadil i dětský lékař Julius Perl s manželkou Stefanií, rozenou Czeikovou. Podobně jako rodina Hückelů se manželé nespokojili s domácími silami a vypracování plánů domu zadali dvojici vídeňských, ve zdejším prostředí však z hlediska realizací známějších autorů, Josefu Tölkovi (1861–1927) a Franzi von Kraussovi (1865–1942), jejichž tvorba v té době reprezentovala moderní styl rodinného bydlení. Od konce osmdesátých let praktikoval Franz von Krauss ve Vídni v ateliéru architektů Ferdinanda Fellnera ml. a Hermana Helmera, kde se pravděpodobně seznámil s architektem Josefem Tölkem (1861–1927). Spolupracovali spolu od roku 1895, kdy založili „Ateliér pro architekturu“.⁸² Své projekční schopnosti a invenci prokázali již dříve realizacemi několika významných projektů (palác Lamberta Wichterleho v Prostějově). V oblasti rodinného bydlení uplatnili tvůrčím způsobem anglikanizující inovace s prvky secese (vila Erwina Weisse v Jeseníku a vila rodiny Primavesi v Olomouci).

S Perlovou vilou se spojuje poněkud neurčitá zpráva, že stavebník uvažoval vyzvat k návrhu stavby architekta Adolfa Loose. Jak uvádí Zdeněk Kudělka ve své stati věnované činnosti Adolfa Loose, v roce 1904 konzultoval dr. Julius Pech záměr na novostavbu vily s architektem Adolfem Loosem. *„Z dopisu z 23. června 1904 vyplývá, že pisatel zamýšlel vystavit, popřípadě přestavit vilu v Novém Jičíně.“* Dr. Pech přiložil k dopisu plán s návrhem půdorysu domu, umístěným na rohu neoznačené křižovatky poblíž polí, a *„Loos, s kterým dr. Pech, jak je patrné z dopisu, o věci již dříve jednal, se měl k tomuto návrhu vyjádřit.“* Jak uvádí Kudělka, *„z Loosovy strany šlo tedy asi o konzultantskou účast na projektu, který snad nebyl realizován.“*⁸³ V takovém případě jde o první nabídku Loosovi k realizaci v Novém Jičíně. Připustíme-li, že jde o záměnu jmen, kdy

stavebníkem je ve skutečnosti dr. Julius Perl, nikoli Julius Pech, plány by se týkaly výše uvedené vily. Tomu odpovídají i vysoké nároky rodiny Perlových na reprezentační dům odpovídající vážnosti rodu.

Dům rodiny Perlů, navržený roku 1906 a následujícího roku dokončený novojičínskou stavební firmou Czeike&Wondra,⁸⁴ představuje jakousi syntézu evropského klasicismu s anglickou tradicí halové dispozice rodinného domu. Rozložitá obytná vila na zvýšené terase se směrem do Jiráskovy ulice rozšiřuje dvojicí segmentových oblouků. Hlavní osu tohoto průčelí dynamizuje oblý tvar terasy v přízemí a segmentový štít ve vrcholu. Na neobarokně formovaných hmotách převládá geometrizující dekor v podobě barevně odlišných lizénových rámců a jednoduchých obdélných výplní, který je dále rozveden, jak dokazují návrhy interiéru publikované v zahraničním časopise *Das Interieur*,⁸⁵ v detailu vnitřního vybavení. Stavbu završuje mansardová střecha, která zdůrazňuje barokní charakter stavby. Dispozici postavili architekti na kombinaci centrální haly s osobitou myšlenkou tří souběžných traktů a s kontrastem polygonálních tvarů, jež dodávají celku dynamičnosti.⁸⁶ Hlavní vstup do piana nobile tvoří schodiště s kovovou markýzou na toskánských sloupech, vymykajících se klasickému kánonu. V interiéru navazuje jednoramenné schodiště z bílého mramoru, ústící do velké ústřední haly středního traktu, která slouží jako centrální komunikační prostor. Po stranách haly se nacházejí obytné pokoje a jídelna se společenským salonem. Z jídelny a haly vedou samostatné přístupy na přidružené terasy. Kuchyň a jiné obslužné místnosti s dvojramenným schodištěm, které vedlo do podkroví určené služebnictvu, architekti umístili do severozápadní části dispozice. Rekonstrukce v pozdějších letech byla sice šetrná ke všem detailům exteriéru, zato si však vynutila některé úpravy interiéru, který přizpůsobili novému využití pro lékařské účely. Tento architektonický skvost, jehož charakter dotváří náročně koncipovaná zahrada, se stal roku 1997 kulturní památkou.

3.3.6. Hotel Jindřichův dvůr (Heinrichshof), ulice Úzká, čp. 128, Hubert a Franz Gessnerové, 1906–1907. [22–24]

Restauratér Heinrich Hohl dal roku 1899 postavit proslulou vídeňskou kavárnu s hotelem Heinrichshof v západní části historického centra, s vyhlídkou na Žerotínský zámek. Nekvalitní ubytovací služby na území města a rostoucí poptávka přivedly Hohla k myšlence přistavět ke kavárně na svou dobu moderní komfortní hotel. Za cenu tří asanovaných domů vznikla v letech 1906–1907 budova hotelu, navazující na pravé křídlo restaurace podél Úzké ulice. Neobarokní budovu tak doplnila vsutku moderní přístavba, dílo moravských rodáků, kteří začínali v projekčních dílnách Otto Wagnera, bratří Franze a Huberta Gessnerových. Hubert Gessner (1871–1943)⁸⁷ se řadil k první generaci absolventů Wagnerovy školy a patřil k těm, kteří se nejvíc přiblížili duchu učitelových zásad a díla. Studoval na státní německé průmyslové škole v Brně (ve třídě s Adolfem Loosem) a posléze na Akademii výtvarných umění ve Vídni u Otto Wagnera. Na návrzích z přelomu století uplatňoval secesní biomorfni ornamentiku ještě na historizujícím průčelí, ale brzy propagoval účelnost a organický křivkový dekor vystřídala pravoúhlá kompozice přímek, podtrhávající konstruktivní a tektonickou skladbu stavby. Za příklad poslouží i hotel Jindřichův dvůr v Novém Jičíně. Profesor Wagner zprostředkoval svému žáku v roce 1899 činnost pro moravský zemský výbor, který nabídl začínajícímu architektovi kromě úředních projektů řadu dalších zakázek v moravských a slezských městech. Jeho nejvýznamnějším dílem se stala vůbec největší secesní realizace v našich zemích, Moravský zemský léčebný ústav pro choromyslné v Kroměříži, inspirován obdobným Wagnerovým vídeňským ústavem z let 1904–1907.

Jindřichův dvůr, stavba v městské památkové rezervaci, je zářným příkladem nové vídeňské geometrické moderny kolem roku 1900. Půdorys naznačuje jemné asymetrické tendence. Jasnou strukturu a řád třípatrového domu podtrhuje přísně symetrická skladba průčelí s motivy konvexních prvků.⁸⁸ Postranní polygonální arkýře probíhají přes první a druhé patro a polygonální okna vymezená keramickým obkladem vytvářejí ornamentální pás pod hlavní

římsou. Architekt na fasádě ostentativním způsobem zkombinoval funkční materiálovou skladbu aplikováním kovu, betonu, skla a keramického obkladu. Kompozice průčelí je zakončena mohutnou korunní římsou s vysokým zaobleným střešním štítem se čtyřmi arkýři, které svým umístěním odpovídaly meziokenním osám. Tento nový výraz se evidentně „opírá o tradici pozdně klasicistního stavitelství“.⁸⁹

Průčelní schéma vychází z předešlých realizací bratří Gessnerů, k nimž patří brněnská budova Okresní nemocenské pokladny z let 1903–1904. Obdobné symetrické průčelí, stejně vymezené postranními polygonálními arkýři, nese i Gessnerův hotel Slezský dvůr v Opavě (1903–1905). Rozdíl spočívá v materiálové skladbě, která je klasičtější a využívá možnosti uplatnit dekorativní geometrizované partie ve štuku. Zdá se, že k tomuto průčelnímu typu, který v podstatě představoval tradiční schéma s jeho typickým horizontálním zónováním, převedené do jazyka moderny, mohla Huberta Gessenra inspirovat řada vídeňských staveb přelomu století. Vedle příkladu Wagnerova Majolikahausu nabízí Pavel Zatloukal i jeden zcela konkrétní předobraz, a to v časopise *Der Architekt*⁹⁰ z roku 1897, perspektivní kresbu nájemního domu Carla von Pfeiffera-Weissenegga od Franze von Krausse a Josefa Tölka.

U novojičínského hotelu využil Gessner hloubkově orientovanou parcelu k vytvoření tří traktů. Přízemí se do ulice otvíralo hotelovou halou, kanceláří a čítárnou. Zadní trakt vyplňovaly obslužné místnosti a ústřední části hotelu dodnes vévodí moderní jídelna, která spojuje komplex kavárny, restaurace a hotelu. Mohutné hlavní jednoramenné schodiště vede do patra, kde přední a zadní trakt rozdělovaly jednotlivé pokojové byty. Secesní vybavení s dřevěnými obklady, tapetami, vitrážemi a proskleným stropem vytvářely zajímavé srovnání s historizujícím pojetím vedlejší kavárny. Zda architekti návrh pozměnili, nebo budovu později přestavěli, dobře nevíme. Skutečnost dnes tvoří dvoupatrová budova. Průčelí již ztratilo svou původní podobu, zůstaly pouze zbytky ve zdech a v interiéru hotelu, jako je schodiště, vitráže apod. Dnešní Hotel Praha s pokojovými místnostmi, kavárnou i restaurací slouží svému účelu i nadále.

3.3.7. Vila Ferdinanda Czeicznera, ulice Husova, čp. 1151, Josef Blum, 1910.

[29,30]

Ferdinand Czeiczner (1850–1932), narozený v Novém Jičíně, pocházel z rodiny se starou soukenickou tradicí. V polovině osmdesátých let 19. století převzal po otci textilní továrnu na vlněné zboží, rozšířil ji a zmodernizoval, aby obstála ve stále sílící konkurenci. V letech 1905–1908 zastával funkci starosty Nového Jičína. Za svého působení v komunální politice se aktivně účastnil německé spolkové činnosti. Zasloužil se o zavedení vodovodu do města, o výstavbu škol, úřadů a dalších městských zakázek. Roku 1892 získal čestné občanství města Nového Jičína. Prodejem své firmy se stal natolik zámožný, že se rozhodl postavit dům podle svého přání. Projekt vypracoval osvědčený novojičínský stavitel Josef Blum.⁹¹ Budovu navrhl jako neoklasicistní palác francouzského stylu na půdorysu ve tvaru písmene „U“. Do parkově upravené zahrady se dům otevírá východním šestiosým průčelím, členěným jednoduchými či zdvojenými pilastry s kompozitními hlavicemi. Pod mansardovou střechou s vikýři obíhá reliéfní vlys s festony, vázami a korunní římsou. Původně přízemní křídlo rozšířili v padesátých letech minulého století o jedno podlaží a nové okenní otvory tak nahradily dekorativně řešený vlys. Jednopatrová boční křídla sloužila obytným účelům. Secese, patrná u hlavního vstupu s kovovou markýzou, se objevuje i v detailech štukové výzdoby stropů v sálech středního křídla.

Ferdinand Czeiczner vyslovil přání, aby po jeho smrti v objektu sídlila kulturní instituce. Potomci proto nabídli vilu k muzejním účelům, ale městská rada návrh zamítla z důvodů hospodářské krize. Vilu pak odkoupila rodina Hückelů, ke kterým se provdala jedna z Czeicznerových dcer. Po konfiskaci budova sloužila mateřské škole. Czeicznerovo přání se naplnilo v letech 2000–2001, kdy se budova stala sídlem městské knihovny.⁹² Celý areál vily tvoří nemovitou kulturní památku.

4. KOPŘIVNICE

Kopřivnice, druhá největší komunita novojičínského okresu, leží ve Štramberské vrchovině po obou stranách potoka Kopřivničky, odkud také získala své jméno. Kopřivnice vznikla jako typická lánová lesní ves v podhradí Šostýna. Toto půdorysné schéma se stalo od třináctého století nejobvyklejší a patřilo k hospodářsky nejvýhodnějším a pro kopcovitý terén převládajícím typům. Do zrušení feudální správy náležela Kopřivnice k hukvaldskému panství olomouckých biskupů a charakter vesnice si udržela bezpochyby ještě do druhé poloviny 19. století.

Zpočátku si zdejší rolníci a chalupníci přivydělávali tkaním plátna, vývozem dřeva z panských lesů a vápna z místních vápenek. Kopřivnice se brzy z malé české zemědělské vsi postupně vyvinula v průmyslovou obec, a to v důsledku podnikatelských aktivit, které se zde rozvíjely od počátku devatenáctého století. Jako první uskutečnil své podnikatelské sny zeman Ignác Raška, který položil základy moderní průmyslové výroby. Mezi léty 1811 a 1812 založil první závod na výrobu kameniny a hliněného zboží. Z počátku výroba probíhala u panského dvora (Zemanství).⁹³ V dalších desetiletích vznikla tzv. horní továrna vyrábějící lidovou keramiku, různé druhy kameniny a za přispění znalců z Německa i bohatě zdobenou fajáns. Po této dosavadní úspěšné etapě se hlavní náplní výrobního programu stala produkce kachlí a kachlových kamen.⁹⁴ Prostor před touto továrnou, rozkládající se ve východní části města, se stal od poloviny devatenáctého století centrem Kopřivnice. Vedla tudy okresní silnice, tzv. panská cesta, stála zde první hrázdná hasičská zbrojnice. I přes velký význam, který továrna bezpochyby měla, se klíčovým odvětvím v Kopřivnici stal automobilový průmysl.

Na industrializaci města se podílela především tzv. dolní továrna, založená kopřivnickým rodákem Ignácem Šustalou z rodiny kopřivnických fojtů. Ta dala základ dnešní automobilce Tatra. Její vznik můžeme posunout do roku 1850, kdy Ignác Šustala započal s výrobou bryček a následně kočárů.⁹⁵ Novou etapu rozvoje kočárovky zahájil Šustala na pozemcích za okresní silnicí

v severovýchodní části obce, kde se rozkládá dnešní závod Tatra. Výrobu rozšířil o mnohé verze luxusních vozů. V další vývojové etapě se podnik orientuje na výrobu železničních vagónů. Jedním z důvodů se stala skutečnost napojení Kopřivnice na železniční trať Studénka–Štramberk roku 1881. Vhodné uplatnění pro stávající osazenstvo kočárovky našla firma v novém odvětví – počínající výrobě automobilů, čímž se dostáváme do počátku dvacátého století.⁹⁶ Jak ještě uvidíme, tato továrna měla ve svých důsledcích dosud nevídaný vliv na růst obce a její proměnu.

Díky bouřlivé industrializaci dosáhla Kopřivnice výjimečného postavení mezi průmyslovými středisky a nastala doba kýženého rozvoje. Krátce po vzniku závodu se postupně měnil vzhled Kopřivnice, který se odrazil jak v urbanistickém řešení, tak v budování infrastruktury, především železniční trati Veřovice–Studénka. Nutnost moderního spojení s dalšími městy si uvědomili majitelé kopřivnických továren již roku 1872, kdy založili konsorcium pro stavbu dráhy, která by spojila Kopřivnici s hlavním železničním tahem. Spojovací trať mezi Podbeskydskou tratí a Severní dráhou císaře Ferdinanda vznikla nakonec zásluhou vídeňské firmy bratří Guttmannů. Železnice, vymezující východní stranu města Kopřivnice, vedla roku 1881 do Studénky a roku 1896 dále do Veřovic.⁹⁷ Tato štramberko–veřovická dráha přinesla rozvíjejícímu se regionu pozitivní výsledky. Podnítila rozvoj průmyslu nejen v Kopřivnici, ale i v Příboře a ve Štramberku.

Odvětví průmyslu svým rozvojem přispělo ke zvýšení počtu obyvatel, přicházejících do počínajícího továrního centra za prací. Zlepšení možnosti odbytu výrobků však ještě po dlouhou dobu neměnilo nic na tvářnosti typicky rolnické obce. Její pomalu se prosazující průmyslová výroba se zemědělskou produkcí nadále úzce souvisela. Ještě do poloviny 19. století vystupovala Kopřivnice jako malá česká obec s německou menšinou,⁹⁸ jejíž obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím. Z živností se dále provozovalo vápenkářství a povoznictví, jimiž si rolníci přivydělávali. Přílivem nových pracovních sil postupně rostl počet dělníků nad zemědělci, ale také množství úředníků. Značný přírůstek ukazují statistiky. V roce 1845 měla Kopřivnice 1104 obyvatel a 154

domovních čísel, k roku 1890 měla již 2202 obyvatel a 272 domů a roku 1910 pak 4070 obyvatel a 355 domů.⁹⁹ Především po roce 1880 pohlcovala zemědělskou půdu stále více průmyslová, občanská a bytová výstavba. „*Ovšem v tomto období i jejich zrychlení nestačilo tempům růstu počtu obyvatelstva.*“¹⁰⁰

Skutečnost, že do rozvíjející se Kopřivnice přicházeli stále noví dělníci a pro správu závodů potřební úředníci vesměs německé národnosti, měla i důsledky národnostní. Obyvatelé z okolních zemědělských vesnic Bartošovice, Sedlnice, Mošnov aj. „*byli vítáni k posílení kopřivnického němectví.*“¹⁰¹ Zatímco v roce 1880 činilo německé obyvatelstvo 4 procenta, v roce 1910 to znamenalo již 23,8 procent a Kopřivnice musela usilovat o udržení českého rázu dříve zcela české obce.¹⁰² Příčina stále vzrůstajícího počtu německy mluvících obyvatel tkvěla v přeměně Šustalovy továrny roku 1891 v akciovou společnost pod názvem „*Nesselsdorfer Wagenbau-Fabriks-Gesellschaft*“ s centrem ve Vídni. Novým ředitelem se stal ing. Hugo Fischer a správa továrny se v podstatě germanizovala. Sítilo napětí mezi továrnou, která vyžadovala většinu svých členů v obecním výboru, a samotnou obcí, jež se obávala stále většího tlaku z řad německých úředníků na české dělníky. Příliv obyvatelstva německé národnosti podnítil také vznik četných spolků německých, podporovaných zvláště správou vozovky, která jim k tomu propůjčila budovu Závodního hotelu.

Dějiny samosprávné Kopřivnice se začínají otevírat po roce 1848. V roce 1850 se Kopřivnice stala součástí politického okresu Nový Jičín a soudního okresu Příbor a vyvíjela se jako samostatná jednotka místní obecní pospolitosti. Duchovní oporu držela vždy fara, kostel a škola. Pro budoucnost autonomní obce mělo proto velký význam povýšení filiálního kostela na farní a zřízení samostatné fary, o které se uvažovalo již v roce 1865. To se uskutečnilo o tři roky později a prvním duchovním správcem se stal Rudolf Vícha, příznivec mládeže a podporovatel českých škol.¹⁰³ Vedle výstavby nových domů sehrála důležitou úlohu v oblasti vytváření spokojeného života místních obyvatel vybavenost města. V roce 1871 zřídili občanský peněžní ústav podporující podniky finančně náročnější povahy a roku 1870 otevřel Leopold Vícha první knihovnu. Od roku 1876 dochází k rozšíření českých škol. Potřeba rychlého spojení, především

v podnikatelských kruzích, podnítila zřízení pošty roku 1870 a zavedení telegrafu roku 1887. Nutno dodat, že za téměř všemi těmito vydařenými obecními podniky stál zkušený a obchodně zdatný Adolf Raška (1825–1878), který se ve funkci starosty v letech 1865–1867 a 1873–1876 výrazně zasloužil o prosperitu obce.

4.1. Urbanistický a architektonický vývoj

Kopřivnice je moderně rozvíjející se město, jehož panorama převážně tvoří jen sídliště a průmyslové objekty. Výstavba v tomto duchu bez sentimentu převrstvila původní venkovský svět v jeho idylické podobě, tak jak za ni bojoval spisovatel, badatel a v neposlední řadě okresní konzervátor památkové péče Emil Hanzelka.

Kopřivnice si získala svůj věhlas a slávu právě díky automobilovému průmyslu. Méně je již známa po stránce historické, národnostní či vlastivědné. Celá obec, táhnoucí se po obou březích řeky Kopřivničky, se v minulosti soustředila podél dvou hlavních cest. Starší cesta mezi Příborem a Štramberkem vedla po západním okraji vesnice (dnes ulice Záhumenní). Nová okresní silnice, vytyčená roku 1826, směřovala východním okrajem. Podél ní vznikaly později velké tovární podniky a významnější budovy, díky nimž získala tato silnice větší význam (dnes ulice Štefánikova a Štramberská). Tyto cesty, táhnoucí ze severovýchodu na jihozápad, vymezovaly prostor, kde stávaly obytné přízemní domky místních starousedlíků s hospodářskými objekty a stodolami. Ke každému statku náležela pole, louky a zahrady táhnoucí se k panským lesům. Centrum staré Kopřivnice se nacházelo u řeky Kopřivničky, kde od poloviny šestnáctého století stával dřevěný kostel sv. Bartoloměje se starým hřbitovem a fojtstvím. Vzácný kostel, dílo lidové architektury, které již rozvíjejícímu se městečku nepostačovalo, zanikl ke škodě památkového fondu roku 1896. Zajímavým svědectvím o stavu města a jeho podobě do roku 1833 je katastrální mapa [35].¹⁰⁴ Zachycuje střední část lánové vsi výrazně protáhlého řadového půdorysu. Když se zaměříme na východní část mapy, nalezneme zde již rozšiřující se továrnu na keramiku označenou „*Steingut Fabrick*“.

Počátky výstavby se zprvu soustředily především na prostranství kolem západní cesty. Aktivnější stavební činnost u východní silnice nastává až v souvislosti s rozvojem továren, zejména ke konci devatenáctého a na počátku dvacátého století. Přibývajícím průmysl poskytoval pracovní příležitost stále většímu počtu lidí, což vedlo k rozsáhlé bytové a občanské výstavbě. Většina

objektů industriálního charakteru jako výrobní prostory, ale také úřednické byty, se začala rozkládat po východní straně okresní silnice, tedy v průmyslové zóně. Obytné domy se stavěly nejméně pro dvě a maximálně pro dvanáct rodin. Pro úplnost lze uvést, že při výstavbě továrních provozů, prováděných v rekordním čase, využila vozovka služeb novojičínských stavitelských firem Johana Smitala a Heinricha Czeikeho a také Kašpara Karlsedera z Příbora.¹⁰⁵ Mimo jiné zde vznikly i veřejné budovy. Za zmínku stojí Závodní hotel z roku 1898 zvaný Werks-Hotel. Poměrně dlouhá patrová budova s nevýrazným historizujícím průčelím v rozsahu třidvaceti okenních os, členěná třemi mělkými rizality, si našla své místo v blízkosti rozvíjející se tovární čtvrti (Štefánikova, čp. 181). V jeho místnostech, zahrnující tělocvičnu, kinosál aj., se konaly evangelické bohoslužby i velké maškarní plesy. Své místo zde měl i tzv. Sportklub. Hotel, jenž se stal sídlem kopřivnického německví, zanikl roku 1977.¹⁰⁶

Vnitřní město, neschopné pojmout tak velký počet obyvatel, se začalo brzy rozrůstat také na vnější západní straně. Právě v této části se na přelomu devatenáctého a dvacátého století konsolidovala nejhustší rodinná a dělnická zástavba zvaná Kolonie, vedená podél silnice do Závěšic [36]. Přinesla nový prvek do urbanismu obytného celku a stala se určujícím znakem stavebního vývoje a největším přírůstkem bytového fondu obce. První domy se zde stavěly od roku 1872. Vozová továrna se po stávce roku 1906 snažila udržet své pracovníky, zaměřila se na bytovou situaci továrních dělníků a postupně postavila další dělnické domy. Kromě domků pro dělníky s rodinami se stavěly velkokapacitní ubytovny pro svobodné a přespolní nekvalifikované dělníky. V závodní kolonii jich stálo několik, jejich kapacita se pohybovala od 50 do 120 míst. Největší z nich, dvoupatrová budova zvaná „kasárna“ nebo také „Männerheim“ (Česká, čp. 318), vznikla v letech 1906–1907 podle projektu Josefa Smitala¹⁰⁷ a ubytovat mohla až 570 pracujících. Kolonie se rozrůstala až do roku 1908. Šest dělnických budov uvolnilo v roce 1909 místo nové stavbě německé školy. Z této doby sem patří také zmínka o neuskutečněném, přesto však zajímavém plánu generálního ředitele Fischera. Pro dělníky se mělo postavit padesát nákladnějších rodinných domků s úplným příslušenstvím i zahradou. Tento velkorysý záměr se však

z mnoha důvodů nedočkal realizace.¹⁰⁸ Výstavba speciálních závodních domů výrazně ovlivnila dosavadní stavební vývoj a vtiskla jí specifický sídelní charakter.

Pragmatický přístup uplatňovaný v architektuře, která se v tomto případě chápala pouze jako prostředek ke zmírnění bytové krize v době rozvoje průmyslu, se odrazil i v podobě výstavby. Forma těchto budov se jeví prakticky neměnná. Typickým příkladem při řešení dělnických kolonií se stal i v Kopřivnici typ zděného jednopatrového domu obdélného půdorysu se sedlovou střechou s pavlačemi do dvora, urbanisticky koncipován do řádkové zástavby orientované do ulic. Růst města neměl na svědomí jen neustálý příliv obyvatel, jimž nabízely továrny pracovní místa, ale rovněž zmíněné otevření železniční trati Studénka–Štramberk, a později také výstavba státních a družstevních panelových domů.

Dělnická kolonie, včetně pavlačových domů a dalších budov vzniklých ve sledovaném období, musela postupně ustoupit nové panelákové výstavbě. Stalo se tak v rámci nové etapy urbanistického vývoje, která se nesla ve znamení hromadné bytové výstavby sídlištního charakteru již od roku 1945. Především v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století nastala postupná, ale v konečném důsledku úplná likvidace i staré drobnější zástavby mezi oběma hlavními ulicemi. Celou délku údolí zaplnily severojižně orientované deskové domy doplněné domy bodovými typicky sídlištního charakteru. Město se stalo průmyslově sídlištní aglomerací, kde se o úrovni a komfortním bydlení již přestalo diskutovat. Nad dosavadním vývojem Kopřivnice slyšíme kritický hlas Karla Kuči: *„Kopřivnice je kromě několika starších solitérů a zbytků vesnické zástavby zcela nezajímavá a představuje doklad vývoje průmyslového města, které v žádné ze svých vývojových etap nedokázalo využít šanci pro výstavbu skutečně městské struktury a zůstalo jen anonymní průmyslovou a sídlištní aglomerací, která počtem obyvatel zcela zastínila okolní historická města Štramberk, Příbor, Frenštát pod Radhoštěm a do určité míry i Nový Jičín.“*¹⁰⁹ Někým svědkem pohnuté historie města zůstává dnes již zregulovaný potůček Kopřivnička či některé trasy ulic podmíněné průběhem cest lánové plužiny. Místní architektura, vybudovaná převážně v průběhu komunistické éry, se spolu s rozsáhlým výrobním areálem

jednoho závodu, soustředěným v severozápadní části Kopřivnice, řadí mezi nejmladší z námi sledovaných urbanistických celků.

4.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století

Vrátíme-li se zpět k období na přelomu devatenáctého a dvacátého století, zaznamenáme stavební rozvoj nejen v průmyslové zóně a dělnické kolonii, ale především kolem okresní silnice, kde se začalo formovat parkové náměstí s novými dominantami novogotického kostela, novorenesanční školy a katolického domu. V této souvislosti je vhodné zmínit určitou zvláštnost, nebo spíše nedostatek, který spočívá v netradičním uspořádání samotné Kopřivnice. Na mapě z roku 1894¹¹⁰ si můžeme povšimnout, že zde chybí klasické náměstí i typické bloky zástavby, které by vytvořily reprezentativní centrum.

Obecní výbor přistoupil ke zřízení náměstí v září 1910. Plán počítal s úpravou prostranství mezi budovou měšťanské školy a kostelem, dnes známého jako Masarykovo náměstí. Realizace se Kopřivnice dočkala až na podzim roku 1922 [37].¹¹¹ Leč dodnes více než ústřední prostor připomíná obyčejný park. Typické městské centrum s radniční budovou, kolem něhož by se rozvinula pravidelná síť ulic, v Kopřivnici nikdy nevzniklo. Nejen že tato skutečnost městu dodnes ubírá na významu, ale stala se rovněž jedním z důvodů pro zamítnutí opakované žádosti o statut města. Obecní výbor v Kopřivnici se o povýšení obce na město pokoušel od roku 1908. Místodržitelství v Brně schválení zamítlo a povýšení ministerstvu vnitra ve Vídni nedoporučilo. Příčina tkvěla v tom, že Kopřivnice měla stále ráz zemědělské vsi, kde převážně stály přízemní budovy s hospodářskými objekty. Určitý rozvoj zaznamenala pouze tovární čtvrť, kde se nacházela továrna na vagóny, úřednické budovy, byty a dělnická kolonie. Obec neměla vypracovaný odpovídající územní plán, který by prosadil výstavbu náměstí a nutných komunikací. *„Chyběla také zařízení, která by rozšiřovala sociální a ekonomické zájmy Kopřivnice, jako nemocnice, centrální jatka, veřejné osvětlení, vodovod a kanalizace. Scházely také chudobinec a sirotčinec.“*... *„Ministerstvo vnitra v březnu 1910 rozhodlo, že Kopřivnice sice ještě není natolik rozvinutá, aby bylo možné vyhovět žádosti o povýšení na město. Uznalo však její význam a snahu o rozvoj a navrhlo povýšení Kopřivnice na městys.“*¹¹² Ještě dlouho poté zůstávala většina takových projektů ve sféře tužeb a přání. Až po roce

1918 přišel nový starosta Josef Socha s komplexním programem hospodářské, sociální a kulturní obnovy a výstavby obce. Od malých úprav, jako vydláždění blátivých cest nebo zřízení nových můstků, až po zavedení kanalizace, veřejného osvětlení, výstavbu nových domků aj., se sledoval jediný cíl – vybudovat z Kopřivnice místo takových kvalit, aby se mohlo nazývat městem. Tento status získala Kopřivnice v květnu 1948.

Faktem také zůstává skutečnost, že zde nesídlilo tolik bohatých a vysoce postavených občanů, kteří by svou pozici mohli demonstrovat přiměřenou architekturou. Chyběly rovněž výraznější osobnosti, hybatelé kulturního a společenského dění, nositelé vkusu, kteří by ve městě vytvářeli hlubší povědomí o místní příslušnosti a tradici. Větší zájem o to projevovali městští zastupitelé. Podařilo se jim rovněž, patrně i díky většímu počtu obyvatelstva, realizovat některé obecní stavební podniky. V roce 1877 zřídila místní školní rada vedle farní budovy základní trojtřídní školu podle projektu příborského stavitele Kašpara Karlsedera (Štramberská, čp. 189).¹¹³ Místo nadučitele získal Leopold Vícha, který se rovněž zasloužil o estetickou stránku podoby školy, její zařízení i výzdobu. V roce 1886 budovu zvýšili o patro a školu rozšířili na pětitřídní. Po roce 1900 následovala další výstavba školních budov.

Byli bychom však nespravedliví, kdybychom snahu o významnější stavby ponechali jen městské správě. I když velký počet mimořádných realizací, podmíněných finančními možnostmi vysoce postavených osob, nelze v Kopřivnici očekávat, přesto se zde našly vybrané skupiny obyvatel, jejichž úsilí o pozdvižení kulturní úrovně nelze opomíjet. Jednalo se o osoby stojící na vyšším společenském žebříčku, disponující většími finančními obnosy. Ti dokázali město obohatit vilovou architekturou na kopřivnické poměry hodnou obdivu. Rodinné domy a vily se staly známkou prestiže a dobré finanční situace, ale především představovaly pro své majitele klidný život v soukromí. Dvě reprezentativní vily vyrostly v parkovém areálu na východní straně silnice na přání stavebníků, synů Ignáce Šustaly, zakladatele kočárovky, kteří se cítili již plnoprávními příslušníky kapitalistické velkoburžoazie.

Projekty vil vypracoval Heinrich Czeike st. (1844–1906), známý architekt a stavitel, podílející se na mnoha různých veřejných i soukromých zakázkách v Novém Jičíně. Stejně jako kloboučnická rodina Hückelů v Novém Jičíně, pro kterou Heinrich Czeike realizoval dle projektu Otto Thienemanna dvojici zrcadlově orientovaných neorenesančních vil, využila jeho stavitelských, ale i projekčních schopností zdejší vrstva podnikatelů. Bratři Šustalové si rovněž nechali v blízkosti svého podniku vystavět dvě přepychové vily v obdobném neorenesančním stylu, které obklopoval rozsáhlý park. Nabízí se otázka, zda mohl v Kopřivnici Heinrich Czeike vědomě uplatnit zkušenosti s Thienemannovým projektem pro rodinu Hückelů z let 1880–1882, nebo zda tuto inspiraci vnutili Czeikemu sami stavebníci bratři Šustalové, kteří dobře znali Hückelovy vily, jejich velkolepou koncepci, která dokonale plnila funkci reprezentativního sídla vysoce postavených podnikatelů. Kusé zmínky v archivních spisech a literatuře však nedovolují potvrdit ani jeden z možných výkladů.

Jako první si svou rodinnou vilu [38,39] (Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 226) nechal roku 1889 vybudovat Josef Šustala.¹¹⁴ Stavba koncipovaná v neorenesančním stylu a odpovídající plně charakteru konce století patří k typickým příkladům prolínání zámecké a vilové architektury. Jednopatrovou budovu Šustalovy vily vyzdvihl architekt na podélném půdorysu. Fasády rozčlenil rustikovaným přízemím a hladkými omítkami prvního patra východního traktu a vstupní věže. Z objemu stavby výrazně vybíhá vpravo posazená polygonální vstupní věž a vlevo mělký rizalit se štítovým nástavcem a trojosou lodžíí v přízemí, který vyvažoval hmotové uspořádání fasády. Významným mezníkem v kulturní oblasti se stal rok 1947, kdy vilu získal místní vlastivědný pracovník, badatel a spisovatel Emil Hanzelka. Zřídil zde Lašské muzeum, jehož základem se stala jeho vlastní sbírka. Tato noblesní vila se stala hodnotným dokladem zástavby konce devatenáctého století v Kopřivnici a má přímou spojitost s průmyslovým a kulturním děním v regionu. Po rekonstrukci staré budovy v šedesátých letech 20. století zůstal vnější charakter plně zachován a roku 1999 se vila stala nemovitou kulturní památkou.

V jejím těsném sousedství již v letech 1901–1902 vyrostla vila Josefova bratra Adolfa Šustaly [40,41] (Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 243). Architekt Heinrich Czeike st. představil městu svým projektem další vilovou stavbu velkorysých proporcí. Přestože projektová dokumentace chybí, vede mě k autorskému určení shodné pojetí, územní souvislosti a skutečnost, že je Czeike autorem i následujících dvou posledních významných vil v Kopřivnici. Ještě ve třicátých letech 20. století se majitelem domu stal baron František Ringhoffer, významný průmyslník, který zde pobýval při svých inspekčních návštěvách v Tatře. Hlavní fasáda přízemní budovy hranolového tvaru se otevírá do zahrady reprezentativní arkádovou lodžíí, završenou předsazeným trojúhelníkovým štítem, který výrazně vystupuje z hmoty hlavní fronty. Přízemní sál lodžie v ose budovy, s třemi rozměrnými arkádami na toskánských sloupech, měl opticky propojit vilový interiér s exteriérem parkově upravené zahrady. Plochy fasády vyplňuje pásová rustika a nároží navíc opticky zdůrazňuje armování. Objevuje se zde i dekorativní ornament ve štuce. Vila s charakteristickou oranžovo-bílou omítkou na první pohled zaujme svým pojetím čerpajícím z bohatých vzorů italské architektury šestnáctého století. Bohužel dodnes se nenašlo pro vilu vhodné uplatnění, čemuž odpovídá i její chatrný vzhled.

Krásný dům s adresou Štefánikova čp. 225 [42,43],¹¹⁵ na periferním konci severní části obce, si nechal vybudovat roku 1888–1889 lékař Ignác Bönisch, ve své době jedna ze známých osobností regionu. Návrhem stavby pověřili manželé Bönischovi opět novojičínského architekta Heinrich Czeikeho st. Architekt zde více ustupuje od historizujících prvků a častěji uplatňuje motivy místního lidového stavitelství. Heinrich Czeike navrhl patrovou stavbu s obytným podkrovím. Ve zvýšeném přízemí třítraktové dispozice vede střední chodba se vstupy do šaten, čekárny, lékařské ordinace s laboratoří a dalších místností. Romantizující stavba vily ve vnějším vzhledu spojuje prvky secesního ornamentu, anglické venkovské architektury a lidové slovanské tradice. Charakteristické jsou strmé sedlové střechy s příznačným „regionálním“ zhoupnutím v její spodní části, dřevěné vyřezávané lomenice a dřevěné konzolky s řezbou nesoucí střešní převis. To vše dodává vile jistý půvab. Všechna okna lemují šambrány s ušima, ve

vrcholu přerušené klenákem a v hlavním průčelí zdůrazněné postranními pilastry. Nároží zpevňuje barevně odlišená armatura. Nelze opomenout boční vstup s verandou ve východním průčelí, přístupný po schodišti, který zastřešuje šikmá prosklená markýza. Objekt, který se stal první vzácnou vilovou stavbou v Kopřivnici, se časem doslova utopil mezi panelovými domy a z místa kulturního dění, kdy zde sídlilo Loutkové divadlo, se proměnil v chátrající budovu.

Další projektová dokumentace z ruky Heinricha Czeikeho st. naznačuje, že si na sousední parcele nechal svůj dům v obdobném romantickém duchu postavit Ignác Šustala ml., nejmladší syn Ignáce Šustaly st. [44,45] (Štefánikova, čp. 252). Nejstarší dochovaný plán nese dataci 1895 a zaznamenává pozdější přístavbu ve východní části domu.¹¹⁶ Zaměříme-li se však na uliční fasádu zakreslenou na plánu, štítek s datací, tu nese letopočet „1893“. Šustalova vila, která vyrostla uprostřed zeleně v rozvolněné zástavbě, zanikla v sedmdesátých letech dvacátého století v rámci rozvoje města. Dochovaný projekt a dobové pohlednice poskytují určitou představu o podobě domu, která se vyznačovala mnoha folklorními motivy, například ozdobnou tesařskou konstrukcí ve vysokých štítech, profilovanými dřevěnými konzolami, dřevěnými prvky zábradlí terasy a podobně.

Tyto vily patří k jednomu z mála dokladů o svérázně a malebně podobě původní zástavby.¹¹⁷ S dalšími příklady, jež by je chtěly následovat, se již nesetkáme. Jako prováděcí architekt disponoval Heinrich Czeike převážně historizujícím neorenesančním tvaroslovím, a jak dokládají předchozí dvě realizace, i citacemi tradičnějších regionalistických schémat lidového stavitelství.

Jeden architektonický skvost po sobě zanechal i sám Ignác Šustala st., který se zasloužil o věhlas Kopřivnice, když začal vyrábět slavné kočáry. Svou rodovou hrobku si nechal vybudovat na vlastním pozemku, příslušejícímu k dědičnému fojtství a později připojenému k areálu starého hřbitova [46]. Pohřební kaple z roku 1891–1892 má podobu drobné obdélné stavby postavené z červených pálených cihel v novogotickém stylu. Stavbu, situovanou ve směru východ–západ se vstupem z východní strany, kryje polovalbová střecha zdobená červenými taškami z produkce kopřivnické Raškovy továrny. Nároží a delší strany doplňují opěrné pilíře, mezi kterými po obou stranách prosvětlují interiéry

trojice kruhových oken. Hlavní průčelí s vysokým trojúhelným štítem tvoří portál s lomeným obloukem, jehož horní kamennou část zdobí kružba s nápisem „Familie Schustala“. V silně narušeném stavu se zachovaly i fragmenty nástěnných maleb.¹¹⁸ Vedlejší pískovcovou hrobku u hřbitovní zdi, opět v novogotickém stylu, si nechal vybudovat v sedmdesátých letech 19. století významný kopřivnický zemanský rod Rašků.¹¹⁹ Náhrobek tvaru gotického křídlového oltáře s tabernákovou částí a se čtyřmi kamennými deskami kryjícími vstup do hrobky chrání kovaná železná mříž. Architekturu tabernáku dříve doplňovala zřejmě mramorová socha Alegorie Víry.

V rámci výstavby bylo také snahou vytvořit určité centrum dominantních veřejných staveb. Tento program se částečně naplnil a jeho hlavním bodem se stala stavba nového kostela [47,48]. Původní dřevěný kostel sv. Bartoloměje z šestnáctého století, který stával v prostoru starého hřbitova poblíž fojtství, jak naznačují dobové prameny, „nemohl poskytnouti dosti prostory pro shromážděný lid“.¹²⁰ Myšlenka na stavbu nového kostela, který by větší měrou reprezentoval město, se objevila roku 1881, kdy první farář Rudolf Vícha založil potřebný nadační fond. S výstavbou se započalo v dubnu 1893 v samotném centru tehdejší obce, při jižním okraji Masarykova náměstí. Plány a rozpočet provedl architekt Ludwig Schöne z Vídně, saský rodák, který po studiích v Lipsku a Hannoveru pracoval od sedmdesátých let 19. století jako architekt ve Vídni.¹²¹ Kromě církevních staveb se zabýval realizací obytných budov, továren i hotelů. Ve všech případech uplatňoval prvky historismu lavírující na pomezí neogotiky, neobaroka a klasicismu. Zajímavostí zůstává, že jako protestant realizoval nejen evangelické kostely, ale i mnoho katolických kostelů či synagog. Na Moravě se dále představil jako architekt dnes již zaniklé synagogy ve Znojmě z roku 1887 a ve spolupráci s Georgem Bergerem pracoval na návrhu nové radnice v Šumperku postavené v letech 1909–1912. Po svěcení nového kostela sv. Bartoloměje roku 1895 přistoupil obecní výbor ke zboření starého dřevěného kostelíka. Ten se po poslední opravě nacházel ve stavu vyžadujícím nové investice.

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století v Kopřivnici významně vzrostl počet obyvatel. Tento nárůst s sebou přinesl také zvýšení počtu žáků

a stavba větší budovy se stala naléhavou. Tato situace vedla zprvu ke zřízení paralelních tříd obecné školy a k rozšíření prostor pro výuku. Další kroky musely počkat na příchod stavitele a architekta Eduarda Buriana, rodáka z Drnovic u Vyškova, který na podzim roku 1899 vyprojektoval vedle kostela novou budovu české národní školy ve střízlivém historizujícím slohu, jinak bez zvláštních architektonických kvalit (Štramberská, čp. 294).¹²² Stavbu školní budovy dokončil stavitel Urbánek ze Vsetína během roku 1900. Touto realizací zahájila obec s Eduardem Burianem několikaletou spolupráci. Dnešní podoba školy s čestným názvem ZUŠ Zdeňka Buriana zdaleka již neodpovídá té původní. Eduard Burian (1872–1955), otec slavného malíře Zdeňka Buriana, zahájil roku 1900 praxi jako asistent stavitele a později svého tchána Michala Barabáše v Rožnově pod Radhoštěm. Již v roce 1904 se na popud kopřivnického starosty přistěhoval do Kopřivnice, kde se stal technickým znalcem a členem stavební komise.¹²³ Jeho architektonická tvorba, zabírající širokou škálu od jednoduchých venkovských stavení přes rodinné domy a městské podniky, se stala určitým přínosem pro utváření stavební historie Kopřivnice a Štramberka.

S rozšiřováním prostor pro výuku dětí příslušníků německé menšiny, ovšem i pro české žáky, neotálela ani vozová továrna. Především po nastoupení ředitele Hugo Fischera započala germanizace české Kopřivnice. Zemská školní rada roku 1901 zřídila první veřejnou jednotřídní německou školu, „*chytře umístěnou do středu dělnické kolonie*“,¹²⁴ v budově čp. 239, původně postavené jako ubytovna pro dělníky. V jejich místnostech sídlila i německá mateřská škola.

Národnostní poměry v Kopřivnici s převahou českého obyvatelstva se jevily poměrně klidné. Až ke konci devatenáctého století, v důsledku stoupající tovární výroby a především po zakcionování závodu roku 1891, se situace zhoršovala. Vozová továrna, kde Němci zastávali post vyšších úředníků, se stala největším daňovým poplatníkem a snažila se získat větší vliv ve svůj prospěch, především v obecních volbách. Poté, co začaly školy mezi sebou soupeřit o žáky, otázka po vybudování další školní budovy se stala ještě palčivější. Továrna vyvíjela tlak na české dělníky, aby své děti posílali do německé školy. Jak popisuje dobový tisk, dělo se to jak formou různých úplat, tak formou

vyhrožování správy továrny, která se pro germanizační úkoly nebála využít svých hojných finančních prostředků.¹²⁵

Národnostní soupeření se projevilo ve školské otázce zejména v případě stavby české měšťanky a německé obecné školy. S těmito realizacemi se výrazně rozvířily spory mezi českým a německým obyvatelstvem. Předmětem konfliktu se staly projekty, výše nákladů a úspornost. Nejen to, i skromná žádost o zřízení hospodářské školy vyvolala protest u vozové továrny.¹²⁶ Proti zřízení nové české školy, zamýšlené již roku 1900, se ozvaly hlasy továrníků a rovněž zemská školní rada návrh zamítla. Schválení se dočkala až na schůzi obecního výboru 7. února 1908, kde se rozhodli zřídit společnou budovu pro chlapce i dívky s čestným názvem „Jubilejní česká měšťanská škola chlapecká a dívčí císaře a krále Františka Josefa I.“ [49–51] (Štramberská, čp. 340). Projekt novorenesanční školy vypracovala stavitelská firma Vojtek a Rossmann z Polské Ostravy v letech 1909–1910. Samotnou realizaci svěřil obecní výbor na schůzi dne 24. května 1909, na základě nejnižší nabídnuté ceny, příborskému staviteli Bedřichu Karlsederovi,¹²⁷ jemuž zadali i návrh hospodářských budov.

Od roku 1908 se předmětem šetření obecního výboru stalo rovněž zřízení nové budovy německé školy [52] (Obránců míru, čp. 369). Její stavba měla původně probíhat zároveň se stavbou české měšťanky, jak se usnesla obecní rada na téže schůzi 7. února 1908.¹²⁸ Tato souvislost patrně vyplývala z tehdejších národnostních poměrů. Podobně jako při jednání kolem měšťanské školy se i zde objednavatelé nemohli dlouhou dobu shodnout na vhodném staveništi. První záměr, postavit budovu školy poblíž kostela a dvou českých škol, se ukázal nevhodný. Obecní výbor se rozhodl zřídit německou školu poblíž kolonií na dnešní ulici Obránců míru, neboť téměř 92 procent německých dětí náleželo bytem do této části Kopřivnice. Stavbu však dále provázela dlouhá jednání mezi vozovkou a obcí. „*Obecní výbor totiž původně spoléhal, že továrna, jako vždy ochotná podporovatelka zdejší německé menšiny, věnuje pozemek na německou školu zdarma, což se pak nestalo.*“¹²⁹ Doba výstavby školní budovy se sice prodloužila na rok 1911, zato se dočkala významných tvůrců, autorů ryze moderních vil a obytných domů, firmy Czeike&Wondra z Nového Jičína.¹³⁰

Úspěch této firmy dokládají realizace v celém okrese Nový Jičín i v jiných okolních obcích. Přístupné archivní prameny nám prozrazují i jména stavitelů, jimiž se stali František Grossmann a František Fiala z Moravské Ostravy. Slavnostní otevření nové školní budovy proběhlo 10. září 1911.

Architekti Heinrich Czeike ml. a Bruno Wondra se zde přiklonili k novému klasicismu, z jehož výtvarných možností si vybrali především vertikální členění a secesní dekorativní detail. Podélná patrová budova se svým průčelím o šířce třinácti okenních os obrací do ulice Obránců míru. Střední část fasády, kombinující různě provedenou omítku, vrcholí vysokým štítem, jehož klasicistně akcentovaná silueta sloužila urbanisticky hodnotnému pointování v pruhu, ale také společenskému významu stavby. Sdružené pilastry protínající patro, mezi nimi prolomená pravouhlá okna a geometricky pojaté parapetní poprsnice, dodávají rytmizaci a zároveň sjednocují kompozici průčelí. Jeho stylizovaná výzdoba se objevuje ve vymezených polích na parapetech či u hlavic pilastrů. Přízemí protínají dva půlkruhově zakončené vchody se zvlněnou římsou. Hlavní vstup v předstupujícím středním rizalitu s názvem „Volksschule“ akcentovaly dříve dvojice soch dětí. Vedlejší vstup sloužil mateřské škole. Šířka celé stavby je vymezena betonovým plotem, který se stal společně s výraznými štíty pro architekty typický. Obdobné ztvárnění fasád můžeme nalézt u staveb architekta Wunibalda Deinigera v Ostravě. Konečná realizace v roce 1910 prošla v průběhu doby dílčími změnami, které do značné míry zastřely původní vklad.

Při výčtu architektonicky výrazných budov města bychom neměli zapomínat na místa, kam se soustředil tehdy čilý spolkový a společenský život. Pro tento účel nacházely spolky místnosti v hostincích. Střediskem kulturního a společenského života se stal hostinec Afrika čp. 190, kde se scházel spolek Vlastimil a spolek Národní jednoty. Mimo jiné se zde pořádaly volební schůze. Svůj pěvecký spolek měli Němci v Závodním hotelu na ulici Štramberské čp. 181. Velký sál s jevištěm v hostinci Moravia čp. 205, navazující na již neexistující hospodu Amerika se secesně laděným průčelím, se nabízel k divadelním představením, pořádání plesů a zábav. Stal se střediskem Sokola a Družstva lidového domu. Hospoda Tomáše Kuchaře z roku 1907, později Dělnický dům

čp. 310,¹³¹ měla mimo výčepních místností také svou spolkovou místnost sloužící řemeslnicko-živnostenské besedě. Také spolek Katolická beseda od svého počátku v květnu 1909 hledal možnosti, kde by se členové mohli scházet. Zprvu se setkávali v domech svých členů či v místnostech pronajatých jinými spolky, ale vždy s velkými překážkami, jak sami naznačují v místních novinách *Lubina* v roce 1905: „*jásají nepřátelé katolíků nad tím, že se nemáme kam uchýliti, že jsme dostali ve všech hostincích vyhazov.*“¹³² V podobném, ovšem neurvalejším tónu, zní také článek v sociálně demokratickém časopise *Duch času*: „*Toto stádo i se svými velebnými patrony se dnes cpe do každých, jen trochu přiotevřených dveří.*“¹³³ Z toho důvodu podali roku 1909 zakladatelé spolku Katolická beseda žádost k moravskému místodržitelství v Brně o vybudování vlastního spolkového domu s hostinskou koncesí (Štramberská, čp. 378). Stavební místo u okresní silnice nabídla Anna Kuchařová. Proti tomu se obrátil obecní výbor v čele se starostou Kopřivnice, „*poněvadž stavební místo vzhledem ku blízkosti měšťanské školy se ku zřízení hospody nehodí.*“ Nedoporučili ani udělení hostinské koncese s odůvodněním, „*že stávající hostince v Kopřivnici, kterých jest již šest, vyhovují veškerým potřebám, jsou docela moderní, jak co se týče místností, tak i jiných zařízení.*“¹³⁴

Poté, co všechny výhrady okresní hejtmanství zamítlo, přistoupil spolek v květnu 1913 k přípravě stavby a ještě téhož roku žádal o kolaudaci. Podrobné návrhy spolkového katolického domu společně s hospodářskou budovou vypracoval příborský stavitel Bedřich Karlseder roku 1912 [53,54], který se krátce předtím osvědčil ve funkci stavbyvedoucího při budování měšťanských škol. Spolek požádal architekta o návrh již v roce 1909, jak o tom svědčí projektová dokumentace půdorysů a jedna kresba průčelí s výrazně secesním dekorem. Tento návrh přízemního domu neprošel schválením. Dispozičně tvořil dvě křídla, svírající tvar písmena "T". Obsahoval seskupení místností v ose kolmo k okresní silnici „*a nebyl zřetel vzat na byty a na hostinské pokoje, které jiným způsobem opatřeny býti měly.*“¹³⁵ I z dalších důvodů musel Karlseder přistoupit k vypracování nových plánů.

Nový projekt z roku 1912¹³⁶ počítal již s podélnou patrovou budovou zastřešenou mohutnou mansardovou střechou, umístěnou rovnoběžně k okresní silnici. Zásadní změna se projevila v upuštění od původního symetrického rozvrhu a dekorativnosti secesní fasády. Budovu pevného objemu s umírněným dekorem, soustředěným k okenním ostěním, koncipoval architekt tak, aby splňovala všechny požadavky spolkového domu. Obsahovala v přízemí divadelní a koncertní prostory a také hostinské místnosti s příslušenstvím. Patro vyplňovaly byty, spolkové místnosti a pokoje pro cestující. Nechyběla ani hostinská zděná zahrada, přiřčeněná k severní boční straně, a hospodářské budovy (chlév, konírny). Stavbu dokončili roku 1914 s nákladem 113 000 korun. Krátce poté se stala nadlouho kulturním stánkem celého městyse Kopřivnice. Její význam také spočíval v jejím umístění do tehdejšího centra u Masarykova náměstí vedle architektonických dominant města – měšťanské školy či novogotického kostela, dokončených o pár let dříve. Poloha domu pravděpodobně kladla i vyšší nároky na její estetickou podobu, ale takové kvality a bohatosti detailů, jakou vynikal Karlsederův dřívější projekt katolického domu v Příboře, bohužel nedosahovala. Stavba na ulici Štramberské čp. 378, téměř v nezměněné podobě, opět slouží Katolické besedě, znovu ustanovené v roce 1990.

4.3. Katalog vybraných staveb

4.3.1. Vila Josefa Šustaly, Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 226, Heinrich Czeike, 1889.¹³⁷ [38,39]

Vila Josefa Šustaly, v pořadí druhá, kterou v Kopřivnici úspěšný novojičínský architekt a stavitel Heinrich Czeike vybudoval, si našla své místo ve východní části města u vlakového nádraží v těsné blízkosti rodinného podniku. Josef Šustala (1858–1940) se stal roku 1887 společníkem ve firmě svého otce Ignáce Šustaly, který založením kočárovky roku 1850 dal základ dnešní světoznámé automobilce Tatra. Po jeho smrti se novým ředitelem již zakcionovaného podniku stal ing. Hugo Fischer. Bratři Josef a Adolf Šustalové pracovali v továrně dále jako úředníci, avšak se stále menším vlivem. Josef Šustala prodal svůj podíl roku 1895.

Heinrich Czeike navrhl podélnou budovu třítaktové dispozice, působící honosně svou velikostí a rozvrženém průčelí směřujícího na západ. Levá část se otevírá do zahrady trojosou lodžii s toskánskými sloupy, na kterou navazuje patro završené trojúhelníkovým štítem. Plány prozrazují, že lodžie, navazující na reprezentační salón, měla umožnit nejen opticky, ale i komunikačně propojit interiér s exteriérem skrze venkovní verandu přístupnou schodištěm ze zahrady. Od té se však při realizaci upustilo. Dominantu tvoří předstupující polygonální vstupní věž s cibulovou bání, kterou lemují polosloupky, v patře volutově zakončené. Ta měla obyvatelům přinášet požitky z výhledu do okolí. Pásovou rustiku obíhající přízemí přerušují jednoduché pilastry a rytmicky řazené okenní otvory rámované šambránami, v hlavním průčelí ukončenými půlkruhem. Mezi parapetní a kordónovou římsou se objevují podokenní sokly s diamantovými bosi. Svou symetricky výpravnou fasádou, odkazující k neorenesanci, evokuje stavba reprezentativní sídlo s příjemným lidským měřítkem obytného domu. Na této stavbě můžeme sledovat proces proměny, který, stručně řečeno, směřoval od zámku k vile. Jde o přizpůsobování typu velkých šlechtických rezidencí moderní

době, projevující se opouštěním reprezentačního stylu ve prospěch intimnějších vil.

Do přízemí architekt umístil dva vstupy, boční vstup do suterénu, kde se nacházely obslužné místnosti, a hlavní dvoukřídlé dveře do osy nárožní věže. Hlavní reprezentativní pokoje vytvářejí enfiládu, tvoří tedy funkčně i opticky propojené, jednotlivě za sebou řazené místnosti. Jejich skladba v přízemí obsahovala kuchyň, dětský pokoj, ložnici, obývací pokoj a salon sousedící s lodžii. Další pokoje se nacházely v patře západního traktu a ve věži. Všechny nadzemní místnosti jsou plochostropé s fabiony, sklepní místnosti valeně zaklenuty do traverz. Podobu interiérů dnes dokumentuje jen intarzovaný strop, původní tapety a kamna z produkce Raškovy keramičky. Parkový areál, obklopující vily bratří Šustalů, tvořil původně dvě okrasné zahrady koncipované v anglickém stylu.

4.3.2. Kostel sv. Bartoloměje, ulice Štramberská, Ludwig Schöne, 1893–1895.¹³⁸ [47,48]

Obec se na několika valných hromadách usnesla postavit nový farní chrám s hřbitovem, aby nahradila již nevyhovující dřevěný kostel, který stál v prostoru starého hřbitova nedaleko fojtství. Ten již nevyhovoval vzrůstajícímu počtu obyvatel ani rozvíjející se Kopřivnici. V roce 1889 ustanovilo obecní zastupitelstvo pětičlenný stavební výbor, který měl dohlížet na průběh stavebních prací a snažit se zajistit dostatek potřebných finančních prostředků. Poté, co se obecní zastupitelstvo rozhodlo z finančních důvodů odmítnout parcelu poblíž fary, přijalo darovaný pozemek od továrníka Jana Rašky u okresní silnice. O místě na nový hřbitov se vyjednávalo se správou hukvaldského panství.

K veřejné soutěži na projekt kostela se přihlásilo pět firem. Z dochovaných projektových dokumentací zjistíme, že výzvu města k účasti na ofertním řízení reflektovali architekti Bedřich Karlseder z Příbora, Victor Mader z Olomouce a architekt Kachler z Vídně. Žádný projekt však znalecká komise stavebních inženýrů ve Vídni neuznala „za honorování hodný, ani provedení schopný“.¹³⁹

Výbor následně oslovil Antonína Barvitia, pražského architekta, jehož nejzdařilejší prací zůstává realizace baziliky sv. Václava na Smíchově z let 1881 až 1885. Architekt Barvitius však souhlasil pouze s provedením plánů. Výbor, neznající záruky provedení projektu bez autorského dozoru nad dodržováním architektonické kvality stavby, raději dále vyjednával s architektem Ludwigem Schönem z Vídně (1845–1935). „*Nákresy Schönovy i s rozpočtem byli přijaty v únoru 1893.*“¹⁴⁰ Ludwig Schöne projektoval kromě kostelů a řady synagog také obytné budovy a reprezentativní vily. Jeho realizace vykazují zálibu v různých stylových intencích. Hlavním inspiračním zdrojem v případě kopřivnického kostela se stala neogotika. Projekční zkušenosti, které uplatnil již dříve u církevních staveb, a jasná koncepce, s kterou řídil proces výzdoby chrámu, učinily i z tohoto kostela jeden z nejušlechtlejších příkladů novogotických staveb na Moravě. Realizací stavby pověřila komise Heinricha Czeikeho z Nového Jičína.

Z nedostatku finančních prostředků se s výstavbou kostela pro 1200 věřících začalo až na jaře roku 1893. Další postup a rychlost stavebních prací závisely nejen na kostelním jmění či zemském fondu, ale především na příspěvcích samotných občanů a záložny. Dobové archivní materiály konstatují, že naplánovaný harmonogram byl několikrát narušen. Například už při hloubení základů „*se brzy zpozorovalo, že na nich nelze jen tak lehkovážně stavět pro jejich měkkost.*“¹⁴¹ Po odstranění různých překážek a schválení půjčky 30 000 zlatých ze zemského fondu stavba kostela nadále pokračovala a koncem října 1893 spěla k závěru. „*Věž úplně jest hotová, taktéž střecha, veškero klenutí, veškerá omítka vnější až na portál je vykonána.*“ V archivních dokumentech dále čteme. „*Budova jest krásná, impozantní celému okolí, postavena na nejpříjemnějším místě, dle úsudku i znalců velmi dobře provedena, budova na naše poměry monumentální.*“¹⁴² Malířskou výzdobu interiéru provedl na podzim roku 1894 příborský rodák Josef Kott působící ve Vídni, jehož novogotickou ornamentiku zhodnotili restaurátoři při opravách kostela roku 2005 jako „*technicky brilantní a navíc i virtuózně provedenou.*“¹⁴³ Z téhož roku nacházíme plány od architekta Schöneho na úpravu parkového prostranství kolem kostela.

Slavnostní svěcení proběhlo 7. července 1895 za účasti olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna. Konečné náklady na stavbu, která se stala výsledným dílem jak českých, tak vídeňských mistrů, se vyšplhaly na 117 056 zlatých. Prostředky na zařízení chrámu putovaly většinou od významných obyvatel Kopřivnice. Jako nejštedřejší mecenáš se zde prezentovala rodina Šustalova. Návštěvníci mohli v novém kostele od počátku obdivovat varhany od Karla Neussera z Nového Jičína, zvony od firmy Helcer z Vídeňského Nového Města, kazatelnu zhotovenou řezbářem ze Sankt Ulrich (Gröden) v Tyrolích, křížovou cestu z roku 1906 od firmy Neškudla v Olomouci nebo obrazy a sochy převzaté ze starého dřevěného kostela. První náročnější úpravy, které si kostel vyžádal již roku 1910, provedl příborský stavitel Bedřich Karlseder.

Kostel sv. Bartoloměje, umístěný v rozlehlém parku u Masarykova náměstí, navrhl vídeňský architekt v neogotickém stylu, který neodkazuje příliš na místní tradici. Důvodem se zřejmě stala skutečnost, jak dokládají archivní prameny, že chrám měl plnit funkci farního kostela, který se měl stát skutečně reprezentativní stavbou. „*Sloh gotický – sám o sobě dražší než jiný – byl však proto povolen, by nový chrám Páně byl důstojným stánkem Božím, ozdobou obce, aby vynikal nad stavbami privátními.*“¹⁴⁴ Jedná se o trojlodní stavbu na půdorysu v podobě latinského kříže orientovanou k východu. Hlavní prostor o třech polích křížové klenby s příkrou střechou uzavírá polygonálně zakončený transept, na nějž navazuje pětiboké kněžiště s věncem kaplí. Západní průčelí s bohatě zdobeným trojosým portikem zdůrazňuje štíhlá hranolová věž s rozetovým oknem, jež je přístupná ze zděné kruchty. Její vysoká jehlancová střecha tvoří výrazný pohledový prvek města. Boční lodě, které kryjí pultové střechy, osvětlují tři velká okna s lomeným obloukem a kružbou, dříve doplněná barevnými vitrážemi. Vnější zdi kostela dále člení jednou odstupněné opěráky. Další architektonické články gotického tvarosloví se nacházejí pod korunní římsou v podobě ornamentálního pásu lomeného obloukového vlysu nebo v průčelí s bohatou kamenickou výzdobou. V letech 2005 prošel chrám náročnou rekonstrukcí vnějšího pláště i interiéru. Všechny složky stavby zůstaly původní,

bez rušivých novodobých zásahů, což činí stavbu, memento dřívějšího městysu, kulturně a historicky významnou.

4.3.3. Česká měšťanská škola pro chlapce a dívky, ulice Husova, čp. 340, firma Vojtek a Rossmann, 1909–1910. [49–51]

První jednání o stavbě nové měšťanské chlapecké a dívčí školy proběhla mezi obecním výborem a zemskou školní radou v roce 1900, realizace se škola dočkala bezmála devět let poté. Obecní zastupitelstvo se v říjnu roku 1908 usneslo o stavbě nové budovy školy a schválilo její název – „Jubilejní česká měšťanská škola chlapecká a dívčí císaře a krále Františka Josefa I.“ O rok později, 1909, se ukázalo, že se situace nevyvíjí podle plánu. Nepodařilo se prosadit zřízení první třídy dívčí měšťanské školy a další potíže zpozdily i výstavbu samotné školní budovy. Obecní výbor teprve v březnu 1909 rozhodl o stavebním místě pro budovu měšťanských škol na pozemku poblíž kostela a v květnu téhož roku schválil plány provedené stavitelskou firmou Vojtek a Rossmann z Polské Ostravy.¹⁴⁵ Zmíněná jména dokládá plánová dokumentace nalezená v archivu Nového Jičína a také protokol ofertního řízení na stavební práce, kde se objevují další tři jména – Josef Pokorný z Moravské Ostravy, Józsa Dvořák z Polské Ostravy, a Bedřich Karlseder, stavitel z Příbora. Obecní výbor zadal stavbu školní budovy 24. května 1909 Bedřichu Karlsederovi, který předložil nejlacinější návrh. Náklady na stavbu odhadoval na 145 561 zlatých.

Slibně se vyvíjející podnik brzy narazil na odpor. Po zadání zakázek městská rada obdržela dopis podaný vozovou továrnou, ve kterém tato instituce vyjadřuje pobouření nad výběrem firmy Bedřicha Karlsedera a vyšší nákladů a navrhuje provést stavbu dle vlastního projektu do sta tisíc korun. Z odvolání ze dne 14. 6. 1909, podaného představenstvem obce, vyplývá pravý úmysl továrny – odkládat stavbu, a nebude-li ji možno zabránit, tak ji alespoň znehodnotit. Dále vyčteme, že rozpočet, předložený německou místní školní radou na stavbu německé školy, „*má státi téměř tolik co měšťanka*“.¹⁴⁶ Zakáz stavby zemský výbor zrušil po osmi dnech s odůvodněním, „*že jest absolutně*

nemožno budovu s takovými predepsanými a nutnými miestnosťmi za menší obnos vystavěti“.¹⁴⁷ Dne 18. července 1909 proběhlo svěcení základního kamene a v květnu roku 1910 stavbu měšťanky dokončili.

Tříkřídlá dvoupatrová školní budova představuje nejvýznamnější realizaci v rámci katastru Kopřivnice na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Její autoři použili neorenesanční tvarosloví, charakteristické pro českou architekturu třetí čtvrtiny 19. století, kombinované se secesními prvky. Budova se vyznačuje přísnou symetričností. Svým širokým patnáctiosým průčelím, které člení tři mělké rizality zakončené monumentálními štíty, se obrací do Štramberské ulice. Přízemí zvyrazňuje pásová rustika, stejně jako patra rizalitů. Bohatě ztvárněné průčelí doplňují štukové dekorace ve vymezených polích, kamenné reliéfy zasazené do edikul představující Františka Palackého a Jana Amose Komenského od pražského sochaře Václav Nováka.¹⁴⁸ Projekt budovy počítal se třemi učebnami a kabinety, s kreslírnu a tělocvičnou, s rezervními místnostmi a bytem ředitele, projektovanými vždy zvlášť pro dívčí a chlapeckou měšťanku, čemuž odpovídají i dva oddělené vstupy v průčelí. Všechny místnosti jsou osově uspořádané. Dle archivních zpráv mysleli architekti i na budoucí možné rozšíření stavby. „*Stavební místo pro školy měšťanské musí býti tak dlouhé, aby se dala křídla budovy této dál a dál přistavovat.*“¹⁴⁹

Příborský stavitel Bedřich Karlseder vyprojektoval budově měšťanských škol secesní ohradu, kůlny a hospodářský dvůr. Zajímavostí zůstává fakt, že vypracované plány kopřivnické školy použili, na základě rozhodnutí opavské školské obce, v letech 1909–1911 pro stavbu měšťanských škol v Opavě (ulice Krnovská, čp. 101). Původní vypracované projekty pro opavskou školní budovu od stavitelů J. Tichého z Moravské Ostravy a Józzy Dvořáka z Polské Ostravy se nepodařilo schválit.¹⁵⁰ Obec rozhodla přistoupit k plánům předložených již dříve pro stavbu měšťanských škol v Kopřivnici a realizaci svěřili Josefu Navrátilovi, staviteli ze Zábřehu nad Odrou. Projekt školy svým tvaroslovím české novorenesance pravděpodobně lépe propagoval hnutí prosazující českou národní kulturu.

5. PŘÍBOR

Příbor, jedno z nejstarších měst na severovýchodní Moravě, se rozkládá na mírně zvlněném terénu po obou stranách řeky Lubiny. Lze jej charakterizovat jako menší moravské město, dříve s německou menšinou. Se svou bohatou kulturní tradicí se stalo přirozeným společenským centrem východní části novojičínského okresu, vzdáleným dvanáct kilometrů na severovýchod od Nového Jičína. Hospodářské středisko s původně textilní výrobou vynikalo především duchovními hodnotami, které zde rozvíjel řád piaristů se svými školami a gymnáziem. Pro svůj význam v oblasti české kultury a školství si vysloužilo přívlastek „*moravská Litomyšl*“.¹⁵¹ Právě architektura vzdělávacích ústavů prezentovala od sedmáctého století význam a svrchovanost města Příbora.

Svědectví o historii podnikatelství v devatenáctém století vydávají archivní dokumenty a statě kronikáře Lubomíra Loukotky. Průmysl se v této době stává motorem rozvoje celého okresu. Těžiště tohoto podnikání spočívalo na tradičním soukenictví, rozvíjejícím se od konce šestnáctého století. Příborští velkopodnikatelé a obchodníci dovedli dobře využít výhodného postavení města na frekventované obchodní tzv. císařské silnici, která usnadňovala export všech výrobků. Vznikala zde řada firem. Nástup průmyslu reprezentuje první továrna na výrobu sukna Jana Rašky z roku 1862. Nedlouho poté jej následoval neméně významný podnikatel z Haliče Ignác Fluss. Ten v roce 1864 založil závod na výrobu sukna a polovlněného zboží, jižně od historického jádra města. Z původních objektů Raškovy továrny dále Fluss zřídil výrobu plstěných klobouků. Areál rozšířil a zvětšil výstavbou nových továrních budov skládajících se z řady výstavných hal. Celý komplex vyznačoval plochu obklíčenou okolními komunikacemi, ulicí Místeckou, Kašnicí, Úzkou a Smetanovou. V tomto areálu si Ignác Fluss nechal roku 1898 vystavět rezidenční vilu v historizujícím slohu (Místecká, čp. 287) dle plánu architekta a stavitele Bedřicha Karlsedera, o němž se ještě podrobněji zmíníme. Vznikly zde také tři továrny na výrobu punčoch a pleteného zboží, které poskytovaly zaměstnání zvláště ženám. Dobré pověsti se těšila i výroba šamotových kamen Františka Neussera v Místecké ulici, který své

výrobky vyvážel po celém rakouském soustátí. Rozmach průmyslu podnítil i rozvoj řemesel a podnikání. Velký význam pro Příbor a okolí měla knihtiskárna novináře a politika Jana Richtra, založená roku 1903. Z jeho tiskárny vycházela *Moravsko-slezská revue*, ve vkusné secesní úpravě vydávaná Otakarem Skýpalou, dále pamětní publikace, pozoruhodné tiskopisy, plakáty. Snažil se prosadit i v lokální žurnalistice.¹⁵²

V Příboře nechyběl měšťanský pivovar, městská cihelna a pila (1870), válcový mlýn (1888), chudobinec s přiléhající kaplí sv. Alžběty (1541) a nadační městská nemocnice (1835). V historii podnikatelství se pro nás stává nejzajímavější činnost rodiny příborských architektů a stavitelů Karlsederů. Zakladatelem rodinné tradice se stal Kašpar Karlseder (1822–1897), narozený v rakouském Schaffetschlagu. Do Příbora se přistěhoval roku 1850, kde se mimo jiné podílel na výstavbě již zmíněných továrních objektů. Cenný je především jeho návrh regulačního plánu historického centra města. Osobnost jeho syna Bedřicha Karlsedera se stala pro Příbor, jak dále uvidíme, nepochybně důležitější. Hospodářskou vyspělost dokázal Příbor na dvou krajinských výstavách, a to v letech 1887 a 1911. Do vývoje území zasáhla rovněž nově vybudovaná železniční dráha Studénka–Štramberk, umožňující spojení se Severní dráhou císaře Ferdinanda. Trať, vytyčená roku 1881 a opisující oblouky levého břehu řeky Lubiny, způsobila demolici tehdy poměrně velkého počtu předměstských domů.

Z hlediska politické správy se stal Příbor od roku 1850 součástí politického okresu Nový Jičín. I coby malé město získal okresní soud a berní úřad. Do druhé poloviny devatenáctého století si udržoval specifické postavení významného obchodního střediska mezi ostatními městy severovýchodní Moravy. Špatné životní podmínky zaměstnanců většiny továren však zapříčinily úpadek obchodu a v hospodářském rozvoji brzy Příbor zaostával za řadou okolních rychle rostoucích měst. Rovněž z tohoto důvodu zde měly značný ohlas socialistické myšlenky. Roku 1897 zde založili podle vzoru Moravské Ostravy první organizaci sociálně demokratické strany, která společně s katolickou církví a stranou lidovou měla na místní obyvatelstvo značný vliv.¹⁵³

Příbor působil od svého založení až do sedmnáctého století jako ryze české město s německou menšinou. To už se nedá říci o století osmnáctém a devatenáctém, kdy se stal městem silně poněmčeným. Vlivní příborští občané, tj. vedení města, obchodníci a podnikatelé, mluvili německy, přestože většina z nich měla český původ. „*A tak Příbor vypadá němečtěji, nežli ve skutečnosti jest,*“¹⁵⁴ líčí situaci roku 1902 pisatel listu *Kravařsko*. Příliv Němců můžeme datovat dobou největšího rozmachu soukenického řemesla. Německy mluvící obyvatelstvo si udržovalo společenskou nadřazenost do doby, než se začala prosazovat skupina českých občanů, kteří se cítili potlačováni a připravováni o svou kulturu i o účast na politické moci. „*I Příbor náleží místům nemalé důležitosti. Jsme ze všech stran ohroženi hospodářskou nadvládou německou, v Příboře samém nachází se velké průmyslové podniky v rukou našich národních nepřátel.*“¹⁵⁵ Soupeření s národnostním podtextem, které věrně popisuje dobový tisk, se vztahovalo i na přiléhající obce – Mošnov, Sedlnice či Bartošovice. Českou veřejnost rozhořčovala především volba starosty, jímž se měl stát Franz Wuschke, „*jehož přátelé a stoupenci ho prohlašovali za věrného Čecha a lidovce, jeho odpůrci za Němce, který může být českosti Příbora nebezpečným*“.¹⁵⁶ Kritika směřovala téměř k celému obecnímu zastupitelstvu z řad německých občanů. Přes veškerou agitaci dobového tisku *Kravařsko* a *Lubina* se strana Wuschkeho roku 1906 prosadila. Celý tehdejší příborský soudní okres čítal pouhých 69.8 procent Čechů.¹⁵⁷

Správa města zůstala převážně v českých rukou, což mělo velký význam pro rozvoj českého spolkového života. Díky piaristické tradici se první spolky objevují již v šedesátých letech devatenáctého století: Občanská beseda, věnující se především divadlu (1862), dělnický vzdělávací spolek jako nejstarší na Novojičínsku (1869), hospodářský spolek Metoděj (1885) a další. Zásługou Muzejní a průmyslové jednoty vzniklo roku 1912 Městské muzeum.¹⁵⁸ V souvislosti s rozvojem podnikatelství, založením českého učitelského ústavu v roce 1875 a bouřlivým nárůstem českých spolků se Příbor počesťoval a stával se střediskem českého kulturního života na severovýchodní Moravě.

5.1. Urbanistický a architektonický vývoj

Příbor, založený jako osada s městským právem v první polovině třináctého století, se z půdorysného hlediska řadí do početné skupiny severomoravských kolonizačních měst, jež charakterizuje pravidelný ortogonální půdorys a městské opevnění. Provizorní hradby, které neměly praktický fortifikační význam, obepínaly historické centrum s návazností na ohradní zeď farního kostela Narození Panny Marie, vypínající se na nejvyšším místě středověkého centra. Přístup zajišťovaly tři vstupní brány a dvě fortny.¹⁵⁹

Poměrně malé město tvoří obdélné náměstí obklopené měšťanskými domy s loubím dříve na všech čtyřech stranách. Z jeho koutů vybíhají dvojice krátkých ulic. Hlavní komunikační osu tvořila císařská silnice vedoucí z Olomouce do Haliče, která procházela náměstím směrem úhlopříčným. Druhá polovina šestnáctého a počátek sedmnáctého století proběhly ve znamení velkorysé proměny stavebního obrazu města, jehož zástavba se postupně přelévala přes lokační hranice do prostoru předměstí. Jako čínorodý element v procesu přestavby zde působili imigranti italského původu, zejména z oblasti Como a Lugano, povolání sem olomouckými biskupy. S jejich pomocí se na stavbách měšťanských domů na náměstí uplatnil vliv zdomácnělé italské renesance. V Příboře se tak projevil týž jev jako v mnoha jiných městech soudobé Moravy. Podíl Italů, obeznámených s místní tradicí, objasňuje i celkem typizované řešení přestaveb tohoto období.¹⁶⁰ Můžeme konstatovat, že v polovině sedmnáctého století se středověká urbanistická struktura Příbora naplnila architektonickým obsahem a střed města získal podobu, jakou má v dnešní době.

O rozrůstání Příbora od konce třicetileté války přinášejí prameny několik nejasností, které však nezpochybňují skutečnost, že do druhé poloviny sedmnáctého století vystupoval Příbor jako největší město hukvaldského panství.¹⁶¹ Zámožnost měšťanů se odrazila i ve výstavnosti jejich domů. Většina nových staveb dodnes prozrazuje, že se zde do jisté míry kopírovala dřívější renesanční dispozice měšťanských domů. Avšak při nové výstavbě se používalo i barokních konstrukčních a dekorativních prvků. Stavební úpravy v sedmnáctém

a osmnáctém století vtiskly městu barokní ráz především v podobě kostelů a kaplí, zakládaných mnohými nadacemi a finančně podporovaných aktivitou náboženských bratrstev. Architektonickou dominantou města se stala budova barokní piaristické koleje, tradičního střediska vzdělání, kterou spolu s gymnáziem založil roku 1695 olomoucký biskup Karl II. z Lichtenštejna. Klášterní objekt, dílo architekta Giovanniho Pietra Tencally, o dvou podlažích na půdorysu písmene „L“ a vnitřní francouzskou zahradou dosud napovídá, s jakou důkladností stavbu kdysi prováděli. Rozmach této koleje si vynutil rozsáhlejší úpravy piaristického kostela sv. Valentina, řešeného netradičně s presbytářem na západní straně, jehož barokní přestavbu od roku 1760 řídil stavitel a architekt, příborský rodák Heliodor Knauer.¹⁶² Po zrušení piaristického gymnázia budova nadále sloužila veřejné hlavní škole, chlapecké škole a od roku 1875 českému učitelskému ústavu, po brněnském nejstaršímu na Moravě. Pro jeho potřeby rozšířili roku 1875 objekt přístavbami na severní a východní straně, podle plánů architekta Kašpara Karlsedera. Jeho návrh druhého patra z roku 1888 se neuskutečnil a zůstal pouze na papíře.¹⁶³

V poslední třetině osmnáctého a v první polovině devatenáctého století zaznamenal Příbor, včetně části Benátky, explozi předměstské výstavby, související se vzrůstem obchodu. Historické centrum v této době doplnila nová průčelí měšťanských domů uplatňující tektoniku pilastrových řádů a barokních fasád. Počínaje rokem 1810 začali majitelé domů na náměstí postupně zadržovat podloubí na jeho severní straně, aby získali prostory lépe přizpůsobené komerčním účelům. Bořily se rovněž brány a značná část městských hradeb. Příbor, rozkládající se nad levým břehem řeky Lubiny, se spojil s vesnicemi na druhé straně – Věskou, Klokočovem a předměstím Benátek do jedné souvislé aglomerace.¹⁶⁴ Přestože rodinné i měšťanské domy dnes přirozeně podléhají modernizaci, městečko si v mnoha uličkách zachovalo, na rozdíl od Kopřivnice, své původní kouzlo. Historickou část Příbora prohlásili roku 1989 za městskou památkovou rezervaci.

5.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století

Mluvíme-li o architektuře, téměř až do poloviny devatenáctého století vystupuje Příbor jako nepříliš zajímavé venkovské město. K prosperitě obce v dalších desetiletích přispěla stavba železnice Studénka–Štramberk a místní textilní průmysl. Rozšíření velkopřemyslu se projevovalo přiměřeně svému významu i vlastními budovami. Tovární objekty, bez zvláštních architektonických kvalit, se od sebe v mnohém nelišily. Dodnes se zachovaly některé továrny ve tvaru protáhlých hmot, v nichž jednotvárný rytmus oken prozrazoval velké nečleněné prostory.

Za příznivých ekonomických podmínek se stavební obraz města proměnil zakládáním nových institucí, budováním a renovací v oblasti školské, zdravotní a kulturní. Maximum hospodářského a populačního vývoje za daných možností Příbor již dosáhl a počet obyvatel po roce 1910 klesá, ačkoliv samotná výstavba rozhodně nestagne.¹⁶⁵ Rozšiřování města nemělo příliš koncepční ráz. Nové ulice vznikaly nejprve na západním obvodu a všechny dodržovaly stejný směr, daný parcelací plužiny, od hlavního náměstí vedly na západ do nezastavěného prostoru. Téměř pravidelná uliční síť nepřesáhla hranici danou ulicemi Štramberská a Svatopluka Čecha. Celková struktura příborského předměstí je však spíše nepravidelná. Výrazně se probouzel stavební ruch skromnějších plánů i výsledků ve východní části města, Benátkách a Vésce, kde vyrůstaly nepravidelně rozestavěné domky a zemědělské usedlosti. Pokud se zaměříme na četnost jednotlivých typů nově realizovaných staveb, značnou část představují obytné a utilitární přízemní domy, vznikající čistě na základě ekonomické rozvahy. Jejich dispozice vycházejí často z jednoho vzorového plánu, který je obměňován dle možností a přání stavebníka. Určitá kreativita se objevuje na pojetí fasády, která volně kombinuje režné zdivo s hladkou omítkou a dekorativní motivy historizujícího či méně často secesního charakteru. Sedlové střechy zdobí v některých případech dřevěné lomenice s vyřezávaným dekorem. Jejich pojetí však nepřináší nic nového ani pozoruhodného. Výstavba tohoto typu měla

především splňovat praktické požadavky stavebníků. Ve většině případů k domům přiléhá hospodářský dvorek, po stranách chlévy, kůlny i stáje.

Převážnou většinu těchto rodinných, pro Příbor charakteristických přízemních domů, vznikajících zejména v ulicích 28. října, Nerudově a Šmeralově, projektoval městský stavitel Bedřich Karlseder (1856–1913), syn již zmíněného Kašpara Karlsedera. Osobnosti stavitele a architekta Bedřicha Karlsedera jsem se již věnovala ve své bakalářské práci.¹⁶⁶ Sbíрка Karlsederových prací, uložená v okresním archivu Nového Jičína, se stává zásadním pramenem poznání architektonických dějin města na přelomu století. Architektuře se věnovalo několik členů rodiny Karlsederových. Stavitelskou a projekční činností se zabýval i prvorozený syn Vavřinec, působící v Krakově jako městský stavitel. Třetí syn František studoval v letech 1891–1894 na vídeňské akademii u profesora Carla von Hasenauera.¹⁶⁷

Bedřich Karlseder po studiích a praxi v rodinné firmě absolvoval studium vojenského stavitelství na Vysoké škole technické ve Vídni, doložené zápisem do školní matriky a studijními návrhy.¹⁶⁸ Po návratu do Příbora se stává oficiálním městským stavitelem a téhož roku 1895 přebírá otcův podnik, včetně pily a cihelny, který vzápětí přináší – v místním měřítku – zajímavé výsledky. Svě společenské postavení ve městě posílil velmi rychle. Stal se technickým znalcem, městským radou a náměstkem starosty města. Nacházel čas rovněž na celou řadu veřejných funkcí, aktivně se účastnil i spolkového a společenského života.¹⁶⁹ Okruh jeho realizovaných staveb je značně rozsáhlý, avšak vždy se přizpůsobující finančním možnostem malého města. V jeho tvorbě pozorujeme různé projevy pozdního historismu, čerpající především ze starších modelů šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Postupem času se dopracoval k modernějšímu stylovému pojetí, kombinací různých slohových prvků a stavebních materiálů. Jeho pozdější produkce se stává volnější a odvážnější.

Nová reprezentativní výstavba se v Příboře nerozvíjela na spojnici městského centra a nádraží, ale na exponovaném místě Horního Předměstí mezi historickým jádrem a piaristickou kolejí. Nezastavěné prostranství východní části vnějšího okraje historického jádra vzápětí obsadily dvě novostavby škol.

S prudkým rozvojem školství souvisí i výrazná stavební aktivita právě v tomto druhu architektury, pro niž se stal neorenesanční sloh jako jeden ze stylů historismu zcela běžnou záležitostí. Zprvu zde vyrostla obecná měšťanská škola (dnes ZŠ Jičínská, čp. 486), pro niž vybrali místo na jižní straně ulice Jičínské v prostoru bývalé farské zahrady. O její zřízení se rozhodlo na zasedání obecního zastupitelstva dne 14. 12. 1888. Prováděcí plány i samotnou realizaci provedl stavitel Josef Ryšavý z Kojetína v letech 1889–1891.¹⁷⁰ Tříkřídlá dvoupatrová stavba obepínající čtvercový dvůr se vyznačuje přísnou symetričností, charakteristickou pro reprezentační budovy obohacené neorenesančním tvaroslovím. Fasádu člení pásová rustika v přízemí, která ve vnějších nárožích tvoří armování po celé výšce budovy. Pravoúhlá okna doplňují přímé nadokenní římsy v prvním a druhém patře, střídající se s trojúhelnými frontony v patře rizalitů. Určitou monotónnost všech tří průčelí zmírňuje ve středu posazený mělký rizalit, zakončený mohutnou převyšující korunní římsou s konzolkami. Následné rozšíření křídel provedl Bedřich Karlseder v letech 1907–1908.¹⁷¹

Skutečně zásadní se pro město stala stavba české vyšší zemské reálky¹⁷² [55–57] (nyní Masarykovo gymnázium, čp. 528) v sousedství měšťanských škol, vystavené v letech 1903–1904 dle návrhu brněnského architekta Františka Valenty opět v neorenesančním stylu. Budova této školy, jež si zasluhuje detailní analýzu, se stala výsledkem snah obecního výboru v čele se starostou Františkem Peřinou a Ferdinandem Pokorným, které se vlekly již od osmdesátých let devatenáctého století. V červenci roku 1901 se místní české obyvatelstvo dočkalo jejího schválení, „čímž zvítězili nad nemístnými stranickými ohledy vůči nepatrné menšině německé v Příboře, jež ráda by uchvátila kdys správu města“.¹⁷³ V roce 1912 získala škola statut reálného gymnázia. Neorenesance ovlivňovala i pozdější stavby ve městě, avšak již jen prostřednictvím použití jednotlivých architektonických prvků, které se sloučily s ostatními stylovými projevy.

Kolem roku 1900 zaznamenáváme čilý stavební ruch i přímo v centru, na náměstí Sigmunda Freuda. Průčelí měšťanských domů, jejichž přestavby a úpravy provedl stavitel Bedřich Karlseder, se stala výjimečným zjevem příborského historismu. Za příklad uveďme návrh nové fasády čp. 12 z roku 1895.

Jednopatrový objekt s druhým atikovým patrem v řadové zástavbě s podloubím má tříosou fasádu klasicistního průčelí. Patra sepnutá vysokým pilastrovým řádem člení průběžná kordonová římsa. Celek završuje profilované kladí korunní římsy. Obdobné použití klasicistního schématu použil Bedřich Karlseder i u dalších návrhů fasád čp. 15, 42, 46, aj.¹⁷⁴ Se zajímavou redakcí historizující formy přišel známý novojičínský stavitel Josef Blum.¹⁷⁵ Svou tvorbou se podepsal na podobě měšťanského domu čp. 43 v řadové zástavbě východní strany náměstí. Hlavní tříosé průčelí s jednou arkádou podloubí o stlačeném záklenku obohatil nevšední novodobou historizující fasádou s asymetricky zvýrazněnou levou osou a se štítovou záclonovou atikou.

Stavební zásahy v centru města se měly původně dotknout i budovy radnice, jak dokazuje dochovaný plán na její přestavbu datovaný rokem 1900, nalezený ve Státním okresním archivu v Novém Jičíně. Od roku 1896 zde sídlila pošta, telegrafní stanice, městská spořitelna a další příslušné úřady, pro které měla nová budova pravděpodobně zajistit vhodnější provozní prostory. Projekt ve stylu německé neorenesance nese signaturu architekta a stavitele Josefa Hodíka z Ostravské Lhotky [58].¹⁷⁶ Patrovou stavbu na vysoké podezdívce architekt zdůraznil tříosým rizalitem se vstupem, k němuž vede dvojramenné schodiště. Celou tuto část dojmově zvyšuje atika s trojúhelným nástavcem a vysoká střecha zakončená věžičkou. Zajímavě provedená fasáda kombinuje červeno-šedobílé odstíny, napodobující stavební kámen. Pravoúhlá okna v edikulových rámech, střídající segmentové a trojúhelné frontony, člení jónské sloupy s ornamentálně pojatými dřívky. Situaci kolem zamýšleného, leč neprovedeného návrhu, který dokumentuje jeden zachovaný plán průčelí, ani slovem neobjasňují archivní prameny či literatura. S novým projektem se prosadila až vskutku moderní dvoukřídlá budova postavená ve funkcionalistickém stylu v letech 1936–1938 firmou Stanislava Kučery a Jaroslava Turka.

Zástavba města se rozšiřuje rovněž o další funkčně odlišné stavby, které prodlužují fázi historismu v různých obměnách až do počátku dvacátého století. V architektuře současně sílí stylový pluralismus, který se projevuje slohovým mísením. Rozrůstají se možnosti architektonického vyjadřování, v detailu se

projevuje naturalizování formálního aparátu, preference kvantitativní pompéznosti a nezřídka i protismyslné užívání tektonických článků. Právě toto období se stává pro pokračující urbanistický rozvoj zásadní. Vedle nově vznikajících budov se tento proces dotkl i starších staveb, jejichž fasády procházely slohovou proměnou aplikováním nového stylového proudu secese.

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století do města pronikala secese. Uplatnila se tu hlavně ve své tradičnější formě, která ještě používala málo změněné historizující tvarosloví. Vydala však i několik slohově vyhraněných plodů, svojí úrovní přesahujících obvyklý standard. Jde zejména o měšťanský dům čp. 35, tzv. palác „Výpomocné pokladnice“ s charakteristickým secesním inventářem a reklamním textem na průčelí. Záložnu v Příboře zřídili v roce 1872, v období národního sebeuvědomování štědře povzbuzujícího české školy a dobročinné podniky. V roce 1903 se ústav finančně zatížil koupí měšťanského domu čp. 35, do té doby sídla poštovního úřadu. Nákladnou přestavbu provedla na základě předloženého plánu firma Vojtek a Rossmann z Polské Ostravy [59,60].¹⁷⁷ Její návrh, deklamovaný i v denním tisku, můžeme považovat za nejproslulejší manifestaci evropské florální secese v Příboře. Svým měřítkem a umístěním v samém centru na rohu náměstí odpovídá stavba klientele i určení domu.

Jednoduchý protáhlý půdorys dvoupatrového měšťanského domu ve svažitém terénu nahrazuje velkolepě pojatá fasáda, která ještě v koncepci těžší z historizujícího schématu, příznačného pro ranou stylovou fázi. Na štukové výzdobě fasády, včetně jejich kovových součástí, se uplatňuje bohatý vegetabilní dekor. Průčelí, obracející se přímo do náměstí, se v přízemí otevírá velkými okny kanceláře a obchodní místnosti. Jeho osu zdůrazňuje arkýř s balkónem a zdobnou skleněnou markýzou, jejíž prohnutí opakuje segmentový štít mezi dvojicí pilířových útvarů nad korunní římsou. Motiv velkých termálních oken, které navíc člení vždy dvojice jónských sloupů, pozorujeme v druhém patře. Hlavní vchod, situovaný z ulice Místecké, jehož fasáda kopíruje takřka každý ornament, tvar okna, štítu či arkýře, použitých v jižní frontě, vede do schodišťové haly, za níž se otevírá menší dvorek. Obytné místnosti v každém patře s kuchyní a příslušenstvím

obtácejí dvouramenné schodiště umístěné do středu vstupní fronty. Stejnou proměnou prošla sousední patrová stavba čp. 567, adaptovaná na obchodní místnosti a byty.

Eduard Vojtek a Karel Rossmann, podílející se často na realizacích projektů jiných architektů, pokračují v Příboře další stavební činností.¹⁷⁸ Z dochované projektové dokumentace vyniká návrh na přestavbu a rozšíření hostince Františky Střídové čp. 132 [61], soliterně situovaného na rohu ulic Štramberská a Oldřicha Helmy. Kompozičně jasná stavba z roku 1903 představuje další příklad proměny historizujících forem směrem k secesnímu výrazu. Z návrhu uliční fasády vystupuje bohatý naturalistický dekor soustředěný především v oblasti nárožních pylonů, které vertikálně vymezují hlavní průčelí. Blízkost nádraží a moderně upravené interiéry nového patra se společenským sálem a čtyřmi pokoji učinily z restaurace další menší ubytovací podnik. Budovu později nahradila stavba jednoduchého obdélného tvaru s rovnou střechou, zbavená všeho dekoru. Signaturu Eduarda Vojtka nese rovněž návrh modernisticky laděného domu z roku 1913 pro podnikatele Rudolfa Neussera. Exteriér kompaktního jednopatrového domu zaujme harmonií jemně vystupujícího polygonálního rizalitu s podstřešním balkonem a také vedlejší vstupní partií se zasklenou dřevěnou verandou, propojující kuchyni se zahradou, jejíž okna se otevírala k ulici. Situaci kolem projektu komplikuje jediný dochovaný plán, který navíc postrádá konkrétní legendu o situování objektu.

Leckdy osobitým způsobem ztvárnil nové podněty i stavitel Bedřich Karlseder. Na jeho realizovaných projektech, které obohatily vzhled příbořských ulic, můžeme pozorovat, jak se postupně vypořádal s historizujícími tendencemi. V několika kresbách předvedl virtuózní příklad vyspělého raně secesního pojetí. Zmínku si zaslouží návrh z roku 1904 na přestavbu již neexistujícího domu Aloise Míčka v Příboře (Jičínská, čp. 239),¹⁷⁹ zastoupený barevným tónem s podání vlastních a vržených stínů. Fasáda pozbývá historizující motivy a více uplatňuje secesní ornament. Pozornost upoutá oblast okolo oken, kde geometrické tvary šambrán dekorují okřídlené maskarony. Dalším výrazným prvkem se zde stává segmentově zakončený štít s termálním oknem mezi dvojicí pilřových útvarů po

stranách, dále dekorativní ornamentika, která opět prozrazuje secesní vliv. Objekt překvapoval nejenom vytříbenou dekorací, ale i čistým konstruktivním výrazem. Nechybí prosklená veranda propojující interiér s přílehlou zahradou na východní straně zadního traktu domu. Tato vila, přesněji řečeno obytný a obchodní dům vilového charakteru, který architekt postavil na přání obchodníka Aloise Míčka, může být dobrým příkladem, jak se secesní tvarosloví stávalo stále univerzálnějším výtvarným názorem, který začali slušně ovládat i architekti a stavitelé působící v menších městech.

Názna secesního pojetí v dekoraci průčelí nese i rodinný dům čp. 233 v Zámečnické ulici. Fasáda kombinuje klasické horizontální členění s vertikálním secesním rámováním okenních polí. Bohužel současná podoba neodpovídá původnímu stavu. Chybí hlavní uliční vstup s termálním oknem a také následné zvýšení o jedno patro původní secesní fasádu zcela popřelo. Právě Karlsederovým přičiněním získal Příbor několik velmi elegantních fasád. I když samy o sobě spíše odkazují k historismu, přesto v nich lze vyčíst snahu o proměnu.

Uznání si zaslouží především architektův vlastní rodinný dům na Ostravské ulici čp. 80, známý jako Karlsederova vila¹⁸⁰ [62,63]. Stavba zřetelně pokračuje v nastoleném stylovém ladění. Ve své době velmi honosné dílo tvoří důležitou součást předpolí Městské památkové rezervace Příbor. Komorní objekt shrnuje mnohé ze středoevropského pozdního historismu. Dům se svou trojpodlažní verandou polygonálního půdorysu, z dřevěné konstrukce, hlásí k odkazu lidové architektury. Štukovou výzdobou průčelí a vybavením interiérů směřuje k ideji *Gesamtkunswerku*. V celkové práci s fasádou však stále převažuje historizující forma, která svým tradičním horizontálním dělením prakticky zůstává neměnná. Pevná historizující základna se odráží nejen v celkové stavitelské tvorbě Bedřicha Karlsedera, ale i u firmy Vojtek a Rossmann. S méně odvážnou vizí si v Příboře vedli konkurenční stavitelé Eduard Burian z Kopřivnice a Franz Neusser z Klokočova.

S první ozvěnou hnutí „Art and Crafts“ přichází Bedřich Karlseder v návrhu rodinné vily čp. 570,¹⁸¹ [64,65] situované na okraji periferie, téměř u hranice tehdejšího katastru města. Plán pochází z roku 1911. V exteriéru působí

stavba svým uváženým, leč ne střídmým členěním objemů. Jako protiváhu prosklených partií a ostrých hran různě provedených omítaných ploch nacházíme organicky pojaté detaily u vstupu v podobě lehké markýzy a základy pojednané z lomového kamene. Projekt zaujme v první řadě svým vnitřním uspořádáním. Anglický halový půdorys promyšleně člení místnosti dle jejich funkcí, klade důraz jak na obytnou, tak na reprezentativní stránku. V tomto případě nelze opomenout invenci autora, který tímto krokem doplnil škálu stylového tvarosloví, jíž vládl a kterou tak mohl demonstrovat potenciálnímu zákazníkovi.

V souvislosti s realizacemi reflektujícími soudobé moderní tendence nesmíme opomenout ještě jednu stavbu. Jde o tzv. Neusserovu vilu z počátku dvacátého století, o níž nejsou dosud žádné bližší informace. Stejně tak chybí i plánová dokumentace. Původně stála na Místecké ulici naproti Neusserově továrně na výrobu kachlových kamen. V roce 1975 vilu zbořili, aby uvolnila místo nové hale závodu Tatra. Neusserova vila, známá snad jen ze dvou málo čitelných dobových fotografií [66],¹⁸² svou dekorativní složkou nezapadá do produkce již zmíněných stavitelů působících v Příboře. Jednopatrová stavba výrazně členitého půdorysu kombinuje materiály – kámen, světlou omítku a dřevo. Hladkou fasádu s kamenným obkladem suterénu navíc završuje hrázděná konstrukce, uplatněná na štítech a v převisech pod střechou. Vysoká variabilita tvarů oken a různá výška krovů svědčí rovněž o rozmanitosti interiéru, jehož dispoziční řešení předpokládá funkční uspořádání domu s centrální schodišťovou halou. Aplikováním motivů dřevěné hrázděné konstrukce, věžičky a malých vikýřů se výrazně hlásí k lidové architektuře. Svým vzhledem, rozmanitostí a členitostí bere inspiraci z anglického typu domu. Vila, která odpovídala vysokým nárokům podnikatele, patří k nejzajímavějším realizacím na počátku dvacátého století v Příboře. Zhodnocením základních prvků, které nám vytanuly na mysli při prozkoumávání dobové fotografie, zjistíme, že vykazuje shodné prvky s vilovou architekturou firmy Czeike&Wondra v Novém Jičíně, konkrétně s vilou pro Hugo Hückela. Připsání Neusserovy vily této firmě není sice zdaleka jednoznačné, lze ji však zařadit do okruhu její tvorby.

Různorodost stylů, příznačná pro historismus pozdní fáze, se projevila v návrzích a následné realizaci Katolického domu na ulici Lidické čp. 560 [67–69].¹⁸³ Funkce městského stavitele umožnila Bedřichu Karlsederovi uplatnit své schopnosti a navrhnout jednu z nejvýznamnějších staveb ve městě. Svým umístěním patří Katolický dům k dominantním budovám neorenesančních škol a piaristické koleje, které svým společenským posláním naplňovaly reprezentativní charakter města na počátku dvacátého století. Určujícím rysem architektonického řešení se jeví geometrické rozdělení ploch pomocí odlišné textury omítky a hloubkově odstupňovaný dekor odvozený z historických slohů, kde převládá vliv neobaroka a neoklasicismu. Ve tvaru velkých segmentových oken a ve štukových ornamentech se opět hlásí formální prvky secese. Architektonické motivy prozrazují, že stavba čerpá z různé škály projevů, což je typické pro období jejího vzniku, kdy se formují tendence k pluralismu a čerpání z pozdních stylových fází.

V období, kdy se v architektuře kritizovala přílišná ornamentika doznívajícího historismu, se i v periferním městě názory na umění proměnily. Okázalou dekorativnost postupně nahradily jednoduché tvary a hladké plochy. Karlsederova tvorba oscilovala současně mezi neorenesancí, klasicismem a variantami secese. Nové trendy v architektuře na přelomu století však zaznamenal velmi rychle. K výtvarnému názoru premoderního racionalismu se Karlseder přiblížil u návrhů tzv. Wakovy vily z roku 1912 [70], situované v mírném ohybu silnice s průčelím směřujícím k jihovýchodu (ulice 28. října, čp. 578 a 579). Karlsederovo autorství, které nemáme podloženo plánovou dokumentací, potvrzují zde pouze slova Pavla Vlašice (příbuzný Karlsederových) a majitelky domu, pravnučky Bedřicha Karlsedera, která vlastní původní plány, ale nedovoluje do nich nahlédnout. Uvážíme-li, že jde o projekt opět ne zcela odpovídající běžné Karlsederově produkci, rádi bychom o jeho autorství měli jasný doklad.

Wakova vila je vzhledem k datu jejího vzniku velmi pokroková a pro místní prostředí atypická. Výrazně se vymyká z tehdejší uliční zástavby. Monumentální ráz vily, řešené jako dvojdom, zdůrazňují dva vystupující rizality

v průčelí, zakončené štíty s valbovou střechou. Vysokou soklovou část zdiva zdobí pásová rustika. Každý dům má svůj vlastní vstup situovaný u schodišťového rizalitu bočních fasád. Architekt zde směřoval k oproštění od plastických dekorativních prvků a k uplatnění plochých stěn s filigránsky jemným dekorem. Po celém objektu pozorujeme zdobené jemné štukové rámce, rostlinný dekor soustředěný do přísně vymezených polí. Celkově převažuje přímka a pravý úhel. Zajímavý pohled na dispoziční řešení interiéru představuje návrh půdorysu. Tyto plány jsou však novější, získané od Zdeňka Panáka, majitele domu čp. 578. Komunikační funkci celého objektu tvořilo jednoramenné půlkruhové schodiště ve tvaru písmene „U“ ve východní části domu, z kterého příchozí pokračoval do centrálního prostoru, tedy předsíně, kolem něj se radiálně řadily tři velké prostory. Wakova vila patří k nejvýraznějším objektům neoklasicistní architektury v Příboře na počátku dvacátého století. Pokročilost tohoto moderního slohového pojetí snad vysvětluje skutečnost, že vilu si postavili Karlsederovi pro sebe. Dostavba dále pokračovala i po Bedřichově smrti. Dům pak manželka Anna odkázala svojí dceři, provdané Wakové.

Po roce 1910 se stavební ruch a s ním i aktivita firmy Bedřicha Karlsedera přesouvá dále od historického centra na Masarykovu ulici vedoucí k Prchalovu. Kromě poměrně nízkých rodinných domů a nové tiskárny Jana Richtra obohatila tuto městskou část, tentokrát s ohledem na důležitý stav rolnický, zimní hospodářská škola, jejíž budova se svou hmotou z okolní zástavby té doby výrazně vyčleňuje. Projekt vypracoval roku 1912 architekt a stavitel Eduard Burian z Kopřivnice. Jako prováděcí stavitel se zde opět představil Bedřich Karlseder. Jeho firma vedená po roce 1913 manželkou Annou stavbu dokončila.¹⁸⁴

Odborná škola, zřízená v roce 1908, zahájila první školní rok v Kopřivnici. Volba místa se brzy ukázala nevhodnou a zemský školní výbor rozhodl přestěhovat školu do nové k tomuto účelu pořízené budovy v Příboře s číslem popisným 586. Obklopovala ji parkově upravená zahrada. Později sloužila různým účelům až do roku 1977, kdy prošla rozsáhlou rekonstrukcí při přestavbě na Dům pionýrů.¹⁸⁵ Budova školy, respektive její výzdoba, se v původní podobě

nezachovala, stejně jako Burianovy prováděcí plány. Určitou představu nám poskytují dobové fotografie a pohlednice [71], které zobrazují kdysi působivou modelaci hlavní pohledové fronty. Uliční fasádu o sedmi okenních osách akcentoval mělký středový rizalit se segmentovým štítovým nástavcem. Celý rozvrh průčelí zdobil stylizovaný vegetabilní a geometrický dekor. Pod bohatým dekorem jasně vyvstává klasické rozvržení plochy v podobě pilastrových rámců, armovaného nároží či průběžných říms.

5.3. Katalog vybraných staveb

5.3.1. Česká zemská vyšší reálka, ulice Jičínská, čp. 528, František Valenta, 1903–1904.¹⁸⁶ [55–57]

Budově školy se věnovalo mnoho pisatelů, jak v *Příborských novinách*, tak v listu *Lubina*. A není divu, vznik této školy znamenal návrat českého ducha do tehdy silně poněmčeného Příbora. Snahy o zřízení českého gymnázia se vlekly od osmdesátých let 19. století téměř bez úspěchu až do počátku 20. století. Roku 1901 vešlo v platnost rozhodnutí o zřízení české zemské reálky. Téhož roku začalo vyučování nejprve v provizorních učebnách měšťanské školy a od roku 1904 ve vlastní nové budově situované na původně arcibiskupském pozemku, získaném výměnou za obecní pozemek v místě dnešního katolického domu. Po schválení začaly roku 1902 vznikat plány a rozpočty, které vzešly z ruky brněnského architekta František Valenty. Realizaci stavby svěřili Bedřichu Karlsederovi „za rozpočet 272 107 K“¹⁸⁷. Z některých kruhů se však ozývaly kritické hlasy nad výběrem německého stavitele a zároveň dražšího oferenta, který zaměstnával a upřednostňoval Němce, namísto českého stavitele Václava Wittnera z Olomouce, za kterým stál starosta Pokorný a radní Luley.¹⁸⁸

Budovu dokončili a slavnostně vysvětili 18. září 1904 za přítomnosti olomouckého arcibiskupa Bauera a zemského hejtmana hraběte Felixe Vettera a dalších čestných hostů z kraje. Architekt pojal objekt jako monumentální blok půdorysu písmene „J“ s hmotnou převýšenou a předstupující nárožní částí, překrytou mansardovou střechou. Fasády, zjevně koncipované jako reprezentativní kulisy, rozvádějí motivy české neorenesance, v detailu obohacené pozoruhodnými secesními ornamenty s dynamickou a vysoce reprezentativní výrazovou složkou. Hlavní průčelí s trojosým rizalitem se otevírá do ulice Jičínské. V pravém rohu se zalamuje a vede paralelně s východním křídlem měšťanských škol podél ulice Komenského. Jak dokumentují dochované plány, celou fasádu člení sled okenních os střídajících se s plochami pokrytými pásovou rustikou. Ze vstupního rizalitu průčelí vystupuje trojosý portikus, členěný

toskánskými sloupy a nesoucí kladí se skupinou soch Františka Úprky (1868–1929). Tyto alegorické postavy v národních krojích z hořického pískovce se staly vzácným příkladem lidového typu a dodávají budově zvláštní vznešený ráz. Představují zleva Strojní inženýrství, Architekturu, Chemii a Stavební inženýrství. Mistrnou ruku sochaře Úprky chválí i pisatelé *Příborských novin*: „*Obec pořízením těchto soch postavila si pomník nehynoucí slávy, neboť tím dala vzácný příklad a vzor, kterak lze v umění sochařském uplatňovati znázorňování lidové na místě dosud užívaných soch mrtvého klasicismu.*“¹⁸⁹

Půlkruhové zakončení vstupní části trojosého portiku kopírují vysoká okna v druhém patře rizalitu, který završuje balustráda se štítovým nástavcem nad korunní římsou. Ve hmotě křidel, které se odvíjejí z nárožního bloku v pravém úhlu, se opakuje skladba architektonických motivů. Architekt zde navíc užil vysokého pilastrového řádu probíhajícího v úseku prvního a druhého patra. Množství štukového dekoru zde poukazuje na čerpání z jiných stylových forem, ponejvíce secesního charakteru. Neméně vzácný se jeví interiér založený na klasické dvojtraktové dispozici – prostorný vestibul; velkolepé sloupové; okázalé schodiště, jehož hmotná obálka vyčnívá ze zadní jižní fronty; bohatě vyzdobená slavnostní síň, kde nechybí nástěnná malba. Historická budova zaznamenala v posledních deseti letech řadu stavebních úprav a změn. Především začlenění nové budovy tělocvičny z roku 2006 se mnohým jeví jako problematické a diskutabilní.

5.3.2. Karlsederova vila, ulice Ostravská, čp. 80, Bedřich Karlseder, 1907. [62,63]

Rodinnou vilu v severní části města koupil v roce 1878 městský stavitel Kašpar Karlseder od kopřivnického továrníka Adolfa Rašky. V roce 1880 provedl nástavbu a zvýšil tak dům o jedno patro, jak to prokazuje dochovaná plánová dokumentace. Do současné podoby přestavěl objekt v roce 1907 jeho syn Bedřich.¹⁹⁰ Vila umístěná ve svahu těží ze své výhodné polohy a nabízí obytným pokojům dostatek denního světla a zároveň poskytuje působivou vyhlídku na město a na okolní krajinu.

Větší předměstský dům s hospodářskou částí a velkou zahradou ve svahu, zastupuje místní stavební produkci historizujícího a secesního charakteru. Jedná se o trojpodlažní objekt dvoutraktové dispozice s polovalbovou střechou. Uliční průčelí se dvěma hlavními vstupy člení osm okenních os. Z bohaté ornamentiky se tu uplatňují především detaily v podobě ozdobných lišt, vlysů, štukových rámců, secesních dekorativních křivek a vitráží. Kazetové dveře navíc zdobí geometrické prvky. Jak lze pozorovat u jeho předešlých staveb rodinných domů, se i zde objevuje „švýcarský styl“ zvolený pro konstrukci nesoucí střešní převis a pro verandu zahradního průčelí. Dominantu, definující siluetu stavby, tvoří trojpodlažní veranda polygonálního půdorysu z dřevěné konstrukce, jejíž přízemí vede schodištěm směrem do svažité zahrady. Karlseder využil dřevo jako protiklad ke svým ornamentálním detailům fasády, přičemž zvolil kombinaci zelené, červené a žluté, oblíbených barev moravského lidového stavitelství.

Od jiných Karlsederových staveb se právě tato vila odlišuje bohatostí interiéru. Dochovaná výzdoba pokojů v podobě malovaných mramorových soklů a drapérií, i když v silně narušeném stavu, dává stále tušit původní velkolepost malby. Stropy ve větších místnostech zdobí štukové obrazce na fabionech. Nechybí prostorná hala s jednoramenným schodištěm ve východním traktu. Jeho stěny navíc zdobí štukové prvky a osm obrazů s loveckou tematikou, dílo místního malíře Antonína Svobody,¹⁹¹ který vymaloval i prostory schodiště zemské vyšší reálky v Příboře. Obrazové výjevy ve vile jsou umístěné vždy po dvou proti sobě nad podestami schodišťových odpočívadel. Volba námětu maleb se vztahuje k osobnosti majitele domu a zároveň prezentuje životní styl podnikatelských vrstev na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Jak jsme ukázali, vila svým vzhledem s řadou uměleckořemeslných prvků přesvědčivě poukazuje na činnost a záliby rodiny Karlsederových.

V přízemí se nacházely prostory přijímací kanceláře a další pokoje. Ty jsou v plánu označeny jako „světnice“, tudíž nelze přesně určit jejich účel. Pravá část objektu obsahovala ateliér a sklad stavebnin. Obdobný rozvrh místností v přízemí se nachází i v patře, který měl ryze privátní charakter. Zde tvořila prostorovou dominantu obývací hala a ložnice s kachlovými kamny. Podkroví

majitelé využívali jako myslivecký salónek. Karlsederovu vilu, která se stala roku 2001 kulturní památkou, můžeme zařadit mezi zdařilé příklady místní architektury na přelomu devatenáctého a dvacátého století.

5.3.3. Vila pro Antonína Kupku, ulice Masarykova, čp. 570, Bedřich Karlseder, 1911. [64,65]

Rodinnou vilu, jež nemohla zůstat bez vlivu na místní prostředí, představuje objekt s bohatě modelovanou siluetou projektovaný pro Antonína Kupku. Půdorys celé stavby je nepravidelný a článkový. Základ dvoutraktové dispozice tvoří podle anglického typu domu prostorná patrová hala s dvouramenným pravouhlým schodištěm a dekorativně pojednaným zábradlím, která tvoří komunikační jádro celého objektu. Schodišťová hala vévodí centrálnímu prostoru uličního traktu a kolem něj se řadí další obytné prostory na nepravidelném půdorysu. Řešení kladlo velký důraz na vnitřní uspořádání místností, jejichž členění se odráží i na vnějším vzhledu.

Typické prvky tvoří bohatě vybavený interiér či exteriér; strmé střechy různé výšky s komíny a malými věžičkami; bay-windows, která rozšiřují obytné pokoje v zadním traktu; různě provedená omítka; kamenná podezdívka a bosované nároží. Tedy prvky Karlsederem ne zcela frekventovaně užívané. V přízemí na severovýchodní straně se nacházela prosklená veranda propojující kuchyni se zahradou. K pestrosti členitých průčelí přispívají různé tvary oken, z nichž zejména termální typ uplatnila v plné míře secese. Tato členitost a zdánlivá disharmonie odrážela jeden z módních trendů po „přirozeně“ rostlém vzhledu rodinných domů, který dodával vilám jistý malebný ráz. Hlavní vstup v ose uličního průčelí kryje prosklená markýza, kopírující tvar dveří s kruhovým záklenkem a nesená mohutným pilířem kruhového průřezu. Vpravo od vstupu se nachází termální okno završené pravděpodobně sgrafitovým doplňkem, znázorňující mužskou figuru na koni, oděnou v plášti s helmicí a kopím. Podle plánů nelze přesně vyčíst, zda jde o doplněk štukový nebo kamenný, reliéf či malbu. Prvky moderního pojetí v interiéru i v exteriéru vily a zámožnější klientela

s vyššími nároky na komfort bydlení stojí za tímto výsledkem nemálo podobným tvorbě žáků Otto Wagnera. Necitlivé přestavby vilu zcela změnily, ztratila svou výraznou členitost a dráždivým novotvarem se stala rozměrná skleněná přístavba, naprosto vymykající se celkovému řešení, která nahradila původně zajímavě ztvárněné uliční průčelí.

Architektonicky hodnotná stavba reprezentuje zajímavý doklad městského rodinného domu, kombinujícího prvky secese a moderní architektury. Vila je známkou toho, že architekt brzy reagoval na nově se šířící styl bydlení, za jehož realizaci pravděpodobně stála osobnost objednavatele a jeho finanční možnosti.

5.3.4. Katolický spolkový dům, ulice Lidická, čp. 560, Bedřich Karlseder, 1910. [67–69]

Družstvo Katolického domu bylo založeno roku 1908. V jeho čele stál zlínský rodák Jiří Mezírka, ředitel měšťanské školy a jednatel profesor Jan Kohn. Stavitele Bedřicha Karlsedera družstvo pověřilo vypracováním projektu katolického domu a jeho následnou realizací. Sám autor patřil rovněž k velmi angažovaným členům více než pěti příborských spolků. Karlseder vypracoval potřebné plány v srpnu roku 1910 a o rok později družstvo žádá o kolaudaci. Budovu na ulici Lidické, jejíž levou stranu lemovala alej starých kaštanů a kamenná zeď zahrady učitelského ústavu, slavnostně vysvětil dr. Antonín Cyril Stojan za účasti monsignora Jana Šrámka. Spolek si rovněž přál, aby jejich nový dům sloužil nejen ke schůzím spolkového výboru, ale rovněž k mnoha dalším, zejména kulturním a restauračním účelům. Koncem roku 1912 podal spolek žádost o zavedení elektrického proudu a počátkem nového roku se zde začala pořádat i kinematografická představení. Elektrifikace celého města proběhla až roku 1921. V dalších letech navrhl Karlseder kuželnu a hospodářské budovy, později dále rozšiřované.¹⁹² Katolický dům patřil k nejvýraznějším architektonickým monumentům vzniklým na počátku století, ale ne na dlouho. Za německé okupace, kdy nesl nový název „Beskidenhof“, vyhořel. Po obnovení následovaly dvě generální přestavby v letech 1968 až 1969 a v období

1983–1988.¹⁹³ Modernizací se vzhled budovy výrazně proměnil, bohužel ne k lepšímu, a stal se oprávněně předmětem kritiky mnoha občanů města Příbora.

Podle dochovaných půdorysných návrhů přízemí lze vyčíst původní seskupení jednotlivých místností. Dispozičně tvořila stavba dvě křídla na půdoryse písmena „T“. Vstupním průčelím kratšího křídla se obracela do Lidické ulice, kde rozměrná okna osvětlovala hostinské místnosti a malý sál sloužící rovněž jako tělocvična. Zadní trakt této části se předsíní otevíral do ústředního sálu s galeriemi, který sloužil k produkcím, zábavám a společenskému životu. V patře měla své místnosti městská záložna. Na dobových fotografiích se nám budova katolického domu představuje jako výrazně eklektická. Architekt si pohrál s četnými architektonickými detaily i kontrastní barevností. Dominantních efektů dosáhl až teatrální výzdobou fasády a užitím velkých segmentově zakončených oken. Sloupový portikus v průčelí tvoří dva mohutné sloupy kruhového průřezu, které ukončují podestu konvexně zprohýbaného balkonu. Nad mohutnou římsou po stranách neobarokního štítu se objevují slepé arkýře a sochařská výzdoba. Neubráníme se pocitu, že v detailu i v celkové koncepci dům pravděpodobně ovlivnila architektura vídeňská. Podobný vývoj pozdního historismu, pro nějž se jeví příznačná typická syntéza historických slohových prvků, můžeme sledovat na celé řadě Karlsederových budov a projektů.

6. ŠTRAMBERK

Valašské městečko Štramberk, s katastrální výměrou 949 ha, leží v předhůří Moravskoslezských Beskyd uprostřed Štramberské vrchoviny, s kulisou mohutné horské hradby v pozadí. Je rozloženo po svazích podkovovitého údolí, sevřeného ze všech stran strmými kopci, na severu Bílou horou a na jihu Kotoučem, jenž tvoří monumentální pozadí známé válcové gotické věži zvané Trúba. Krajinný ráz malebného, terasovitě rozloženého města s křivolakými uličkami a valašskými roubenými domky oplývá přirozeným půvabem. Pro svou jedinečnou urbanistickou skladbu, architektonické památky i přírodní krásy si získal označení „*Moravský Betlém*“. Ve smyslu místa útulného, nikoliv rozpínajícího se do širokého okolí.

Štramberk si vždy zakládal na své bohaté kulturní tradici. Již na počátku dvacátého století žil velmi pestrým výtvarným životem. Patřil mezi vyhledávaná umělecká působiště, neboť intimitou prostředí nabízel malířům bezpočet vzácných námětů. Mnohokrát jej na svých obrazech zvětšil zlínský rodák, malíř Bohumír Jaroněk (1866–1933), který se aktivně zapojil do zdejšího kulturního a společenského dění. Jak přesvědčivě zachytil atmosféru tohoto městečka, ukazují jeho proslulé akvarely a grafiky, na kterých se poprvé objevil motiv štramberské Trúby po její rekonstrukci. Bohumír Jaroněk studoval německou reálku v Novém Jičíně a právě tehdy ho při návštěvách sousedního Štramberka poprvé zaujaly zdejší roubené domky. Štramberský „živý skanzen“ lidové architektury se stal podnětem k projektu, který prosadili v Rožnově pod Radhoštěm založením Valašského muzea v přírodě. Tento umělec otevřel cestu sem dalším malířům – Hudečkovi, Panuškoví, Blažíčkovi. Ti zde od roku 1910 pořádali pravidelné výstavy.¹⁹⁴ Štramberk lákal i vědce nalézající nedocenitelné archeologické i jiné poklady pro bádání a výzkum. Inspirovaly i rodáka ze sousední Kopřivnice Zdeňka Buriana k představám pravěkého světa, které ztvárnil v ilustracích dobrodružné literatury. V obraze města Štramberka nesmíme opomenout osobnost „objevitele“, neúnavného propagátora, starostu města a lékaře MUDr. Adolfa Hrstku (1864–1931), známého jako „*tvůrce Štramberka*“

turistického i uměleckého“.¹⁹⁵ Adolf Hrstka, rodák z východočeských Kleštic, vstoupil na půdu Štramberka v listopadu 1893 a zahájil zde nejen svoji dráhu praktického lékaře, ale i kulturně-osvětovou činnost. S jeho příchodem se zdejší kraj doslova probudil. Stal se jevištěm dramatu jeho života.

Poslední dekáda devatenáctého století byla i ve Štramberku velice bohatá na kulturní a společenský život. Dosavadní počet spolků se rozrostl o Katolickou jednotu (1893), lidový spolek Lípa (1894), jednotu Sokol (1899). V centru kulturního dění stál štramberský odbor Klubu českých turistů (1895), který má na svědomí mj. renovaci Trúby v roce 1904, výstavy výtvarného umění od roku 1903, stavbu turistických chat, vybudování Národního sadu v roce 1920. Ve sféře tužeb zůstal projekt Národního parku a rozhledny na Bílé hoře. Muzejní a průmyslová jednota pro Štramberk a okolí (1899), jako nejstarší muzejní spolek na Novojičínsku, se stala základem pro vytvoření zdejšího Krajinického muzea, jež mělo na popularizaci města v budoucnu rovněž zásadní význam.¹⁹⁶ Ukázky štramberské lidové tvorby vzbudily zájem i na Národopisné výstavě v Praze v roce 1895. Právě Adolf Hrstka stál u vzniku všech těchto spolků i dalších podniků, stal se hybatelem veškerého dění. Jako lékař i radní podnítil například zavedení vodovodu do města¹⁹⁷ a stavbu nové školy pod Kotoučem. Jeho největším přínosem se však stala přestavba štramberského hradu, vytvořená podle návrhu architekta Kamila Hilberta. Adolf Hrstka využil období rozvoje turistiky v českých zemích a prostřednictvím článků v turistických časopisech a novinách rozvinul rozsáhlou propagační činnost ve prospěch Štramberka, čímž získal obecnost pro nové hodnoty. Jeho činnost sledujeme i nadále.

Štramberk se svou drtivou převahou českého obyvatelstva se v porovnání s ostatními sledovanými městy výrazně liší. Jak hrdě konstatuje kronikář Augustin Raška, „*přes své národní uvědomění nebyli štramberští občané národnostními „šovinými“, žili v míru se svými německými sousedy*“.¹⁹⁸ Německou menšinu, čítající roku 1910 pouhých 2,15 procenta z celkového počtu 3366 obyvatel, tvoří hlavně osazenstvo cementárny, vápenek, lázní a místní dráhy Studénka–Štramberk.¹⁹⁹ Podporou českých spolků, pořádáním ochotnických divadel a přednášek, také četnými uměleckými výstavami, se národní sebevědomí

užžovalo tou měrou, že konflikty mezi česky a německy mluvícím obyvatelstvem se téměř neprojevovaly.

Městečko, založené roku 1359 v těsném susedství hradu moravským markrabětem Janem Jindřichem, mělo význam především strategický. Drsné podmínky, nedostatek vody, hlavně absence větší řeky, povaha půdy, války, požáry a neúroda, zapříčinily, že se tato oblast hospodářsky příliš nevyvíjela a patřila k chudobnějším.²⁰⁰ Ani počátek devatenáctého století nepřinesl obyvatelům, které nestačilo uživit nevýnosné zemědělství ani rukodělná výroba, nic dobrého. Starý průmysl tkalcovský a soukenický, jenž lpěl na staré výrobě, brzy zatlačili podnikavější jednotlivci v okolních městech. Převrat v životě štramberských občanů nastal v osmdesátých letech 19. století, kdy kapitalistická společnost bratří Guttmannů z Vídně otevřela na jižním úpatí Kotouče lom vysokoprocenního vápence pro hutní účely, který navázal na těžbu malých předchozích firem (další část lomu získali roku 1918).²⁰¹ Zahájením průmyslové těžby dalo místnímu i okolnímu obyvatelstvu nové zaměstnání. Podobně i rozrůstající se průmysl v blízké Kopřivnici přinesl tehdy chudobnému kraji hospodářskou prosperitu a možnost výdělku.

V souvislosti s rozvojem průmyslu se přistoupilo k jednání o vybudování železniční tratě ze Štramberka do Studénky, která by zajistila pohodlný transport kvalitního vápna ze Štramberka i výrobků z továren v Kopřivnici a Příboře. Za touto iniciativou stála firma bratří Guttmannů, která vlastnila kromě vápenky ve Štramberku také železářny v Ostravě. Trať, vybudovaná roku 1881, dala podnět k dalšímu rozvoji průmyslu i obchodu. Těžba vápence rostla velmi rychle, což přímo souviselo s velkým rozmachem hutního průmyslu na Ostravsku. Stejná firma postavila roku 1912 na pozemcích pod Kotoučem cementárnu.²⁰² Guttmannové celý komplex dále rozšířili a modernizovali. Roku 1936 prodali lomy Vítkovickým železárnám.²⁰³ Úspěšný start a perspektivní vývoj podniku, na němž byly ve své době existenčně závislé více než dvě třetiny obyvatel Štramberka, dosáhl svého vrcholu roku 1967 a zůstal nejsilnější firmou, jež pomohla udržet kontinuitu hospodářského a ekonomického vývoje města na solidní úrovni. Tvář Kotouče, který se stal již dříve přičiněním jezuitů poutním

místem, se však postupně měnila. Po druhé světové válce pokračovala těžba vápence tak intenzivně, že postupně pohltila přes polovinu hory včetně cenných krasových jeskyní s hradištěm lužické a slezsko-platěnické kultury a místem významných poutních kostelů.²⁰⁴ Tento prudký vzestup těžby, vyvolaný potřebami hutního průmyslu, způsobil tvrdý zásah do jinak velmi malebného krajinného rámce města. Ještě roku 1991 popisuje časopis *Tatrovák* situaci takto: „Všichni majitelé od vídeňských bratří Guttmannů po Vítkovické železářny nemilosrdně ukrojují kusy kvalitního vápence, aby jím nakrmili bezedné ostravské pece, a hrana lomu se pomalu blíží k ulicím města.“²⁰⁵ Honba za většími výnosy se stala nepřítelem i lidové architektury v městské rezervaci. Po roce 2000 se podařilo tuto hrozbu definitivně odvrátit.

Kromě rozvíjejících se lomů, nových vápenek a cementárny vznikla ve Štramberku cihelna, pod Trúbou na severozápadní straně zakotvila továrna na sametky a stužky vídeňského továrníka Schreiberera a lázně. Štramberské klimatické lázně založil bylinář a homeopat Jan Bajer v polovině devatenáctého století. Jejich největší rozmach nastal v období let 1884 až 1890, kdy se staly velmi oblíbeným výletním místem nejen místních rodáků, ale i návštěvníků z blízkého okolí, nevyjímaje Němců. Pořádaly se zde divadelní představení, přednášky a besedy, čímž lázně uvědoměle udržovaly svůj neutrální ráz. Celý komplex tvořila zahrada, dvě dřevěnice s přístřeškem, dřevěné vany a kabiny, kuželna aj. V sedmdesátých letech 19. století majitelé přistavěli vinný a pivní sklep a restaurační budovu, později rozšířenou přístavbami. Vznikl zde lázeňský park. Roku 1884 rozšířili pozemek a postavili novou klasicistní patrovou budovu lázeňského domu.²⁰⁶ Ze štramberských koupelí se stala „bašta němectví“ a nastaly rozpory mezi Čechy a novými majiteli lázní. Situaci vzniklou prodejem štramberských lázní roku 1905 německému severomoravskému *bundu* popisuje pisatel novinového článku *Kravařsko*: „Vzhledem k tomu, že tyto lázně byly dosud po většině navštěvovány a udržovány českým lidem, a vzhledem k tomu, že ono německé družstvo ve svých povoláních otevřeně označilo nový svůj podnik za národnostně výbojný a germanizační – upozorňujeme české obyvatelstvo na tuto okolnost, aby vědělo, jak nadále má se k tomuto germanizačnímu podniku

chovati!“²⁰⁷ Problémy, jež obyvatelé Štramberka na přelomu devatenáctého a dvacátého století museli v souvislosti s národnostními otázkami řešit, se objevily zcela ojediněle a skutečně nehrály významnou roli. Němci si své lázně s novým názvem „*Bad Stramberg*“ udrželi až do konce druhé světové války. Celý komplex lázeňských a restauračních budov poté zanikl. Dobové fotografie nám dávají alespoň představu o podobě staveb, na kterých se projeví výrazné znaky lidového stavitelství. Roubené nebo zděné domy doplněné konstrukcí hrázděného zdiva stylově zapadaly do okolní zástavby.

6.1. Urbanistický a architektonický vývoj

„Město Štramberk zaujímá mezi navrhovanými rezervacemi zcela odlišné postavení. Charakter jeho urbanistické skladby i zástavby se vymyká obvyklému pojetí historického jádra měst, které tvoří podstatu všech ostatních městských rezervací. Není to jen malebnost celkového obrazu, která poutá naši pozornost, nýbrž především výjimečnost neobvyklé sídlištní aglomerace.“²⁰⁸

Štramberk vznikl jako malé městečko s několika domy pod ochranou hradu s olomouckým městským právem. Za hradbami, nejpozději ve druhé polovině šestnáctého století, se rozrostlo rozsáhlé dřevěné předměstí. Takový příklad nám dává možnost sledovat tři rozdílné stavební kultury – feudální, městskou a lidovou, jak v půdorysu, tak ve výstavbě jednotlivých budov. Jak vypadal Štramberk v prvních desetiletích osmnáctého století, zachycuje kresba z roku 1722 [72].²⁰⁹ Prudce se svažující podélné náměstí, obestavené ze tří stran domy s čelním loubím a zvalbenými štíty na úzkých parcelách, obíhá jednoduchá zeď městského opevnění, jež na severu navazuje na opevnění hradu. Mimo domy se v hradbách nachází kostel ze čtrnáctého století s hranolovou věží zavázanou do městské hradby, dále fara a škola. Ve středu náměstí vidíme městský pivovar se sladovnou a radnici. Pouze nový kostel na východní straně náměstí dominoval nízkým domům hmotou své poměrně rozsáhlé lodi i presbytáře. Ulice zde zcela chybí. Obě městské brány, na severovýchodě Horní, vedoucí rovněž k hradu, a na jihovýchodě Dolní, která fungovala jako hlavní přístup, vedly přímo do náměstí. Počátkem sedmnáctého století stávalo na předměstí, které nevyrostlo dle určitého plánu jako hrad s městečkem, ale živelně, devatenáct domů a od té doby jich přibývalo. Dolní předměstí se rozkládalo pod Dolní bránu a dělilo se do dvou směrů, na severozápad podél dnešní ulice Na Baště a na jihovýchod podél Zauličí. Zde vyrůstaly první domky. Horní předměstí se rozkládalo kolem východní strany hradeb v nepravidelném hromadném půdorysu.²¹⁰ Překvapující je, že kromě několika údajů z podlomenic, a ani ty literatura nereflexuje, nejsou vesměs známy žádné přesnější datace.

Obraz městečka pod hradem se od poloviny osmnáctého století začínal pomalu měnit. Nemalý podíl na změnách měly časté požáry. Mezi roubenými domy na náměstí i na předměstí se objevují první stavby kamenné, v centru města se štítů s patrnými znaky zlidovělého pozdního baroka a klasicismu.²¹¹ Vliv barokní architektury ve venkovském prostředí přetrvával hluboko do devatenáctého století. Ve Štramberku jej můžeme dodnes pozorovat téměř na každém domě na severní a západní frontě náměstí, a to především v obrysovém utváření štítů. V průběhu dvacátého století prodělaly měšťanské domy různé úpravy fasád i interiéru. Rychlá zkáza postihla i štramberský hrad, jehož část se zřítila již v roce 1783 a zdivo si místní rozebírali pro stavební účely. Dodnes se podařilo zachránit pouze některé zdi, kulatou hradní věž zvanou Trúba a dvě bašty, upravené na obytné domky (čp. 49, 307). Ze středověkého Štramberka se zachovalo půdorysné rozvržení a až na obě brány, zbořené v devatenáctém století, téměř neporušený hradební okruh.

Zástavba předměstí, převážně z konce osmnáctého a první poloviny devatenáctého století, „povyšuje Štramberk jako celek na zjev, jehož výjimečnost záleží především v míře zachovalosti a charakteru dřevěné zástavby“.²¹² Komplex předměstských staveb nepostrádá estetickou působivost a jistá regionální specifika. Štramberské předměstí se stalo dokladem místní lidové kultury, kdy stavebník byl zpravidla i stavitelem a ve výstavbě rozhodovala místní zkušenost přenášená tradicí.²¹³ Tento nový urbanistický útvar vznikl především rozrůstáním rodin ve městě a přílivem nových obyvatel – Valachů, kteří s sebou přinášeli svébytnou stavební kulturu. Podstata výjimečnosti a odlišnosti místní architektury tkví v urbanistické skladbě předměstí, závislé na způsobu hospodaření, sociálních podmínkách zdejší chudé oblasti a v neposlední řadě v jeho umístění do krajiny, kdy neomylně reaguje na terén.

Ve Štramberku se setkáváme s roubenými domy na světlé zděné podezdívce, jež kontrastují s tmavými dřevěnými stěnami. Průčelní stěna, prolomená okny, se zvedá do trojúhelníkového štítu, který zpravidla zakončuje jehlancový kabřinec. Malebné kouzlo štramberských chalup dovršují sedlové střechy, původně kryté šindelem. Lepenky, která se objevila s praktickou

všedností moderní doby, se zde začalo hromadně užívat od roku 1904.²¹⁴ Některá průčelí, obrácená do ulice, nebo boční fronty do dvorů přetínají pavlače, které si vyžádala praktická potřeba vynucená polohou ve svažitém terénu stavebního místa. Štramberské chalupy, dvojdílné až trojdílné dispozice, nepatří svým uspořádáním k typu čistě vesnického domu. Na rozdíl od chalup ve vesnicích stojí domy samostatně, bez hospodářských budov. Hustá zástavba a malý stavební prostor neposkytují dostatek místa mnohdy ani pro předzahrádky. Obyvateli se stali chalupníci s minimálním hospodářským zázemím, kteří se živili převážně řemeslem nebo námezdní prací.²¹⁵ Různorodost volně postavených domků, umocněná výškovou situací terénu, měnící se na každém kroku, vtiskla specifický ráz ulicím – Horní Bašta, Dolní Bašta, Plaňava, Dolní a Zauličí [73]. Právě složité podmínky daly vzniknout malebné kompozici, kdy vedle sebe stojí na skály přistavěné převážně dřevěné domy chudších a početnějších obyvatel a zděné domy bohatých měšťanů na náměstí. Stavebníky těchto domů nevedl výtvarný záměr sledující urbanistický plán celku, ale především praktické využití daného staveniště. Poloha města Štramberka mimo hlavní dopravní tahy i mimo železnici, která rámovala město z jihovýchodu v dostatečné vzdálenosti nenarušující klid města, měla za následek, že od počátku dvacátého století se jeho vzhled téměř nezměnil. Převážně lidový ráz stavební kultury zůstal zachován a dodnes je úzkostlivě střežen. Roku 1969 se stal Štramberk městskou památkovou rezervací.

6.2. Stavební činnost a dění ve městě na přelomu 19. a 20. století

Exkurze po Štramberku nás dovedla do poloviny devatenáctého století. Před námi se otevírá období, v němž končí domácí tkalcovská a soukenická výroba a naopak začíná rozvoj průmyslu, Jan Bajer zakládá lázně a staví se železnice. Nejen to ovlivnilo život ve Štramberku i jeho rozvoj. Pamětní kniha města Štramberka připomíná, že v roce 1845 město čítalo 420 domů. Ve srovnání s Kopřivnicí, kde stálo 156 domů, to bylo poměrně dost. Štramberk se však nerozvíjel překotným tempem ve významné průmyslové město jako Nový Jičín, Kopřivnice či Příbor. Mezi léty 1834 a 1921 vzrostl počet domovních čísel jen o 75. Do uvedeného přírůstku se počítá především výstavba obytných budov na jihovýchodním konci, která se rozpínala až za hranice katastru města. Ta se později stavebně propojila s horním koncem Kopřivnice, která v roce 1900 díky automobilovému průmyslu převýšila Štramberk počtem svých obyvatel.²¹⁶

Začaly se rozšiřovat nejen cesty, ale i obzory štramberských občanů. Snaha o zlepšení životních podmínek vedla zprvu k nahrazování dřevěných domků uvnitř města za domy z pevného materiálu, napojené na kanalizaci a vodovod, který celému městu sloužil od roku 1898.²¹⁷ Zprávu o prvním zděném domě na náměstí máme z roku 1779, stal se jím nynější kulturní dům čp. 10. Poslední roubený dům s podloubím čp. 32 nahradila zděná stavba roku 1895. V listopadu téhož roku 1895 Štramberští posvětili novou budovu radnice, o jejíž přestavbu se zasloužil novojičínský stavitel a architekt Richard Kloss [74].²¹⁸ Původně stála společně s pivovarem uprostřed podélného náměstí. Poté, co celý komplex budov zbourali, přestěhovali radnici do bývalé školní budovy čp. 310 na jihozápadním konci náměstí. Přístavba patra a úprava fasády vtiskly domu reprezentativní neorenesanční podobu s výrazným bosováním v přízemí a na nárožích. Plochy fasády vyplňuje pásová rustika, přerušovaná v přízemí pravoúhlými okny se šambránou a s ústředním klenákem, v patře s nadokenní a parapetní římsou. Nad profilovanou korunní římsou vystupuje na severní a jižní straně jednoduchý trojúhelný štít. Menší štítový nástavec s ciferníkem hodin směřuje do ulice vedoucí k náměstí. Ve dvacátých letech dvacátého století vyšly

ze stejného ateliéru projekty nových průčelí měšťanských domů čp. 6, 10 a 37, završené štítem se stylizovaným pseudobarokním tvarováním.

Mimo firmu Richarda Klosse působilo ve Štramberku několik stavitelů z okolních měst a obcí. Velký počet projektů realizovali Josef Kramoliš z Hodslavic, kterému vděčíme rovněž za rozšíření a upravení okresní silnice, František Grossmann z Moravské Ostravy či místecký stavitel Jaro Čermák.²¹⁹ Nejvýrazněji se uplatnil Eduard Burian, zmíněný v souvislosti s výstavbou v Kopřivnici. V případě Štramberka, kde se pro hornatý terén nedostávalo mnoho stavebních míst, se stavitelé drželi prostých schémat místní lidové architektury a repertoáru historizujících dekoračních motivů. Kromě finančních možností malého města volili autoři takové řešení i s ohledem na provinčnost prostředí, pro něž dům projektovali, aby nenarušovali dosavadní urbanistický rámec výrazně lidového rázu. Svou roli zde jistě hrála praktičnost a technická proveditelnost omezených půdorysných dispozic a jejich citlivé usazení do krajiny. Z tohoto pohledu se dopředu jeví, že skutečně moderní stavební počiny zde očekávat nemůžeme.

Město na konci devatenáctého století vynaložilo nemalé náklady na stavební úpravy a ke zlepšení svého vzhledu. Roku 1898 upravili náměstí, vysadili stromy, opravili cesty a opatřili je chodníky. Začalo se to hýbat i z hlediska čistoty a údržby města. Roku 1901 vedla Štramberkem nová okresní silnice. Avšak rozhodnutí osvobodit firmu Guttmannů od daní a přírážek z vápencového lomu pod Kotoučem se stalo pro obecní pokladnu nejosudnější událostí. „*Byl učiněn konec veškerých chvalitebných snah po zvelebení města.*“²²⁰ Nejvyšší soud ve Vídni zaujal toto stanovisko roku 1901 s odůvodněním, že jde o neplodnou půdu. Obec zápasící s nedostatkem financí se snažila alespoň prosadit stavby nutné pro život města (chorobinec, nemocnice) a důležité městské podniky. Tento stav trval až do roku 1921.²²¹ Stavební činnost znovu ožila až ve dvacátých letech dvacátého století, jak dokazuje převážná většina projektové dokumentace v archivech z této doby. Patří sem například plány na rozšíření lázeňského komplexu dle firmy Czeike&Wondra z Nového Jičína. Touto realizací se dvojice odklonila od nastoleného moderního pojetí, reprezentovaného vilovými

stavbami v Novém Jičíně, k regionalistickému proudu místní architektury, jež měla zdůraznit romantickou idylu tohoto kraje. Ve dvacátých letech doplnily hradní areál dvě turistické chaty, opět v lidovém duchu, měšťanské domy dostaly nové barokizující průčelí a objevily se i nové projekty obytných budov na jižním konci města. Tyto řádky, přesahující rámec sledovaného období, dokazují, jak hluboce bylo ve Štramberku zakořeněno cítění architektů, sledující linii konzervativní tradice ještě ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

Ale ani finanční obtíže nezdržely projekt, o který město usilovalo již před rokem 1900. Panorama Štramberka se zásadně proměnilo na počátku dvacátého století v souvislosti s romantickou rekonstrukcí zříceniny hradu [75–78] díky péči štramberského odboru Klubu českých turistů. Absence kroniky spolku znemožňuje věnovat se podrobněji činnosti v jeho počátcích, kdy klub čítal asi dvacet členů. Zato nezpochybňuje skutečnost, že se později stal nejvýznamnějším odborem Klubu československých turistů působícím v našem regionu.²²² Od svých prvních aktivit, zahrnujících vydání publikace *Album Valašska*, po vytvoření turistického zázemí, vybudování turistických chat a chodníků, souvisí s jeho působením i úsilí o národní uvědomění, povznesení kulturního a hospodářského života regionu a jeho propagace. Spojovacím článkem tohoto uskupení se stal jeho zakladatel a předseda, lékař Adolf Hrstka, mimo jiné vlastivědný pracovník a neúnavný propagátor Štramberka.

Adolf Hrstka najal na přestavbu zříceniny tehdejšího předního českého architekta Kamila Hilberta, známého autora dostavby Svatovítské katedrály na Pražském hradě. Právě tehdy, v letech 1902–1903, dostala gotická válcová věž své charakteristické zastřešení a stala se oblíbenou stavbou štramberských občanů. Kamil Hilbert z ní učinil hlásku zvoucí k návštěvám, dílo konkurující tradicím místního lázeňství i zdejších poutních míst. Působivý reklamní plakát s novou štramberskou Trúbou vytvořil k jejímu otevření příznivec odboru Bohumír Jaroněk [79],²²³ jeho reprodukce přinášely umělecké ilustrované časopisy české i vídeňské. Tento autodidakt, jak jej nazval Pavel Zatloukal, se stal pro vztah k lidovým tradicím, k venkovu a půvabu prostých památek v moravském prostředí „*téměř stejně důležitý jako jeho přátelé Jurkovič, Bauer, Hoffmann nebo*

Úprka“.²²⁴ Bohumír Jaroněk spolu s přítelem Adolfem Hrstkou přinesli do tohoto „nepovšimnutého utěšeného kraje valašského“²²⁵ podnět k záchraně hynoucího lidového umění. Pohnutky, jež spojily tyto dvě osoby, prozrazuje úryvek z časopisu *Černá země*: „Když naše umělecké a sběratelské snahy nás k sobě přátelsky připoutaly a my s hrůzou pozorovali, jak ohroženy jsou tyto skrovné zbytky našeho domácího lidového umění sběratelskou vášní a zálibou frenštátského německého továrníka Parmy, který měl na Valašsku organizovanou síť sběratelů,...odhodlali jsme se i při našem těžkém zaměstnání a při našich skrovných hmotných prostředcích postavit se naproti tomuto cizáckému a nám zjevně nepřátelskému působení.“²²⁶ Bohatá korespondence uchovaná ve Valašském muzeu v Rožnově svědčí o oboustranné pílí těchto aktérů po kulturní povznesení města Štramberka.

Na tomto místě nesmíme opomenout ani osobnost, jež měla k lidovým formám nejbližší. Již zmíněný Dušan Jurkovič měl původně přispět ke zkrášlení Štramberka svým dílem. Na popud Adolfa Hrstky, jak uvádí literatura,²²⁷ měl vytvořit počátkem dvacátého století návrh na dřevěnou rozhlednu na Bílé hoře. Tento projekt, stejně jako pozdější návrh velké kamenné mohyly a rozhledny od Bohumila Slámy, se z finančních důvodů a z nezájmu širší veřejnosti, neschopné akceptovat nový architektonický projev, nedočkal realizace.²²⁸ Z místních aktérů se do podniku aktivně zapojil i Bohumír Jaroněk. Jako umělec s vytříbeným smyslem pro uměřenost oponoval představě výrazné a silné siluety naddimenzovaného pomníku Bohumila Slámy, který by mohl jakémukoliv místu a tím především Štramberku velmi uškodit.²²⁹

Vedle zpřístupnění Trúby se další významnou událostí roku 1903 stala výstava obrazů a grafik Bohumíra Jaroňka. Výstavu v domě čp. 7 na náměstí zorganizoval Adolf Hrstka s Klubem českých turistů jako projev úcty k malířovu umění a jeho šlechetnosti. Dobový tisk, *Kravařsko*, ji náležitě uvítal a propagoval: „Výstava Jaroňkova a celý jeho letošní pobyt na Štramberku znamená pro nás hmotně chudý a přírodně krásný kraj velmi mnoho. Půvaby Štramberka a celého jeho okolí, jež marně snažilo by se vystihnouti péro zvučné reklamy, zvěčnil a opěl Jaroněk svým štětcem způsobem nevyrovnatelným.“²³⁰ Výstava ve Štramberku,

první tohoto druhu, se stala událostí roku a zároveň dala podnět k celé řadě uměleckých výstav. O neobyčejném zájmu místních obyvatel o výtvarné umění svědčí třetina prodaných Jaroňkových obrazů.²³¹ Zvážíme-li navíc kulturní úroveň obyvatel v té době, je to úctyhodné množství. Buditelskou práci na tomto poli musíme opět přiznat Adolfu Hrstkovi. Svůj obdiv k místním uměleckým výstavám a krásám města Štramberka neopomenul ani výtvarný a hudební kritik William Ritter ve své kronice *L'Art et les Artistes*. „*V hrstce země městečko veliké jako kapesník shrnuje tolik pojmů pro občanské dějiny předůležitých!...A člověk věru neví, čemu dáti přednost, zda tajuplnosti a půvabu polohy, malebnosti městečka, historické působivosti, jíž se místo tak dobře propůjčuje nahromaděným tam pokladům lidového umění, prostě se zelenající lesní a idylické kráse okolí nebo podivné siluety zříceniny a vysoké věže tak sličně udržené.*“²³²

Štramberský turistický odbor se snažil o zkulturnění společenského života i pod Trúbou. V roce 1904 zde zřídili útulnu, lépe řečeno zastřešenou verandu postavenou Eduardem Burianem.²³³ Když zalistujeme v *Kravařsku* s datem 22. 6. 1906 zjistíme, že dřevěnou stavbu, která nevydržela náporu větru, brzy nahradila nová útulna: „*Dačického chýše U Mědníků zbudována pod samou trúbou odborem Klubu č. turistů na Štramberku je již dohotovena.*“ Projekt dřevěné turistické útulny vypracoval ostravský architekt, rovněž autor turistické chaty na Ondřejníku z let 1906–1907, Josef Pokorný, tehdejší předseda ostravské pobočky Klubu českých turistů.²³⁴ Aktivita spolku s předsedou Adolfem Hrstkou pokračovala. Protože chata „U Mědníků“ svou kapacitou dlouho nepostačovala stále se zvyšujícímu turismu, rozhodli se ji proto během zimy roku 1924 přestavět a opatřit výzdobou v jednotném stylovém vyznění. Na počátku nového roku 1925 zde stála k nepoznání upravená a rozšířená tzv. Jaroňková útulna. Přízemní stavbu na vysokém omítaném soklu doplňuje hrázděné zdivo a sedlová šindelová střecha. Okna zakončená do trojúhelníku jsou členěna do malých tabulek, jihozápadní průčelí modeluje tříosý prosklený arkýř. Jednotně navržený mobiliář a dekorativní malbu s lidovými prvky navrhl Bohumír Jaroněk.²³⁵

Dle archivních materiálů a plánové dokumentace navrhl Bohumír Jaroněk ve spolupráci s architektem Františkem Grossmannem roku 1923 i valašskou letní

restauraci na Kotouči, výrazně ovlivněnou romantickou reminiscencí prvků z lidové architektury [80,81].²³⁶ Lze vyvodit, že Bohumír Jaroněk působil jako „dekoratér“, podílel se především na návrzích průčelí a výzdobných prvků interiérů. I přes velké úsilí městského úřadu ve Štramberku a dalších organizací v čele s okresním konzervátorem Emilem Hanzelkou se jim tzv. „Perníkovou chaloupku“ nepodařilo před rozpínajícím se vápencovým lomem zachránit. Ve stejném roce jako Jaroňková útulna doplnila hradní areál, a tím i beskydskou řadu objektů Klubu československých turistů, tzv. Rašínová chata. Projekt ve slohu typické štramberské „*dřevjanice*“ vypracoval architekt František Grossmann, který vycházel z ideových návrhů Adolfa Hrstky (dnes chata Dr. Hrstky).²³⁷ Tyto řádky, přesahující časový rámec práce, měly mít za cíl ukázat přínos Bonumíra Jaroňka a činnost štramberského odboru Klubu českých turistů, kteří se nejen výrazně zapojili do kulturního dění, ale svými návrhy se podíleli i na místní architektuře.

Vrátíme-li se zpět k roku 1903, kdy úsilí o dostavbu štramberské Trúby špelo k závěru, rozbíhalo se stavební dění i na předměstí. Svým slohovým řešením, lišícím se od okolní typické dřevěné zástavby, zde vynikala stavba evangelické modlitebny. Projekt neorenesanční budovy vypracoval v listopadu roku 1902 Josef Kramoliš stavitel z Hodslavic.²³⁸ Štramberk měl po příchodu jezuitů několik katolických kostelů. Po vyhlášení Tolerančního patentu roku 1781 vznikla potřeba vytvořit svatostánky také pro ostatní církve. K evangelickému vyznání se přihlásilo několik rodin ze Štramberka a oddalo se pod správu hodslavského sboru augsburského vyznání. Touha po vlastní modlitebně dala později v letech 1903–1904 vznik dnešní budově na ulici Zauličí, čp. 475 [82]. Jednopatrová budova se zvýšeným přízemím se obrací do okresní ulice svým pětiosým průčelím. Půdorys stavby se blíží čtverci. Hlavní vstupní chodba se otevírá do bytu vikáře a dále do zadní schodišťové haly, která svou hmotou vystupuje z objemu stavby a vede do patra, kde se nachází modlitební sál. Fasádu, inspirovanou renesančním slohem, člení v přízemí i v patře jemná pasová rustika a výrazné římsy, důraz se klade na římsu korunní, lemovanou zubovcem. Hlavní průčelí akcentuje centrální rizalit zakončený štítovým nástavcem. Osobitěji

řešenou vstupní partii tvoří půlkruhově zaklenutý vchod v edikulovém rámování s trojúhelným štítem. Nad portálem se otevírá okno s půlkruhovým záklenkem, které lemují dvojice korintských pilastrů, opticky podpírající korunní římsu. Ostatní okna jsou pravoúhlá v patře s nadokenní římsou.

Na počátku dvacátého století se druhou nejvýraznější součástí siluety města stala nově vybudovaná věž u farního kostela.²³⁹ Barokní jednolodní kostel sv. Jana Nepomuckého a sv. Bartoloměje, vybudovaný v letech 1721–1723 na východní straně náměstí na popud olomouckého jezuita Karla Pfefferkorna, měl původně hladké průčelí završené volutovým barokním štítem bez věže. Jako zvonice se využívala dochovaná věž u bývalého hradebního kostela, který roku 1782 zbourali. Myšlenku na dostavění věže podpořil při své vizitaci roku 1896 arcibiskup *Theodor Kohn*, který na stavbu daroval 1000 zlatých. V květnu 1902 ustanovili spolek pod jménem „Jednota na postavení kostelní věže“, které se podařilo spojením se zastupitelstvem města Štramberka a farním úřadem získat pro stavbu potřebné prostředky. Arcibiskupská konsistoř původně schválila projekt věže v neorenesančním slohu, vypracovaný brněnským stavitelem Františkem Aloisem Dvořákem roku 1898. Své rozhodnutí změnila poté, co architekt, prošlý pražským, berlínským a v neposlední řadě vídeňským akademickým školením, Eduard Sochor (1862–1947), vypracoval nový návrh více odpovídající slohu kostela [83,84].²⁴⁰ Mimo jiné měl s projekty kostelů a far mnohé zkušenosti, jak následně potvrdil realizací kostela Nejsvětějšího srdce Páně v blízkých Hodslavicích roku 1906.

Město začalo o stavbě jednat, upřesňovaly se žádosti i dokumentace. C. k. okresní hejtmanství v Nové Jičíně výnosem ze dne 13. dubna 1907 udělilo povolení ke stavbě věže a stanovilo podmínky: „*Dle předložených plánů architekta Ed. Sochora v Praze postavena býti má nová věž v ose kostela jako přístavba ve slohu barokovém, kterýž vykazuje celá stavba kostela.*“²⁴¹ V protokolu je dále konstatováno: „*Věž o půdorysu čtverce se základem 4 m v přízemí obdrží boční přístavby, ve kterých umístěno je schodiště na kůr a do věže. Výška věže až do střechy obnáší 27 m, ku věži 42 metrů. Věž opatřena budiž hromosvodem.*“ Stavba začala 15. května 1907 kopáním základů. Architekt

Sochor dále upřesnil podmínky, za kterých v obnose 37 000 zlatých stavbu provede. Rozhořčené dopisy architekta datované rokem 1907 a adresované obecnímu úřadu nás dále zpravují o neschopnosti obce splnit finanční závazky stanovené ve smluvních podmínkách. V jeho zprávách čteme: „*Lituji velice, že obecní úřad mi tímto krokem velice ublížil, podkopává úvěr a solidnost mých obchodů, zesměšňuje mě takovými podmínkami platebními.*“²⁴² Průčelí kostela i přes finanční obtíže města zakryla koncem října 1907 dostavěná novobarokní věž. Před střední osu průčelí předstoupil obdélný rizalit s okosenými rohy, završený trojúhelníkovým tympanonem. V jeho ose se nachází pravoúhlý kamenný portál a velké okno s půlkruhovým záklenkem. Do výšky ční nová hranolová věž s helmicí a lucernou.

Scházíme-li z příkrého kopce z náměstí ulicí Zauličí, setkáme se i s ojedinělým příkladem monumentálního neoklasicismu, budovou měšťanské školy [85,86] (Zauličí, čp. 485). Výstavbu školní budovy na úpatí kopce Kotouč, která se stala zásadním podnikem Štramberka, inicioval již z funkce starosty Adolf Hrstka. Do té doby se vyučovalo ve staré školní budově na náměstí čp. 18, postavené roku 1862 pravděpodobně novojičínským stavitelem Ignácem Klossem. Přístavbou roku 1887 se rozšířila o čtyři třídy a tělocvičnu a roku 1888 se stala pětitřídní. Školních dětí však neustále přibývalo a dosavadní škola, která roku 1907 musela pojmout 557 žáků, už dlouhá léta nepostačovala.²⁴³ Projekt nové trojkřídlé školní budovy pochází z května roku 1909. Reprezentativní dvoupatrová budova vyčnívá nad výrazně nízkou typickou dřevěnou zástavbou. Její symetrické průčelí vertikálně člení osový rizalit, horizontálně pak tři průčelní zóny, z nichž soklovou partii zatěžuje bosáž. Jako piano nobile otevírající se rozměrnými okny zdůraznil architekt první a druhé patro rizalitu. Velkoryse vypravená budova se však neseťkala jen s příznivým přijetím.

S prvním školním rokem 1910/1911 sem zároveň přeložili muzeum, dříve umístěné v radnici. Adolf Hrstka, dobře obeznámený se soudobým uměním, pořádal v aule druhého patra školy každoroční umělecké výstavy významných moravských umělců zvučných jmen. Kromě Jaroňkových obrazů zde visely práce Oldřicha Blažička, Antonína Hudečka, Maxe Švabinského, Jaroslava Panušky,

Joži Úprky a dalších. Vlastní sbírku obrazů a plastik, stejně jako staré lidové umění, prezentoval Hrstka i ve vlastní vile, kde se odehrávaly debatní kroužky místních buditelů. Plánovaný umělecký a výstavní pavilon pro každoroční feriální výstavy se nepodařilo uskutečnit, stejně jako diskutovaný projekt mohyly s rozhlednou na Bílé hoře.²⁴⁴ Adolf Hrstka nechtěl prezentovat umění pouze v šeru salónu a soustředil svůj zájem na vrch Kotouč, což jej podnítilo k nové aktivitě, která však do roku 1918 neměla naději na uskutečnění. Po vleklých sporech realizoval svůj ideový projekt roku 1920 vybudováním Národního sadu na Kotouči. Společně s Bohumírem Jaroňkem nabídl turistické veřejnosti ukázkou lidových staveb s galerií v přírodě, tvořenou souborem soch a pomníků několika osobností české kultury od významných českých sochařů Jana Štursy, Josefa Wagnera, Františka Juráně a dalších. Každou činnost Adolfa Hrstky dobový tisk náležitě deklamuje jako akt propagace města Štramberka, dosahující často jedinečných výsledků. Zdá se, že tento fakt se stal hlavní hybnou silou i při realizaci plánovaných staveb. Tento text, částečně překračující rámec vymezeného tématu, naznačuje bohatý kulturní život ve Štramberku orientovaný na výtvarné umění, který byl směřován především turistickou aktivitou.

6.3. Katalog vybraných staveb

6.3.1. Štramberská Trúba, Kamil Hilbert, 1902–1903 [75–78]

Původní kamenná stavba hradu, čnící nad městem jako výraz feudální moci, zachovává ve svém architektonickém pojetí i použití stavebního materiálu všeobecně platný typ středověkých feudálních sídel. Pochází pravděpodobně z první poloviny čtrnáctého století, kdy se Štramberk stal korunním zbožím. Dnešní podoba ojedinělé štramberské dominanty je vlastně nedokončené torzo původně zamýšlené dostavby hradu, který od poloviny patnáctého století postupně chátral. V roce 1783 se zřítla část zdiva, kterou si rozebírali obyvatelé ke stavbě svých domů. O úpravu zříceniny na turistickou rozhlednu a útulnu se zasloužil Adolf Hrstka. Společně s výborem odboru Klubu českých turistů učinil vše pro její záchranu, což mělo vést i k procitnutí Štramberka. Hrstkovy plány a jejich hospodářský význam demonstruje *Kravařsko: „Chce jej nejen od jisté zkázy uchovati, nýbrž hodlá jej i tak upravit, by stal se vedle rozkošných Pusteven na Radhošti, vedle milých útulen na krajích Macochy novou turistickou atrakcí moravskou.“*²⁴⁵

Roku 1900 se turistickému odboru podařilo objekt zříceniny i samotný Kotouč získat od Tereziánské akademie do svých rukou s obavou, „že budou vydány na pospas rozpínavosti novojičínského Beskidenvereinu.“²⁴⁶ S žádostí o návrh a provedení rekonstrukce hradní zříceniny se obrátili na architekta Josefa Pokorného z Moravské Ostravy. Vypracované plány z roku 1900, podle zápisu *Zprávy o činnosti Klubu českých turistů*, Centrální komise ve Vídni neschválila s odůvodněním, že „málo odpovídaly historii.“²⁴⁷ Následně doporučila architektka Kamila Hilberta, v té době zaměstnaného na Svatovítské katedrále v Praze.²⁴⁸ Jeho nový romantizující návrh, vycházející ze severské gotiky, schválili v říjnu 1901. Kopie těchto plánů, uložených v archivu Muzea Fojtství, ukazují přestavbu věže, její zastřešení a dále novou hradní budovu, sloužící jako turistická útulna, čímž chtěl architekt vrátit hradu původní stavební řešení. Nádvoří hradu i s věží obíhá hradba s cimbuřím opatřena čtyřmi hláskami a loggií. Jasnější představu

o projektu nám podává pisatel v rozsáhlém článku *Kravařska* z roku 1902.²⁴⁹ Nemálo statí otištěných v tomto dobovém tisku dokazuje opravdu čilý zájem o tento podnik.

Projekt Kamila Hilberta se setkal s velkým ohlasem. Po Moravě se rozlétaly propagační pohlednice s barevnou kresbou ideového návrhu hradu a dobové tisky burcovaly a vyzývaly k finanční pomoci. Organizovaly se dobrovolné finanční sbírky. Peníze měla zajistit i divadelní představení pořádaná odborem Klubu českých turistů v místních lázních. Další prostředky doplnily státní i zemské subvence a štědré dary příznivců.²⁵⁰ Centrální komise pro péči o památky měla k navrhované úpravě, jež nesla jisté romantické prvky odporující zásadám moderní památkové péče, jisté výhrady. Přestavba, rovněž kvůli neustávajícím finančním potížím, nakonec zdaleka nedosáhla plánovaného rozsahu. Dnešní stav dokazuje, že podle projektu Kamila Hilberta se dostavěla věž a upravila hradba obklopující areál, která se místy dozdila či zvýšila a vznikly dvě hradební brány.²⁵¹

Obnovení bývalého štramberského hradu, především jeho věže sloužící jako vyhlídka, proběhlo v letech 1902–1903 a vyvrcholilo zpřístupněním věže koncem roku 1903. Při opravě dostala věž jehlancovou dvojhrotou střechu krytou šindelem a dřevěný krytý ochoz, k němuž vedlo dřevěné schodiště. Na kamenných konzolách ve zdivu věže vystavěli krov. Stavební úpravy hradu provedl Bedřich Karlseder, v jehož majetku se před několika lety objevily i plány Kamila Hilberta a vlastní rozpočty stavebních prací. Karlseder pojal zakázku především jako propagaci své firmy. Rozhodl se proto realizovat projekt za nízký honorář, konkrétně 11 270 zlatých, což mu umožnilo předložit nejvýhodnější cenovou nabídku.²⁵² Pod nově upravenou Trúbou se obrodil starý společenský a zrodil nový turistický život. Areál hradu doplňují svou malebnou architekturou chata Adolfa Hrstky (dříve Rašínová chata) a Jaroňkova útulna z roku 1925.

6.3.2. Měšťanská škola, ulice Zauličí, čp. 485, Ferdinand Pokorný, 1909–1910.

[85,86]

Myšlenka na stavbu nové měšťanské školy visela ve vzduchu od března roku 1908, kdy se stala předmětem jednání městského zastupitelstva. Do té doby se vyučovalo ve staré školní budově čp. 18 a v najatých místnostech. Vědomí potřeby nové školy a její prospěšnosti dokládá pamětní list obecního úřadu, vložený do makovice věže farního kostela při jeho přestavbě roku 1907. *„Obecní škola je pětitřídní se šesti pobočkami. A protože se místností nedostává, jsou dvě třídy prozatím v najatých místnostech. Vzhledem na stále rostoucí počet žáků jeví se nutnost stavby nové školy, započítí se má v roce 1908.“*²⁵³

V prosinci 1908 proběhla ve Štramberku slavnost k šedesátému výročí panování císaře Františka Josefa I., kterou doprovázely oslavy pod heslem „Vše pro dítě“. Toto úsilí podpořili i štramberští zástupci města a výsledkem se stala příprava ke stavbě nové *„jubilejní školy“*. Archivní materiály nám umožňují sledovat zákulisí jednání. Obec koupila pozemek od Marie Blažkové v bezprostřední blízkosti Kotouče a vápencových lomů. Stavbu školní budovy schválil obecní výbor 26. ledna 1909 a místní školní rada následně vypsala ofertní řízení. Ze zápisů schůzí obecního výboru z roku 1910 vyplývá, že ze sedmi zúčastněných firem získali zakázku společníci Vojtek a Rossmann z Polské Ostravy.²⁵⁴ Chybí však projektová dokumentace, která by objasnila otázku autorství. Literatura uvádí architekta Františka Grossmanna z Moravské Ostravy,²⁵⁵ který působil od roku 1906 ve firmě s Františkem Fialou, žákem vídeňské školy Otto Wagnera. V Moravské Ostravě a v okolních obcích realizovali řadu významných staveb. Přestože se zabýval spíše stavební činností a projektování svěřil více invenčnímu Fialovi, měl s náročnými projekty, jako jsou školní budovy, mnohé zkušenosti. Ve Štramberku se později uplatnil při návrhu tzv. Rašínovy chaty a turistické letní restaurace „Perníková chaloupka“ ve spolupráci s Bohumírem Jaroňkem.

Podrobný průzkum archivních dokumentů však dokládá novou skutečnost, která vyvrací domněnku o autorství Františka Grossmanna. V podaném návrhu na

stavební práce nabízí Josef Kramoliš převzetí všech prací „*na vypsanou stavbu, kterou zavazuje se dle panem architektem Pokorným z Mor. Ostravy vypracovaných plánů a rozpočtů, jak budovu školní, tak budovu pro ředitele, řádně a odborně provést*“.²⁵⁶ Se jménem architekta Pokorného jako projektanta se setkáme i v rozpisu „Všeobecné podmínky pro novostavbu jubilejní obecné školy“ a rovněž v protokolu ze schůze obecního výboru dne 25. září 1908.²⁵⁷ Vícekrát zmiňovanému Josefu Pokornému tedy můžeme projet školy jednoznačně přisoudit.

Kusé zmínky z písemných materiálů dokládají, že se stavba neobešla bez diskuzí. Vlna kritiky ze strany katolíků a jejich příznivců se zvedla nejen proti nákladům stavby, „*kteřá jest rozpočtena s odečtením obou křídel na K. 210 691,29*“.²⁵⁸ Tento fakt nás mimo jiné zpravuje o původně velkolepějším návrhu školní budovy, rozkládající se na půdorysu pětiúhelníka. Další důvod k rozhořčení viděli v zakoupeném stavebním místě. Dopis určený Zemskému výboru pokračuje výčtem chyb: „*Pozemek tento leží mezi hřbitovem a v bezprostřední blízkosti dvou kopců, na kterých se nacházejí veliké lomy, ..., školní dítky lehce mohou přijít k úrazu, neboť kameny při odstřelování lítají na všechny strany a ohrožují celé okolí a tu i také cestu, po které školní dítky chodit budou muset, a jakož i místo vyhládnuté pro stavbu nové školy. Ze stanoviska jak hygienického, tak i ze zdravotního, jakož i bezpečnostního, je místo pro stavbu školy nezpůsobilé.*“²⁵⁹ Záporné přijetí ze strany občanů, sledujících dění na staveništi školy, dokládají četné poznámky v tisku, nešetřící slovy „*přepychová*“, zato však „*neúčelná*“, „*nepraktická*“. Neurvalé připomínky mířily hlavně proti starostovi Adolfu Hrstkovi, „*kteřý nelekaje se žádných překážek, bez ohledů stavbu provedl*“.²⁶⁰ Zemský výbor v Brně rozhodl bez velkého překvapení ve prospěch zástupců města, jejichž úsilí korunovalo slavnostní svěcení nové budovy školy 29. června 1910,²⁶¹ a počínaje školním rokem 1910/1911 zde umístili chlapecké třídy. Dnešní podoba se stala výsledkem přestavby roku 1996, kdy rozšířili pravé křídlo školy a přistavěli další budovy.

Projekt školní budovy s příznačným autorským přístupem původně předpokládal výstavbu dvoupatrového objektu na půdorysu pětiúhelníka. Patrně

nejen kvůli nedostatku financí následuje za první variantou druhá, méně rozmáchlá, která představuje pouze tři křídla plánovaného polygonu. Architekt dokázal zajímavým způsobem v nevýhodných terénních podmínkách najít řešení pro symetrickou konfiguraci. Hlavní trojosé průčelí dvoupatrové budovy, kterou akcentuje balustráda, přerušená v ose rizalitu štítovým nástavcem oválného zakončení, tvoří osově řešené čelo stavebního bloku. Z něj nakoso vybíhají křídla podél ulice Zauličí a cesty, z které pozvolna stoupají vrstevnice přes Národní sad k vrcholu Kotouče. Trojkřídlý objekt, jehož fasádu eklekticky doplňují tvaroslovné a výzdobné prvky novorenesance a novobaroka, dokonale evokuje vzhled zámeckého sídla, čerpající z pozdně klasicizující tradice. Zasloužilo se o to především hlavní osově souměrné průčelí, orientované severním směrem, za jehož kulisu se skrze menší chodbu rozvinulo dvojramenné schodiště, vystupující ve středu zadního dvora z hmoty stavby. Monumentálním dojmem zde působí velká segmentově zaklenutá okna v přízemí a v druhém patře s ostěním a štukovým klenákem. Půlkruhově zaklenutý hlavní vstup rámuje edikulový portál, který tvoří dvojice jónských sloupů. Sdružená okna v patře v pravouhlém orámování doplňují nadokenní římsy na konzolkách. Přízemí celé fasády člení horizontálně pásová rustika procházející přes patro do výšky oken. Vysoký pilastrový řád, spínající dvě patra bočních křídel, dělí vysoká pravouhlá okna vertikálně propojená meziokenními parapety se stylizovaným klasicistním dekorem. Celkovou kompozici architektury zastřešuje sedlová střecha, u středního křídla výrazně převýšená.

7. ZÁVĚR

Práce, zabývající se architektonickou tvorbou čtyř měst přelomu devatenáctého a dvacátého století, představila nejrůznější proudy, od přísného historismu osmdesátých let přes známé realizace pozdního historismu a všechny projevy secese až po stavby reflektující vskutku moderní formy. Tyto směry dobře ilustrují města Nový Jičín a Příbor. Přehled pak ukázal, že právě okresní město Nový Jičín se stalo v této době centrem stavebního dění, pro něž Vídeň a její architekti znamenali nejvýraznější inspiraci. Tyto podněty zesílily především v posledních letech před první světovou válkou. Architekti, kteří ve Vídni získali vzdělání a zkušenosti, svou tvorbou výrazně obohatili a ovlivnili dosavadní stavební produkci. Ze všech uvedených architektonických činů či nerealizovaných návrhů jich jedenáct má prokazatelně vídeňský původ. Nejvýraznějším a zároveň inspirujícím impulsem se stala tvorba Otto Thienemanna, inklinující k přísnému historismu. Zkušenosti vídeňského architekta využila mimo Nový Jičín i Kopřivnice, když ke stavbě neogotického farního kostela pozval tamní obecní výbor Ludwiga Schöneho. Zbývající návrhy a jejich realizace v jednotlivých městech jsou dílem převážně moravských a častěji lokálně činných architektů a stavitelů. I prostřednictvím českých tvůrců, kteří poznali z vlastní zkušenosti stavební kulturu Vídně či bližších uměleckých center, se k nám přenášely nové podněty moderní architektury, které si regionální stavitelé mnohdy nápaditě přeformulovali do polohy lépe zapadající do malého města.

Pro nás nejzajímavější se jeví činnost Wagnerových žáků a jejich projekty pro Nový Jičín, kterým se dostalo zasloužené publicity i v odborných architektonických časopisech. Návrh měšťanského domu šumperského rodáka Karla Benirschkeho s poetickou mluvou organické secese se bohužel nedočkal uskutečnění a zůstal pouze na papíře. Zato budova hotelu Heinrichshof od Huberta Gessnera, která s důkladností splňovala základní postulát wagnerovské moderny a jež je provedená s citem pro racionální koncept a moderní tvar, určitě nezůstala bez povšimnutí. Právě vlivem Wagnerových žáků, považovaných za ústřední postavy rakouské moderny, k nám pronikala racionalistická moderna,

kteřá se v menší či větší míře projevila ve vilové architektuře, i když pouze v Novém Jičíně. Ale nebyli to jen významní architekti, kteří proměnili poměrně nehybnou okrajovou kulturní scénu v dějiště tvůrčích počínů evropského významu. Pod zřejmým působením Vídně zde vytvořila několik na místní poměry zajímavých návrhů především novojičínská firma Czeike&Wondra. Zásady moderního bydlení, vycházející z anglického typu domu, představují její návrhy rodinných vil pro Hanse a Hugo Hückela, jimiž si začínající firma získala renomé. Požadavky na moderní dům, reflektující anglické hnutí „Arts and Crafts“, splňuje také vila dr. Julia Perla navržená dvojicí Franz von Krauss a Josef Tölk. Další významné projekty pro Nový Jičín spějí buď k organické secesi, zastoupené souvislou zástavbou v ulici Msgr. Šrámka od Richarda Klosse, nebo ke geometrizaci fasády, jak to například demonstrují domy od Josefa Bluma na Havlíčkově ulici.

V Novém Jičíně působila řada zkušených místních architektů, z nichž někteří se podepsali i na podobě architektury v Kopřivnici. Schopností novojičínského stavitele Heinricha Czeikeho využila například podnikatelská rodina Šustalů k projektům rodinných vil, které plnily kromě obytné i reprezentativní funkci. Veřejnou zakázkou na budovu německé školy se v Kopřivnici prezentovala již zmíněná známá firma Czeike&Wondra. Kopřivnice se na přelomu devatenáctého a dvacátého století stala doslova tovární vsí. Proces industrializace, která s sebou nesla sociální a urbanistické důsledky, měl na proměnu obce zásadní vliv a z vesnice de facto vytvořil „město“. Silná průmyslová základna, která ovlivňovala způsob života nejpočetnější složky obyvatelstva, dala první impuls k soustavnější stavební produkci. Výstavba průmyslových objektů a závodních kolonií, využívající převážně služeb novojičínských stavitelských firem, podstatným způsobem zasáhla do dosavadního stavebního vývoje a struktury obce. Následné budování panelových sídlišť, jemuž podlehly celé části Kopřivnice, se neblahým způsobem podepsalo na podobě města a dodnes má výrazně určující charakter.

V souvislosti se stavbami pro město Příbor se nejčastěji setkáme se stavitelem a architektem Bedřichem Karlsederem, který mnohdy tvůrčím

způsobem následuje dobový stylový vývoj. Karlseder dělil svoji přízeň současně mezi tradiční historizující pojetí a nastupující proud secese. Jako secesní jsou ovšem v Karlsederově případě označovány pouze budovy zdobené plošným dekorem rostlinných a figurálních motivů. Nové trendy v evropském vkusu však zaznamenal pozoruhodně rychle, jak dokazuje projekt rodinné vily pro Antonína Kupku, vycházející z anglického typu domu se schodišťovou centrální halou. Právě díky příklonu ke střízlivé moderně považují stavbu této vily za nejlepší dílo celé jeho projekční kariéry. Další secesní realizace se do města vkrádaly velmi pomalu a v omezené míře. Navíc se spokojily pouze s výše uvedenou vnějškovitostí. Svou tvorbou se v Příboře ohlašuje ostravská firma Vojtek a Rossmann, jejich projekt měšťanského domu pro tzv. Výpomocnou pokladnici můžeme považovat za nejproslulejší manifestací florální secese v tomto městě. Celková stavební produkce sledovaného období však představuje pouze jakýsi prostředek k uspokojení utilitárních potřeb jeho obyvatel, a tudíž v mnoha případech nedosahuje ani průměrného výkonu.

Historický stavební fond ve Štramberku, v němž se odrážejí tradiční zvyklosti, terén i sociální rozvrstvení obyvatel, je nadále naprosto převažující v obraze místní venkovské krajiny a má určující význam pro charakter a identitu tohoto prostředí. Z přírodních podmínek především kopcovitý a hornatý ráz města nedovoloval naplno rozvinout stavební ruch. Naprosté většiny zakázek se ujímali architekti z okolních obcí a měst, kteří se s ohledem na provinčnost prostředí a finanční možnosti zákazníka zpravidla drželi prostých schémat tradičních lidových domů mísících prvky historismu, které odpovídají určitým požadavkům a potřebám obyvatel. Většinu veřejných stavebních zakázek inicioval štramberký odbor Klubu českých turistů v čele s jeho zakladatelem a předsedou Adolfem Hrstkou. Jako tvůrce Štramberka turistického i uměleckého se významnou měrou podílel na kulturním i stavebním dění, čímž usiloval o procitnutí tohoto malebného města do povědomí lidí. K propagaci a popularizaci, rovněž i turistické atraktivitě, přispěla přestavba štramberské Trúby, podle projektu pražského architekta Kamila Hilberta. Pouze širším záběrem, přesahujícím sledované období, jsme mohli pochopit směr kulturního i stavebního vývoje

města, který, jak jsme naznačili, neměl narušovat dosavadní rytmus místní tradice. Nelze navíc opomenout, že města Štramberk, Příbor a Kopřivnice měla na rozdíl od Nového Jičína užší kontakty s ostravskými architekty, projevující se jejich projekční účastí na významných převážně městských zakázkách.

Na výsledné podobě měst a rozvoji architektury měly značný podíl i jednotlivé sociální vrstvy. Největší možnosti poskytli architektům a stavitelům vlivní podnikatelé, především majitelé továren, kteří se stali vzorem pro nižší vrstvy. Menší rozlet projektantům dovolily veřejné zakázky, jež vyžadovaly určitou reprezentativnost a ověřenost, často na úkor autorova tvůrčího projevu. Výsledné realizace se také liší vlivem autorské invence, požadavků objednatele, druhem stavby a urbanistickým cítěním. Zásadní vliv na architekturu a urbanismus mělo i národnostní složení obyvatelstva jako jeden z hlavních faktorů ovlivňující nádech a tvářnost stavebního dění. Nastíněná problematika poměrů mezi českou a německou národnostní skupinou v Novém Jičíně, Kopřivnici a Příboře se odrazila ve výstavbě školních budov, spolkových objektů i dalších podniků, jimiž se obě kultury snažily prosadit a deklarovat tak své vedoucí postavení ve společnosti. Česko-německé šarvátky často následně znamenaly vzestup obou stran.

Zcela závěrem můžeme shrnout, že většinu významných veřejných i soukromých staveb díky přímé projekční účasti vídeňských architektů nalezneme v Novém Jičíně. Ze všech sledovaných měst dokázal Nový Jičín nejlépe využít šanci pro výstavbu skutečně městské struktury a uchopit nové možnosti a trendy, které mu nová doba přinášela. Některé realizace, reflektující soudobé moderní tendence, dokonce převyšují běžnou stavitelskou úroveň. Proto je tomuto městu vyhrazena nejrozsáhlejší část textu. V ostatních případech se jedná spíše o jakési sondy v daných oblastech, jelikož zdaleka ne všechny stavby vzniklé v daném období splňují alespoň minimální estetické kvality. Příčina tkví v nedostatečném potenciálu provinčního prostředí, který nedovolil architektům narušit rámec osvědčených hodnot maloměstského a venkovského prostředí. Chyběly zde rovněž výraznější osobnosti, které by svou pozici mohly demonstrovat náročněji vybavenou architekturou, takovou, jež by stála za

důkladnější popis. Konzervativní smýšlení pravděpodobně podporovali i hrdí obyvatelé historických měst Štramberka a Příbora, kteří si zakládali více na své kulturní a historické tradici, v případě Štramberka spjaté s lidovostí, nežli na aktuálních trendech architektonického dění. Ty v těchto městech nenašly až na výjimky téměř žádnou odezvu. Vrcholné realizace, podmíněné účastí nejvyšších sociálních vrstev, se tak staly ojedinělou, převážně německou záležitostí, a to pouze v Novém Jičíně.

Shromážděný pramenný a obrazový materiál se snažil představit nevelkou, zato však konkrétní sumu poznatků, a tím přispět k poznání dějin novodobé architektury na Moravě.

POZNÁMKY

---

1. *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, sv. 30, 1982, s. 3 (Dále jen *VSONJ*). – Karel Chobot et al., *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*, Žehušice 2008, s. 90–96.
2. Karel Otto, *Čtení o Novém Jičíně*, Nový Jičín 1963, s. 30.
3. Tomáš Bouda, *Kulturní obraz Nového Jičína na přelomu 19. a 20. století se zvláštním zřetelem k výtvarnému umění* (diplomová práce), FF UP v Olomouci, Olomouc 1984, s. 46.
4. Karel Otto, *100 let vodovodu Nový Jičín*, Nový Jičín 1992. Projekt vodovodu byl zadán teplické firmě Rumpel a Niklas, výstavbu budov svěřili Heinrichu Czeikemu.
5. Potřebné provozní budovy postavila firma Czeike&Wondra. Jaroslav Štindl, Čeněk Podlipský, *Kravařsko – politický okres Nový Jičín*, Praha 1947, s. 66.
6. Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl, Praha 2000, s. 511.
7. Lubomír Loukotka, O železničních tratích na okrese Nový Jičín, in: *VSONJ*, sv. 29, Nový Jičín, 1982, s. 73–74.
8. Wolfram Finfera, *Neutitschein – Die Hauptstadt des Kuhländchens einst und heute*, Ludwigsburg 1994.
9. Dobroslav Líbal, Nový Jičín, městská památková rezervace, in: *VSONJ*, sv. 1, Nový Jičín 1967, s. 12.
10. František Kloss, Nový Jičín a jeho stavební vývoj, in: *Technická práce na Ostravsku*, Moravská Ostrava 1926, s. 627.
11. Dolní předměstí tvořila jedna hlavní uliční osa tzv. ulice Dolní brány. Horní předměstí bylo tvořeno dvěma ulicemi K Nemocnici a Zborovskou.
12. Viz F. Kloss (pozn. 10), s. 628.
13. Ibidem, s. 624.
14. Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1850–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002, s. 301.
15. Viz T. Bouda (pozn. 3), s. 55.
16. Městská rada vybrala ze dvou projektů dílo novojičínského městského stavitele Josefa Langthalerera v podobě dvou pavilonů. Realizaci stavby svěřili místnímu staviteli Josefu Chytilovi. *Kronika události 2004*, <http://www.novy-jicin.cz/>.
17. Viz K. Kuča (pozn. 6), s. 505–506.
18. *Kravařsko*, 1903, č. 16, 18. 4.
19. *Kravařsko*, 1905, č. 3, 14. 1. Budovu zbourali z důvodu výstavby obchodního centra.
20. Viz K. Otto (pozn. 2), s. 36.
21. Ulrich Thieme – Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, München 1992, sv. 33, s. 31.
22. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 374, K 317.
23. *Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieurs, Dekorateurs, Bauprofessionisten*, Wien 1882, s. 27, B1.70, 71.
24. Josef Ullrich, *Führer durch Neutitschein und die Umgebung*, Neutitschein, Wien und Leipzig 1903, s. 12.
25. Projekt budovy se připisuje architektu Thienemannovi. Plánová dokumentace je považována za nedochovanou. O Thienemannově autorství mluví Tomáš Bouda s odkazem na *Verwaltungsbericht des Gemeinderates der Stadt Neutitschein*, Wahlperiode 1879–1882, s. 6.
26. Viz J. Ullrich (pozn. 24), s. 13.
27. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 374, K 320.

-
28. *Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieure, Dekorateurs, Bauprofessionisten*, Wien 1886, s. 88. – August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*. sv. 4, Wien 1904, s. 1349.
  29. Viz J. Ullrich (pozn. 24), s. 11.
  30. SA Nový Jičín 887, 888.
  31. Thienemannovo autorství potvrzuje Pavel Zatloukal (pozn. 14), s. 301, s odkazem na *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, 1897, s. 352.
  32. SA Nový Jičín 887, 888. Oba projekty schvaloval městský stavitel Josef Langthaler.
  33. Viz P. Zatloukal (pozn. 14), s. 304.
  34. *Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieure, Dekorateurs, Bauprofessionisten*, Wien, 1889, s. 32, B1. 26, 27.
  35. Viz P. Zatloukal (pozn. 14), s. 302.
  36. SA Nový Jičín 762, 949, 946.
  37. SA Nový Jičín 849, 880.
  38. Polepšovny byly na Moravě pouze dvě: jedna v Brně pro hochy do 14 let a druhá v Novém Jičíně pro hochy a dívky od 14–20 let. *Kravařsko*, 1902, č. 1, 1. 4. Plány vypracoval brněnský stavitel Rentél roku 1885.
  39. *Novojičínský zpravodaj*, září 2009, s. 12.
  40. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín. Dochovaná projektová dokumentace s půdorysy a s rozvrženým průčelím je pozdější, nese razítko firmy R&H Blum a dataci 1935.
  41. *Novojičínský zpravodaj*, prosinec 2010, s. 12.
  42. Heslo Benirschke, Karl Johann, in: Andělová Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*, Praha 1995, s. 96.
  43. Jindřich Vybíral, *Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002, s. 87.
  44. *Architektonische Monatshefte 7*, Stuttgart 1901, s. 45, tab. 95.
  45. Viz P. Zatloukal (pozn. 14), s. 620.
  46. SA Nový Jičín 1028, 1029.
  47. SA Nový Jičín 1026, 1058, 1105. – Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín na dobových pohlednicích*, Příbor 2005, s. 52–53.
  48. Viz T. Bouda (pozn. 3), s. 80. – Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, sv. J/N, Praha 1999, s. 707. – *Novojičínský zpravodaj*, listopad 2006, s. 16.
  49. SA Nový Jičín 961, 1032.
  50. Rok Golob, Eva Dvořáková et al., *Architekt Max Czeike*, Maribor 1998.
  51. Pavel Zatloukal píše o Maxi Czeikovi jako o synu Heinricha Czeikeho st., ve skutečnosti byl jeho synovcem. – Viz. P. Zatloukal (pozn. 14), s. 302.
  52. SA Nový Jičín 104.
  53. SA Nový Jičín 1059.
  54. SA Nový Jičín 1092.
  55. Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008, s. 45.
  56. Viz T. Bouda (pozn. 3), s. 81.
  57. *Der Architekt*, 1906, tab. 124.
  58. SA Nový Jičín 1117.
  59. SA Nový Jičín 1241.
  60. SA Nový Jičín 1151.
  61. SA Nový Jičín 184.
  62. Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín na dobových pohlednicích*, Příbor 2005, s. 79.
  63. *Der Architekt*, 1901, s. 4, tab. 3.
  64. SA Nový Jičín 1110.
  65. Viz K. Kuča (pozn. 6), s. 507.
  66. Hugo Blum, <http://www.architektenlexikon.at/de/50.htm>.
  67. Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín*, Plzeň 2008.
  68. *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land*, Neutitschein 1880, č. 25, s. 4.
  69. Karel Chobot et al., *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*, Žehušice 2008, s. 104.
  70. Viz J. Vybíral (pozn. 55), s. 19.

-
71. Sylva Dvořáčková, Eduard Veith, in: *VSONJ*, sv. 43, 1989, s. 43–48.
  72. Zdena Lenderová, Radek Polách, *Nechte na hlavě – Muzeum klobouků a pokrývek hlavy v Novém Jičíně*, Muzeum Novojičínska, Nový Jičín 2007, s. 35.
  73. *Kravařsko*, 1905, č. 23, 2. 6.
  74. *Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieure, Dekorateurs, Bauprofessionisten*, Wien 1886, s. 88.
  75. Josef Ullrich, *Führer durch Neutitschein und die Umgebung*, Neutitschein, Wien und Leipzig 1890, s. 11.
  76. <http://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=442&detail=history>. SOkA Nový Jičín, Fond Beskydské divadlo Nový Jičín.
  77. SA Nový Jičín 961.
  78. Marcela Gavendová et al., *Kulturní památky okresu Nový Jičín: seznam nemovitých kulturních památek*, Nový Jičín, 1996, s. 134.
  79. SA Nový Jičín 1032.
  80. SA Nový Jičín 1032.
  81. Viz M. Gavendová (pozn. 78), s. 134.
<http://toulkynovojicinskem.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=73682&lng=2>
  82. Viz J. Vybíral (pozn. 55), s. 44.
  83. Zdeněk Kudělka, Činnost Adolfa Loose v Československu, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, F 17, Masarykova univerzita, Brno 1973, s. 144.
  84. SA Nový Jičín 1092.
  85. *Das Interieur* 9, 1908, tab. 51–52.
  86. Pavel Zatloukal et al., *Česká republika – architektura XX. století. Morava a Slezsko*, Zlatý řez, Praha 2005, s. 221. – *Moderne Bauformen* VIII, 1909, s. 185–186.
  87. Viz P. Zatloukal (pozn. 14), s. 533.
  88. *Der Architekt* 12, 1906, s. 48, tab. 124.
  89. Jindřich Vybíral, *Jiný dům – Německá a rakouská architektura na Moravě a ve Slezsku v letech 1890–1938*, Praha 1993, s. 15.
  90. *Der Architekt* 3, 1897, tab. 63.
  91. SA Nový Jičín 1151.
  92. Viz M. Gavendová (pozn. 78), s. 124–125.
  93. Tzv. arcibiskupský dvůr, ulice Husova, čp. 72. Od poloviny 18. století v majetku rodiny Raškovy.
  94. Viz K. Chobot (pozn. 69), s. 105–106.
  95. První lehké bryčky zv. Neutitscheinky začal stavět Ignác Šustala ve skromné dílně na fojtství (Záhumenní, čp. 1), kterou roku 1853 nahradila rozrůstající se továrna u okresní silnice.
  96. Viz K. Chobot (pozn. 69), s. 107–108.
  97. Jiří Jurok, *Okres Nový Jičín, místopis obcí II.*, Nový Jičín 1998, s. 69. – Obě dvě trati (Studénka–Štramberk, Štramberk–Veřovice) se spojily v roce 1945.
  98. Samostatný název Kopřivnice se do 18. století uvádí pouze v české podobě.
  99. Ferdinand Pokorný, *Vlastivěda moravská II – Místopis Moravy, Příborský okres*, Brno 1917, s. 209.
  100. Miroslav Klos, *K dějinám Tatry Kopřivnice, sborník příspěvků II*, Kopřivnice 1970, s. 19.
  101. Emil Hanzelka, Vzpomínky na germanizaci Kopřivnice, *Tatrovák* XXIV, 1970, 28. 8.
  102. Viz F. Pokorný (pozn. 99), s. 215–216.
  103. Projekt fary čp. 78 a hospodářské budovy zhotovil příborský stavitel Kašpar Karlseder. SOkA Nový Jičín f. AO Kopřivnice, inv. č. 112, K 20.
  104. Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Praha 1998, s. 66.
  105. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 365, K 305.
  106. Waltraud Schneider, *Nesselsdorf*, http://www.kuhlaendchen.de/media/bilder/hk-neutitschein/307_Neutitschein-Nesselsdorf.pdf
  107. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, sig. 3.7.1.3, K 18.
  108. Václav Křesina, Stavební rozvoj dnešního závodu Tatra v Kopřivnici v letech 1853–1918, in: *K dějinám Tatry Kopřivnice, sborník příspěvků II*, Kopřivnice 1970, s. 53, 65.
  109. Viz K. Kuča (pozn. 104), s. 68.

-
110. Jiří Tichánek, *Stará Kopřivnice v dokumentech a fotografiích*, Kopřivnice 1998, s. 25.
  111. Ondřej Šálek, *Historický kalendář ke 100. výročí povýšení Kopřivnice na městys*.
<http://www.koprivnice.cz/index.php?id=historicky-kalendar-mestys-koprivnice>.
  112. Ondřej Šálek, Kopřivnice si připomíná sto let od svého povýšení na městys, *Kopřivnické noviny*, 2010, č. 43, 9. 12.
  113. SOkA Nový Jičín, Pamětní kniha obce Kopřivnice I, s. 65.
  114. Archiv Muzea Fojtství, pořadač 232. Plánová dokumentace z roku 1889.
  115. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, 3.7.1.3, K 17.
  116. Archiv Muzea Fojtství, pořadač 234.
  117. Plány průčelí jednotlivých vil s výjimkou domu čp. 252 v dochovaných konvolutech chybí.
  118. Jiří Tichánek, Kaple s hrobkou rodiny Šustalovy v Kopřivnici, in: *VSONJ*, sv. 49, Nový Jičín 1992, s. 30–31.
  119. Viz M. Gavendová (pozn. 78), s. 79.
  120. SOkA Nový Jičín, f. Farní úřad Kopřivnice, inv. č. 2, sig. Ia, K 1.
  121. Ludwig Schöne, <http://www.architektenlexikon.at/de/50.htm>.
  122. Archiv Muzea Fojtství, pořadač 49.
  123. Josef Adamec, Jiří Jurok, *Štramberk – Moravský Betlém, 650 let od založení města Štramberka 1359–2009*, Štramberk 2009, s. 267–268.
  124. *Kravařsko*, 1905, č. 43, 20. 10.
  125. Archiv Muzea Fojtství, pořadač 49, č. 146–152. – *Tatrovák XXIV*, 1970, 28. 8.
  126. *Kravařsko*, 1906, č. 3, 12. 1.
  127. *Noviny z Pod-Radhoště*, 1909, č. 22, 29. 5.
  128. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 20. Protokol o schůzi obecního výboru 7. února 1908.
  129. Václav Křesina, Něco o školách v Kopřivnici, *Tatrovák XVII*, 1964, 11. 9.
  130. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, sig. 3.7.1.3, K 18. Plány nesou dataci 18. května 1909.
  131. Dům navrhl a později rozšířil místní stavitel a architekt Eduard Burian.
  132. *Lubina*, 1905, č. 15, 11. 4.
  133. *Duch Času*, 1908, č. 34, 25. 4.
  134. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 462, sig. 6, K 464.
  135. Ibidem.
  136. Ibidem.
  137. Archiv Muzea Fojtství, pořadač 232, plánová dokumentace z roku 1889.
  138. SOkA Nový Jičín, f. Farní úřad Kopřivnice, inv. č. 2, sig. Ia, K 1. Vypracované plány signované Ludwigem Schöнем, inv. č. 38, sig. Ia, K 1. – Archiv Muzea Fojtství, pořadač 62.
  139. SOkA Nový Jičín, f. Farní úřad Kopřivnice, inv. č. 2, sig. Ia, K 1.
  140. Ibidem.
  141. Viz J. Tichánek (pozn. 110), s. 76.
  142. SOkA Nový Jičín, f. Farní úřad Kopřivnice, inv. č. 2, sig. Ia, K 1.
  143. *Kopřivnické noviny* 2005, č. 42, 24. 11.
  144. SOkA Nový Jičín, f. Farní úřad Kopřivnice, inv. č. 2, sig. Ia, K 1.
  145. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, sig. 3.7.1.3, K 18.
  146. Archiv Muzea Fojtství, pořadač 415, č. 8.
  147. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, sig. 3.7.1.3, K 18.
  148. Pavel Šopák, Školní budovy a urbanistický vývoj Opavy v období historismu, in: *Opava – Sborník k dějinám města I*, Opava 1998, s. 100. Václav Novák patří mezi méně známé žáky prof. Myslbeka, jehož ateliérem na Akademii výtvarných umění prošel mezi lety 1902–1906.
  149. SOkA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice inv. č. 104, sig. 3.7.1.3, K 18.
  150. I. Kaprál (ed.), *První výroční zpráva měšťanských škol v Jaktři*, Opava 1911, s. 8.
  151. Jiří Jurok, Lubomír Loukotka et al., *Dějiny města Příbora*, Příbor 2002, s. 130.
  152. Viz K. Chobot (pozn. 69), s. 116–120.
  153. Viz J. Jurok (pozn. 97), s. 124.
  154. *Kravařsko*, 1902, č. 1, 15. 2.

-
155. *Lubina II*, 1906, č. 33, 18. 6.
  156. *Lubina II*, 1906, č. 9, 3. 3.
  157. *Příborské noviny II*, 1904, č. 2, 8. 6.
  158. Václav Severa, *Vlastivěda moravská II. – Místopis Moravy*, Okres novojičínský, Brno, 1933, s. 123.
  159. Viz J. Jurok, L. Loukotka (pozn. 151), s. 64.
  160. Karel Chobot, *Piaristé v Příboře: sborník příspěvků z odborného symposia 300 let piaristického gymnázia v Příboře*, Nový Jičín, 1995, s. 127–128.
  161. *Ibidem*, s. 33.
  162. Viz J. Jurok, L. Loukotka (pozn. 151), s. 104.
  163. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány, inv. č. 1847.
  164. Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. díl, Praha 2004, s. 187.
  165. Viz J. Štindl, Č. Podlipský (pozn. 5), s. 10.
  166. Marika Rolinčinová, *Architekt a stavitel Bedřich Karlseder* (bakalářská diplomová práce), FF UP v Olomouci, Olomouc 2009.
  167. Rodokmen rodiny Karlsederových zpracoval Pavel Vlašic (příbuzný rodiny Karlsederových).
  168. Dokumenty a plány v majetku Pavla Vlašice.
  169. O Karlsederově působení v Příboře více Viz. M. Rolinčinová (pozn. 166), 17–22.
  170. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány, inv. č. 1850. Plány nesou signaturu Josefa Ryšavého z Kojetína a dataci květen 1889.
  171. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, inv. č. 1020H, K 379.
  172. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány, inv. č. 1859.
  173. *Kravařsko*, 1904, č. 40, 1. 10.
  174. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány stavitele Karlsedera.
  175. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, inv. č. 1020, K 388. Deník stavebních prací z let 1900–1914.
  176. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány, inv. č. 1856.
  177. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, inv. č. 1020H, K 383.
  178. *Ibidem*.
  179. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány stavitele Karlsedera. Budova zbourána v 60. letech 20. století.
  180. Plánová dokumentace v majetku Pavla Vlašice.
  181. Plánová dokumentace v majetku Pavla Vlašice.
  182. Viz J. Jurok, L. Loukotka (pozn. 151), s. 371.
  183. SOKA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 477, K 475.
  184. Ladislav Polášek, Hospodářská škola v Příboře, in: *VSONJ*, sv. 41, Nový Jičín 1976, s. 55–57.
  185. Viz F. Pokorný (pozn. 99), s. 103.
  186. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány, inv. č. 1859.
  187. *Příborské noviny*, 1904, č. 38, 17. 9.
  188. *Lubina II*, 1906, č. 9, 3. 3.
  189. *Příborské noviny*, 1904, č. 38, 17. 9.
  190. Viz. M. Rolinčinová (pozn. 166), s. 36–37.
  191. *Koncepce restaurátorského ošetření, NPÚ Ostrava*. Zpracovala Mgr. Š. Bínová Fridrichová, 27. 7. 2004.
  192. SOKA Nový Jičín, f. AM Příbor, Dodatky – plány stavitele Karlsedera.
  193. *Studie souboru staveb na Dům kultury ROH Příbor*, zpracoval Ing. Rosík, Příbor, 1981, Archiv Katolického domu Příbor. – Viz. M. Rolinčinová (pozn. 166), s. 34–36.
  194. Bohuslav Blažek, *Štramberk*, Příbor 1927, s. 37–38.
  195. Josef Adamec, *Štramberk v zrcadle času*, Štramberk 2008, s. 321.
  196. Adolf Turek, Bývalé muzejní spolky na Novojičínsku, in: *VSONJ*, sv. 39, Nový Jičín 1987.
  197. Stavbu prováděla firma Rumpál a Mládek. Plány opatřila firma Antonína Kunze v Hranicích.
  198. SOKA Nový Jičín, Pamětní kniha města Štramberka II, s. 490, inv. č. 190.
  199. *Ibidem*, s. 394.
  200. Viz B. Blažek (pozn. 194), s. 49.

-
201. Viz. K. Chobot (pozn. 69), s. 115–116.
202. Jan Melčák, Oldřich Holub, Vývoj štramberských vápencových lomů, in: *600 let města Štramberka*, Krajské nakladatelství, Ostrava 1959, s. 32.
203. Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VII. díl, Praha 2008, s. 356.
204. Jezuité na Kotouči vybudovali mimo jiné i dva zděné kostely v letech 1669 a 1688. Kostel Nanebevstoupení Páně pro české poutníky a kostel Povýšení sv. Kříže pro německé poutníky. Štramberk se záhy stal hojně navštěvovaným poutním místem. Prostor, kde stály oba kostely, byl odtěžen.
205. *Tatrovák* XLVI, 1991, č. 46, 30.8.
206. Viz J. Adamec (pozn. 195), s. 164. – *Bad Stramberg*, Nesselndorf 1913.
207. *Kravařsko*, 1905, č. 19, 5. 5.
208. Milada Nováková, Eva Šamánková, Štramberk jako památková rezervace, in: *Památková péče*, XXII, Praha 1962, s. 145.
209. Vyobrazení opevněného města s hradem z roku 1722. – Viz K. Kuča (pozn. 202), s. 355.
210. Viz J. Adamec (pozn. 195), s. 109.
211. Viz K. Kuča (pozn. 203), s. 359.
212. Viz M. Nováková, E. Šamánková (pozn. 208), s. 146.
213. Milada Nováková, Eva Šamánková, *Štramberk – městská rezervace Státní památkové správy*, Praha 1955, s. 12–13.
214. Viz B. Blažek (pozn. 194), s. 22.
215. Viz M. Nováková, E. Šamánková (pozn. 208), s. 148–149.
216. Viz K. Kuča (pozn. 203), s. 360.
217. Plány a nákresy opatřila firma Antonína Kunze v Hranicích. Slavnostní otevření nového vodovodu.
a jeho uvedení do provozu se konalo 29. října 1899.
218. SOKa Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 380, K 323.
219. SOKa Nový Jičín, f. AM Štramberk, inv. č. 239, K 29.
220. Viz J. Adamec (pozn. 195), s. 211.
221. Viz B. Blažek (pozn. 194), s. 20.
222. Jiří Klučka, *Katalog k expozici Kolébka české turistiky – Pohorská jednota Radhošť a počátky turistiky a lyžování v Beskydech*.
http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/assets/publikace/muzeum_4_turistika.pdf
223. *Lidové noviny*, 1908, 26. 4.
224. Viz P. Zatloukal (pozn. 14), s. 621.
225. *Kravařsko*, 1902, č. 18, 1. 11.
226. Adolf Hrstka, Po stopách kulturní, umělecké a sběratelské práce na severovýchodě Moravy, in: *Černá země, časopis lidové výchovný* VI, Moravská Ostrava, 1930, s. 161–162. Článek hovoří o Leopoldu Parmovi, továrníkovi z Tiché u Frenštátu.
227. Viz K. Kuča (pozn. 203), s. 355.
228. Jiří Guth (ed.), *Časopis turistů*, Klub českých turistů, Praha 1918, roč. 30, s. 71–74.
229. Viz J. Adamec (pozn. 195), s. 104–105.
230. *Kravařsko*, 1903, č. 52, 26. 12.
231. *Kravařsko*, 1904, č. 2, 1. 9.
232. Adolf Hrstka, William Ritter o Štramberku, in: *Štramberk Kotouč: Československá rezervace a národní park*, Štramberk, 1920, s. 7–8. Český překlad poskytl Ritterův společník, Janko Cádra.
233. Jiří Guth (ed.), *Časopis turistů*, Klub českých turistů, Praha 1906, roč. 18, s. 109.
234. Radoslav Daněk, Turistické chaty a útulny v Beskydech před rokem 1938, in: *Ostrava, příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, Nakladatelství Tilia v Šenově u Ostravy, Ostrava 2001, s. 224.
235. Viz M. Gavendová (pozn. 78), s. 212–123.
236. SOKa Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 488, K 480, inv. č. 214, K 24. – Plán z majetku Josefa Adamce.

-
237. Viz R. Daněk (pozn. 234), s. 224. – Adolf Hrstka, Pod Trúbou štramberskou, in: *Bezkydy–Jeseníky*, Klub československých turistů, Opava 1931, roč. V, č. 1 – 2, s. 4–7.
238. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 297, K 59.
239. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 299, K 60.
240. SOkA Nový Jičín, f. Bohuslava Juroška, č. 724, inv. č. 45, K 3
241. SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 299, sig. D, K 60.
242. Ibidem.
243. SOkA Nový Jičín, f. AM Štramberk, Zápis ze schůze obecního výboru, inv. č. 19. – Josef Adamec, *Čtení o Štramberku – Škola ve Štramberku*, sv. 8, Štramberk 2001, s. 14.
244. *Štramberk Kotouč: Československá rezervace a národní park*, Štramberk, 1920, s. 16.
245. *Kravařsko*, 1902, č. 18, 1. 11.
246. Stálá expozice v interiéru štramberské Trúby s názvem „První cesta do paměti Štramberské Trúby“. Zpracoval Josef Adamec.
247. Josef Adamec, Adolf Hrstka a Štramberk, *Zpravodaj města Štramberka*, 2002, č. 1, s. 18.
248. Viz P. Zatloukal (pozn. 14), s. 621.
249. *Kravařsko*, 1902, č. 18, 1. 11.
250. Jiří Guth (ed.), *Časopis turistů*, Klub českých turistů, Praha 1903, roč. 15, s. 190.
251. Viz M. Gavendová (pozn. 78), s. 212.
252. Viz J. Guth (pozn. 250), s. 190.
253. Viz J. Adamec (pozn. 243), s. 14.
254. SOkA Nový Jičín, f. AM Štramberk, inv. č. 208, K 24.
255. Viz K. Kuča (pozn. 203), s. 245.
256. SOkA Nový Jičín, f. AM Štramberk, inv. č. 208, K 24.
257. SOkA Nový Jičín, f. AM Štramberk, inv. č. 19. Zápis ze schůzí obecního výboru.
258. SOkA Nový Jičín, f. AM Štramberk, inv. č. 208, K 24.
259. Ibidem.
260. *Noviny z Pod-Radhoště*, 1910, č. 38, 17. 10.
261. Ibidem, č. 34, 20. 8.

PRAMENY A LITERAURA

Prameny

Státní okresní archiv Nový Jičín (SOkA Nový Jičín)

Fondy: Okresní úřad Nový Jičín

Archiv města Nový Jičín

Archiv obce Kopřivnice

Archiv města Příbora

Archiv města Štramberka

Římskokatolický farní úřad v Kopřivnici

Inventář Bohuslava Jurošky

Pamětní kniha města Štramberka I (1914–1952)

Pamětní kniha obce Kopřivnice

Archiv Katolického domu Příbor

Studie souboru staveb na Dům kultury ROH Příbor, zpracoval Ing. Rosík, Příbor, 1981.

Archiv Muzea Fojtství v Kopřivnici

Státní okresní archiv v Opavě

Fondy: Měšťanská škola v Jaktáři u Opavy 1909–1942

Zemský archiv v Opavě

Dvacet pět let trvání měšťanské školy chlapecké a dívčí v Jaktáři u Opavy, Jaktář 1934.

I. Kaprál (ed.), *První výroční zpráva měšťanských škol v Jaktáři – vydaná ke slavnosti svěcení*, Opava 1911.

Stavební archiv Městského úřadu Nový Jičín (SA Nový Jičín)

Koncepce restaurátorského ošetření, NPÚ Ostrava. Zpracovala Mgr. Š. Bínová Fridrichová, 27. 7. 2004.

Literatura (abecední řazení)

- Josef Adamec, Jiří Jurok, *Štramberk – Moravský Betlém, 650 let od založení města Štramberka 1359–2009*, Štramberk 2009.
- Josef Adamec, *Štramberk v zrcadle času*, Štramberk 2008.
- Bohuslav Blažek, *Štramberk*, Příbor 1927.
- Tomáš Bouda, *Kulturní obraz Nového Jičína na přelomu 19. a 20. století se zvláštním zřetelem k výtvarnému umění* (diplomová práce), FF UP v Olomouci, Olomouc 1984.

-
- Radoslav Daněk, Turistické chaty a útulny v Beskydech před rokem 1938, in: *Ostrava, příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, Nakladatelství Tilia v Šenově u Ostravy, Ostrava 2001.
  - Lukáš Fasora et al., *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, Brno 2006.
  - Wolfram Finfera, *Neutitschein – Die Hauptstadt des Kuhländchens einst und heute*, Ludwigsburg 1994.
  - Marcela Gavendová et al., *Kulturní památky okresu Nový Jičín: seznam nemovitých kulturních památek*, Nový Jičín 1996.
  - Rok Golob, Eva Dvořáková et al., *Architekt Max Czeike*, Maribor 1998.
  - Andělová Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*, Praha 1995.
  - Adolf Hrstka, *Štramberk Kotouč: Československá rezervace a národní park*, Štramberk, 1920.
  - Karel Chobot et al., *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*, Žehušice 2008.
  - Karel Chobot, *Piaristé v Příboře: sborník příspěvků z odborného symposia 300 let piaristického gymnázia v Příboře*, Nový Jičín, 1995.
  - Jiří Jurok, *Okres Nový Jičín, místopis obcí II*, Nový Jičín 1998.
  - Jiří Jurok, Lubomír Loukotka et al., *Dějiny města Příbora*, Příbor 2002.
  - Pavel Kladiva et al., *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska II. Muži z radnice*, Ostrava 2008.
  - Miroslav Klos, *K dějinám Tatry Kopřivnice, sborník příspěvků I*, Kopřivnice 1967.
  - Miroslav Klos, *K dějinám Tatry Kopřivnice, sborník příspěvků II*, Kopřivnice 1970.
  - František Kloss, Nový Jičín a jeho stavební vývoj, in: *Technická práce na Ostravsku*, Moravská Ostrava 1926.
  - Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004.
  - Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III., Praha 1998.
  - Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VI, Praha 2004.
  - Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII, Praha 2008.
  - Zdeněk Kudělka, Činnost Adolfa Loose v Československu, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, F 17, Masarykova univerzita, Brno 1973.
  - Zdena Lenderová, Radek Polách, *Nechte na hlavě: Muzeum klobouků a pokrývek hlavy v Novém Jičíně*, Muzeum Novojičínska, Nový Jičín 2007.
  - Radovan Lipus, David Vávra, *Šumná města*, Brno 2002.
  - Milada Nováková, Eva Šamánková, Štramberk jako památková rezervace, in: *Památková péče*, XXII, Praha 1962.
  - Milada Nováková, Eva Šamánková, *Štramberk: městská rezervace Státní památkové správy*, Praha 1955.
  - Karel Otto, *Čtení o Novém Jičíně*, Nový Jičín 1963.
  - Ferdinand Pokorný, *Vlastivěda moravská II – Místopis Moravy, Příborský okres*, Brno 1917.

-
- August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, sv. 4, Wien 1904.
  - Marika Rolinčinová, *Architekt a stavitel Bedřich Karlseder* (bakalářská diplomová práce), FF UP v Olomouci, Olomouc 2009.
  - Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, sv. J/N, Praha 1999.
  - Jan Sedlák, *Brno secesní. Deset kapitol o architektuře a umění kolem roku 1900*, Brno 2004.
  - Václav Severa, *Vlastivěda moravská II. – Místopis Moravy, Okres novojičínský*, Brno, 1933.
  - Pavel Šopák (rec.), Pavel Vlašic, *Stavitel Bedřich Karlseder*, *Časopis Slezského zemského muzea*, Opava 2005.
  - Jaroslav Štindl, Čeněk Podlipský, *Kravařsko – politický okres Nový Jičín*, Praha 1947.
  - Jiří Tichánek, *Stará Kopřivnice v dokumentech a fotografiích*, Kopřivnice 1998.
  - Josef Ullrich, *Führer durch Neutitschein und die Umgebung*, Neutitschein, Wien und Leipzig 1890.
  - Josef Ullrich, *Führer durch Neutitschein und die Umgebung*, Neutitschein, Wien und Leipzig 1903.
  - Pavel Vlašic, *Stavitel Bedřich Karlseder* (kat. výst.), Muzeum Novojičínska, Nový Jičín 2006.
  - Jindřich Vybíral, *Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002.
  - Jindřich Vybíral, *Jiný dům – Německá a rakouská architektura na Moravě a ve Slezsku v letech 1890–1938*, Praha 1993.
  - Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008.
  - Jindřich Vybíral, *Zrození velkoměsta – Architektura v obraze moravské Ostravy 1890–1983*, Ostrava 1997.
  - Zdeněk Wirth, Antonín Matějček, *Česká architektura 1800–1920*, Praha 1922.
  - Pavel Zatloukal et al., *Česká republika – architektura XX. století. Morava a Slezsko*, Zlatý řez, Praha 2005.
  - Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1850–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.
  - Pavel Zatloukal, *Historismus: Architektura 2. poloviny 19. stol. na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1986.
  - Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín*, Plzeň 2008.
  - Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín na dobových pohlednicích*, Příbor 2005.

Literatura (chronologické řazení)

- Josef Ullrich, *Führer durch Neutitschein und die Umgebung*, Neutitschein, Wien und Leipzig 1890.
- Josef Ullrich, *Führer durch Neutitschein und die Umgebung*, Neutitschein, Wien und Leipzig, 1903

-
- August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, sv. 4, Wien 1904.
  - Ferdinand Pokorný, *Vlastivěda moravská II – Místopis Moravy, Příborský okres*, Brno 1917.
  - Adolf Hrstka, *Štramberk Kotouč: Československá rezervace a národní park*, Štramberk, 1920.
  - Zdeněk Wirth, Antonín Matějček, *Česká architektura 1800–1920*, Praha 1922.
  - František Kloss, Nový Jičín a jeho stavební vývoj, in: *Technická práce na Ostravsku*, Moravská Ostrava 1926.
  - Bohuslav Blažek, *Štramberk*, Příbor 1927.
  - Václav Severa, *Vlastivěda moravská II. – Místopis Moravy, Okres novojičínský*, Brno, 1933.
  - Jaroslav Štindl, Čeněk Podlipský, *Kravařsko – politický okres Nový Jičín*, Praha 1947.
  - Milada Nováková, Eva Šamánková, *Štramberk: městská rezervace Státní památkové správy*, Praha 1955.
  - Milada Nováková, Eva Šamánková, Štramberk jako památková rezervace, in: *Památková péče*, XXII, Praha 1962.
  - Karel Otto, *Čtení o Novém Jičíně*, Nový Jičín 1963.
  - Miroslav Klos, *K dějinám Tatry Kopřivnice, sborník příspěvků I*, Kopřivnice 1967.
  - Miroslav Klos, *K dějinám Tatry Kopřivnice, sborník příspěvků II*, Kopřivnice 1970.
  - Zdeněk Kudělka, Činnost Adolfa Loose v Československu, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, F 17, Masarykova univerzita, Brno 1973.
  - Tomáš Bouda, *Kulturní obraz Nového Jičína na přelomu 19. a 20. století se zvláštním zřetelem k výtvarnému umění* (diplomová práce), FF UP v Olomouci, Olomouc 1984.
  - Pavel Zatloukal, *Historismus: Architektura 2. poloviny 19. stol. na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1986.
  - Jindřich Vybíral, *Jiný dům – Německá a rakouská architektura na Moravě a ve Slezsku v letech 1890–1938*, Praha 1993.
  - Wolfram Finfera, *Neutitschein – Die Hauptstadt des Kuhländchens einst und heute*, Ludwigsburg 1994.
  - Karel Chobot, *Piaristé v Příboře: sborník příspěvků z odborného sympozia 300 let piaristického gymnázia v Příboře*, Nový Jičín, 1995.
  - Andělová Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*, Praha 1995.
  - Marcela Gavendová et al., *Kulturní památky okresu Nový Jičín: seznam nemovitých kulturních památek*, Nový Jičín 1996.
  - Jindřich Vybíral, *Zrození velkoměsta – Architektura v obraze moravské Ostravy 1890–1983*, Ostrava 1997.
  - Jiří Jurok, *Okres Nový Jičín, místopis obcí II*, Nový Jičín 1998.
  - Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III., Praha 1998.
  - Jiří Tichánek, *Stará Kopřivnice v dokumentech a fotografiích*, Kopřivnice 1998.
  - Rok Golob, Eva Dvořáková et al., *Architekt Max Czeike*, Maribor 1998.

-
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, sv. J/N, Praha 1999.
  - Radoslav Daněk, Turistické chaty a útulny v Beskydech před rokem 1938, in: *Ostrava, příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, Nakladatelství Tilia v Šenově u Ostravy, Ostrava 2001.
  - Jindřich Vybíral, *Mladí mistři: architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002.
  - Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1850–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.
  - Radovan Lipus, David Vávra, *Šumná města*, Brno 2002.
  - Jiří Jurok, Lubomír Loukotka et al., *Dějiny města Příbora*, Příbor 2002.
  - Jan Sedlák, *Brno secesní. Deset kapitol o architektuře a umění kolem roku 1900*, Brno 2004.
  - Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VI, Praha 2004.
  - Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004.
  - Pavel Zatloukal et al., *Česká republika – architektura XX. století. Morava a Slezsko*, Zlatý řez, Praha 2005
  - Pavel Šopák (rec.), Pavel Vlašic, Stavitel Bedřich Karlseder, *Časopis Slezského zemského muzea*, Opava 2005.
  - Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín na dobových pohlednicích*, Příbor 2005.
  - Pavel Vlašic, *Stavitel Bedřich Karlseder* (kat. výst.), Muzeum Novojičínska, Nový Jičín 2006.
  - Lukáš Fasora et al., *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, Brno 2006.
  - Zdena Lenderová, Radek Polách, *Nechte na hlavě: Muzeum klobouků a pokrývek hlavy v Novém Jičíně*, Muzeum Novojičínska, Nový Jičín 2007.
  - Josef Adamec, *Štramberk v zrcadle času*, Štramberk 2008.
  - Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008.
  - Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín*, Plzeň 2008.
  - Pavel Kladiiva et al., *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska II. Muži z radnice*, Ostrava 2008.
  - Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII, Praha 2008.
  - Karel Chobot et al., *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku, Žehušice* 2008.
  - Marika Rolinčinová, *Architekt a stavitel Bedřich Karlseder* (bakalářská diplomová práce), FF UP v Olomouci, Olomouc 2009.
  - Josef Adamec, Jiří Jurok, *Štramberk – Moravský Betlém, 650 let od založení města Štramberka 1359–2009*, Štramberk 2009.

Sborníky a ostatní nezařazená literatura

Kravařsko: vlastivědný sborník, Nový Jičín 1932–1950
Moravské Kravařsko – Politický okres Novojický, Příbor 1898
600 let města Štramberka, Krajské nakladatelství, Ostrava 1959
100 let vodovodu Nový Jičín 1892–1992, Nový Jičín 1992
Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, Nový Jičín, 1967–2004
Ulrich Thieme, Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, München, 1992.
Bad Stramberg, Nesselsdorf 1913

Časopisy a noviny

Kravařsko, 1902–1907
Lubina, 1905–1909
Lidové noviny, 1908
Duch Času, 1908
Noviny z Pod-Radhoště, 1899–1941
Bezkydy–Jeseníky, Klub československých turistů, Opava 1931
Jiří Guth (ed.), *Časopis turistů*, Klub českých turistů, Praha 1889–1948
Tatrovák: závodní časopis ROH, národního podniku Tatra v Kopřivnici
Opava – Sborník k dějinám města I, Opava 1998.
Černá země, časopis lidově výchovný VI, Moravská Ostrava, 1930.
Novojicko, 1960–1966
Měsíčník města Příbora
Trubač
Zpravodaj města Štramberka
Novojičínský zpravodaj
Kopřivnické noviny
Moderne Bauformen: Monatshefte für Architektur, 1909
Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieurs, Dekorateurs, Bauprofessionisten, 1882, 1886, 1889
Das Kuhländchen: Geschichts und Kulturbilder aus alter und neuer Zeit, Neutitschein 1920–1939
Der Architekt 1906, 1897, 1901
Das Interieur 9, 1908
Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land, Neutitschein 1880
Architektonische Monatshefte, 1901

SUMMARY

This thesis deals with the architecture of four cities in the district of Nový Jičín during the turn of the twentieth century. Rather small cities – Nový Jičín, Kopřivnice, Příbor and Štramberk that are located in northeastern Moravia, represent different streams of architecture. In this period we can observe the development of the local architecture – from strict historicism forms, despite the well-known realizations of late historicism, all manifestations of art nouveau to the really modern forms. The purpose of this work is to perceive architecture as one of the most important evidence of the cultural development of a town at the time when the basics of the modern culture of the twentieth century were formed.

It was Nový Jičín that became the building centre at this time and its greatest inspiration became Vienna and its architects. The best buildings were with no doubts those of Viennese architects like Otto Thienemann or those who studied there, for example students of Otto Wagner, who made famous the term "Viennese style". Their architectural works greatly influenced and enriched the building production of that time. Other projects and their realizations in each town are mainly works of Moravian and more often locally active architects and builders who often imaginatively reformulated the new contemporary trends of modern architecture into the position that better fitted a small town. Under the apparent influence of Vienna, the architects Czeike and Wondra from Nový Jičín created a few interesting projects.

Art nouveau was reflected in several ways – mostly by the new naturalistic decoration but also by geometric and rationalist modernism, especially in Nový Jičín. The inspiration by folk motifs was shown on some villas that were influenced by English architecture. Besides art nouveau it was historicism that slowly faded away. It still dominated the public buildings and the works of local architects. The reason was the lack of influential entrepreneurs who could demonstrate their position by modern architecture. Another reason was provincial ambience that did not allow architects to promote better projects. The top art

---

nouveau realizations were conditioned by the participation of wealthy clients and were therefore a purely German matter.

SOUPIS OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Nový Jičín

- 1/ Katastrální mapa Nový Jičín z roku 1833. Foto: Wolfram Finfera, *Neutitschein – Die Hauptstadt des Kuhländchens einst und heute*, Ludwigsburg 1994.
- 2/ Návrh půdorysu budovy Krajského soudu, Divadelní, čp. 139, Otto Thienemann, 1879. Foto: SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 374, K 317.
- 3/ Průčelí budovy Krajského soudu, Divadelní, čp. 139, Otto Thienemann, 1879. Foto: *Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieurs, Dekorateurs, Bauprofessionisten*, Wien 1882, B1. 71.
- 4/ Německý spolkový dům, Divadelní, čp. 873, Otto Thienemann, 1885–1886. Foto: *Novojičínský zpravodaj*, říjen 2006, s. 13.
- 5/ Vila Karla Zeisbergera, Husova, čp. 887, Otto Thienemann, 1889. Foto: Autorka.
- 6/ Vily Johanna a Augusta Hückela, Revoluční, čp. 856, 857, Otto Thienemann, 1880–1882. Foto: Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008, s. 18.
- 7/ Vily Johanna a Augusta Hückela, Revoluční, čp. 856, 857, Otto Thienemann, 1880–1882. Foto před rokem 1909. Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008, s. 19.
- 8/ Nákras dívčí obecné a měšťanské školy, Tyršova, čp. 144, Heinrich Claus a Moritz Hinträger, 1885–1887. Foto: *Allgemeine Bauzeitung für Architekten, Ingenieurs, Dekorateurs, Bauprofessionisten*, Wien, 1889, B1. 26.
- 9/ Dívčí obecná a měšťanská škola, Tyršova, čp. 144, Heinrich Claus a Moritz Hinträger, 1885–1887. Foto: Autorka.
- 10/ Kavárna Praha (Heinrichshof), Lidická, čp. 128, Josef Blum, 1899. Foto: Autorka.

-
- 11/ Nerealizovaný návrh nárožního domu s podloubím, Masarykovo náměstí, Karl Johann Benirschke, 1901. Foto: *Architektonische Monatshefte* 7, Stuttgart 1901, tab. 95.
- 12/ Pohled do ulice Msgr. Šrámka na domy Augusta a Franze Preisenhammerových, čp. 1028 a 1029, Richard Kloss, 1904–1905. Foto: Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín na dobových pohlednicích*, Příbor 2005.
- 13/ Vila sochaře Adolfa Kleina, Revoluční, čp. 1047, autor neznámý, 1906, Foto: Autorka.
- 14/ Vila Hugo Hückela, Revoluční, čp. 961, firma Czeike&Wondra, 1898–1904. Foto: Autorka.
- 15/ Návrh půdorysů vily Hanse Hückela, Revoluční, čp. 1032, firma Czeike&Wondra, 1904. Foto: SA Nový Jičín 1032.
- 16/ Vila Hanse Hückela, Revoluční, čp. 1032, firma Czeike&Wondra, 1904. Foto: Jaroslav Zezulčík, *Nový Jičín na dobových pohlednicích*, Příbor, 2005.
- 17/ Vila Hanse Hückela, Revoluční, čp. 1032, firma Czeike&Wondra, 1904. Foto: Autorka.
- 18/ Nájemná dům Rosy Schillingové, Havlíčkova, čp. 104, firma Czeike&Wondra, 1906. Foto: Autorka.
- 19/ Nájemní dvojdům Luisy Markotiové, Havlíčkova, čp. 1076 a 1086, Josef Blum, 1906. Foto: Autorka.
- 20/ Návrh půdorysů vily Julia a Stefanie Perlových, Slovanská, čp. 1092, Josef Tölk a Franz von Krauss, 1904–1907. Foto: SA Nový Jičín 1092.
- 21/ Vila Julia a Stefanie Perlových, Slovanská, čp. 1092, Josef Tölk a Franz von Krauss, 1904–1907. Foto: Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008, s. 43.
- 22/ Půdorys hotelu Jindřichův dvůr (Heinrichshof), Úzká, čp. 128, Hubert a Franz Gessnerové, 1906–1907. Foto: *Der Architekt* 12, 1906, s. 48.
- 23/ Nákres hotelu Jindřichův dvůr (Heinrichshof), Úzká, čp. 128, Hubert a Franz Gessnerové, 1906–1907. Foto: *Der Architekt* 12, 1906, tab. 124.
- 24/ Hotel Jindřichův dvůr (Heinrichshof), Úzká, čp. 128, Hubert a Franz Gessnerové, 1906–1907. Foto: Autorka.

-
- 25/ Vila Maxe Weisse, Anenská, čp. 1117, firma Czeike&Wondra, 1908.
Původní vzhled z roku 1913.
Foto: <http://cgi.ebay.at/ws/eBayISAPI.dll?VISuperSize&item=260748331180>
- 26/ Návrh půdorysů vily Maxe Weisse, Anenská, čp. 1117, firma Czeike&Wondra, 1908. Foto: SA Nový Jičín 1117.
- 27/ Návrh průčelí restaurace "Nové Slunce", Husova, čp. 1241, Josef Blum, 1907. Foto: SA Nový Jičín 1241.
- 28/ Restaurace "Nové Slunce", Husova, čp. 1241, Josef Blum, 1907.
Foto: Autorka.
- 29/ Návrh vily Ferdinanda Czeicznera, Husova, čp. 1151, Josef Blum, 1910.
Foto: SA Nový Jičín 1151.
- 30/ Vila Ferdinanda Czeicznera, Husova, čp. 1151, Josef Blum, 1910.
Foto: Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008, s. 49.
- 31/ Evangelická modlitebna, Janáčkovy sady, čp. 184, firma Czeike&Wondra, 1908. Foto: Autorka.
- 32/ Nerealizovaný návrh evangelického kostela, Janáčkovy sady, Eduard Kramer, 1904. Foto: *Der Architekt*, 1901, tab. 3.
- 33/ Židovská synagoga, Havlíčkova, čp. 1110, Ernst Lindner, 1906. Foto z roku 1908. http://www.holocaust.cz/cz2/resources/jcom/novy_jicin.
- 34/ Měšťanský dům U Bílého anděla, Masarykovo náměstí, čp. 26, Josef Blum, 1913. Foto: Autorka.

Kopřivnice

- 35/ Katastrální mapa Kopřivnice z roku 1833. Foto: Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III, Praha 1998, s. 66.
- 36/ Dělnická kolonie, západní část obce. Foto po roce 1909. Archiv Muzea Fojtství (poskytl Ondřej Šálek).
- 37/ Masarykovo náměstí, 1922.
Foto: <http://www.koprivnice.cz/index.php?id=historicky-kalendar-mestys-Koprivnice>.

-
- 38/ Návrh půdorysu vily Josefa Šustaly st., Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 226, Heinrich Czeike, 1889. Foto: Archiv Muzea Fojtství, pořadač 232.
- 39/ Vila Josefa Šustaly st., Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 226, Heinrich Czeike, 1989. Foto: Autorka.
- 40/ Vila Adolfa Šustaly, Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 243, Heinrich Czeike, 1901–1902. Foto: Archiv Muzea Fojtství.
- 41/ Vila Adolfa Šustaly, Sad Dr. Edvarda Beneše, čp. 243, Heinrich Czeike, 1901–1902. Foto: Autorka.
- 42/ Půdorys vily Ignáce Bönische, Štefánikova, čp. 225, Heinrich Czeike, 1888–1889. Foto: SOKA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, 3.7.1.3, K 17.
- 43/ Vila Ignáce Bönische, Štefánikova, čp. 225, Heinrich Czeike, 1888–1889. Foto: Autorka.
- 44/ Návrh vily Josefa Šustaly ml., Štefánikova, čp. 252, Heinrich Czeike, 1893. Foto: Archiv Muzea Fojtství.
- 45/ Pohled na vily Josefa Šustaly a Ignáce Bönische, Štefánikova, čp. 252 a 225, Heinrich Czeike. Foto: Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004. Kolem roku 1921.
- 46/ Hrobka rodiny Šustalů, areál starého hřbitova, autor neznámý, 1891–1892. Foto: Autorka.
- 47/ Návrh kostela sv. Bartoloměje – boční řez, průčelí, Štramberská, Ludwig Schöne, 1893–1895. Foto: SOKA Nový Jičín, f. Farní úřad Kopřivnice, inv. č. 38, sig. Ia, K 1.
- 48/ Kostel sv. Bartoloměje, Štramberská, Ludwig Schöne, 1893–1895. Foto: Autorka.
- 49/ Návrh budovy české měšťanské školy pro chlapce a dívky, Husova, čp. 340, firma Vojtek&Rossmann, 1909–1910. Foto: SOKA Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, inv. č. 104, sig. 3.7.1.3, K 18.
- 50/ Česká měšťanská škola pro chlapce a dívky, Husova, čp. 340, firma Vojtek&Rossmann, 1909–1910. Foto: Autorka.

-
- 51/ Chlapecká a dívčí měšťanská škola, Opava–Jaktař, Krnovská, čp. 101, firma Vojtek&Rossmann, 1909–1911. Foto: Autorka.
- 52/ Německá obecná škola, Obránců míru, čp. 369, Czeike&Wondra, 1911. Foto: Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004. Kolem roku 1918.
- 53/ Návrh průčelí Katolického spolkového domu, Štramberská, čp. 378, Bedřich Karlseder, 1912. Foto: SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 462, K 464.
- 54/ Katolický spolkový dům Štramberská, čp. 378, Bedřich Karlseder, 1912. Foto: Autorka.

Příbor

- 55/ Návrh průčelí Zemské vyšší reálné školy, Jičínská, čp. 528, František Valenta, 1903–1904. Foto: SOkA Nový Jičín, f. AM Příbora, Dodatky – plány, inv. č. 1859.
- 56/ Návrh půdorysu Zemské vyšší reálné školy, Jičínská, čp. 528, František Valenta, 1903–1904. Foto: SOkA Nový Jičín, f. AM Příbora, Dodatky – plány, inv. č. 1859.
- 57/ Zemská vyšší reálná škola, Jičínská, čp. 528, František Valenta, 1903–1904. Foto: Autorka.
- 58/ Nerealizovaný návrh radnice, náměstí Sigmunda Freuda, čp. 19, Josef Hodík, 1901. Foto: SOkA Nový Jičín, f. AM Příbora, Dodatky – plány, inv. č. 1856.
- 59/ Návrh domu “Výpomocné pokladnice”, náměstí Sigmunda Freuda, čp. 35, firma Vojtek&Rossmann, 1903. Foto: SOkA Nový Jičín, f. AM Příbora, inv. č. 1020 H, K 383.
- 60/ Měšťanský dům „Výpomocné pokladnice“, náměstí Sigmunda Freuda, čp. 35, firma Vojtek&Rossmann, 1903. Foto: Autorka.
- 61/ Návrh hostince Františky Střídové, Štramberská, čp. 132, firma Vojtek&Rossmann, 1903. (Dnes hotel „U Nádraží“). Foto: SOkA Nový Jičín, f. AM Příbora, inv. č. 1020H, K 383.

-
- 62/ Návrh Karlsederovy vily – průčelí, řez, Ostravská, čp. 80, Bedřich Karlseder, 1907. Foto: Z majetku Pavla Vlašice.
- 63/ Karlsederova vila – zadní průčelí, Ostravská, čp. 80, Bedřich Karlseder, 1907. Foto: Autorka.
- 64/ Návrh vily pro Antonína Kupku – půdorys, řez, boční pohledy, Masarykova, čp. 570, Bedřich Karlseder, 1911. Foto: Z majetku Pavla Vlašice.
- 65/ Vila Antonína Kupka, Masarykova, čp. 570, Bedřich Karlseder, 1911. Foto: Autorka.
- 66/ Vila Františka Neussera, Místecká, autor neznámý, kolem roku 1907. Zbořena roku 1975. Foto: Jiří Jurok, Lubomír Loukotka et al., *Dějiny města Příbora*, Příbor 2002.
- 67/ Návrh půdorysu Katolického spolkového domu, Lidická, čp. 560, Bedřich Karlseder, 1910. Foto: SOkA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 477, K 475.
- 68/ Katolický spolkový dům, Lidická, čp. 560, Bedřich Karlseder, 1910. Foto: Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004. Po roce 1912.
- 69/ Katolický spolkový dům, Lidická, čp. 560, Bedřich Karlseder, 1910. Foto: Autorka.
- 70/ Wakova vila, 28. října, čp. 578, 579, Bedřich Karlseder, 1912. Foto: Autorka.
- 71/ Zemská zimní hospodářská škola, Masarykova, čp. 586, Eduard Burian, 1912. Foto: Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004. Kolem roku 1920.

Štramberk

- 72/ Vyobrazení opevněného města s hradem z roku 1722. Foto: Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII, Praha 2008, s. 355.
- 73/ Architektonicky cenné podhradí s roubenými valašskými domy, Horní Bašta. Foto: Autorka.

-
- 74/ Návrh budovy radnice, Náměstí, čp. 310, Richard Kloss, 1895. Foto: SOKA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 380, K 323.
- 75/ Štramberský hrad před opravou roku 1902. Foto: Pavel Vlašic, *Stavitel Bedřich Karlseder* (kat. výst.), Muzeum Novojičínska, Nový Jičín 2006.
- 76/ Štramberská Trúba, Kamil Hilbert, 1903–1904. Chata “U Mědníků”, Josef Pokorný, 1906. Foto po roce 1906. Z majetku Josefa Adamce.
- 77/ Štramberská Trúba, Kamil Hilbert, 1903–1904. Jaroňkova útulna, František Grossmann a Bohumír Jaroněk, 1925. Foto: Autorka.
- 78/ Nerealizovaný návrh přestavby štramberského hradu, Kamil Hilbert, 1901. Foto: http://www.stramberk.cz/mu/gallery.php?akce=galeria&gallery_id=5
- 79/ Štramberk – dřevoryt, Bohumír Jaroněk, 1904. Foto: Josef Adamec, Jiří Jurok, *Štramberk – Moravský Betlém, 650 let od založení města Štramberka 1359–2009*, Štramberk 2009.
- 80/ Valašská letní restaurace tzv. „Perníková chaloupka“, vrch Kotouč, František Grossmann a Bohumír Jaroněk, 1922. Foto z roku 1924. Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004.
- 81/ Návrh na valašskou letní restauraci tzv. „Perníková chaloupka“, vrch Kotouč, František Grossmann a Bohumír Jaroněk, 1922. Foto: Z majetku Josefa Adamce.
- 82/ Evangelická modlitebna, Zauličí, čp. 475, Josef Kramoliš, 1903–1904. Foto: <http://www.nockostelu.cz/index.php?pg=kost948>
- 83/ Návrh věže kostela sv. Jana Nepomuckého a sv. Bartoloměje, Náměstí, Eduard Sochor, 1907. Foto: SOKA Nový Jičín, f. OÚ Nový Jičín, inv. č. 299, K 60.
- 84/ Kostel sv. Jana Nepomuckého a sv. Bartoloměje, Náměstí, Eduard Sochor, 1907. Foto: Autorka.
- 85/ Měšťanská škola – pohled na zadní průčelí, Zauličí, čp. 485, Josef Pokorný, 1909–1910. Foto z roku 1927. Stanislava Kovářová, Aleš Pustějovský, *Lašská brána Beskyd: dobové pohlednice 1895–1945*, Ostrava 2004.
- 86/ Měšťanská škola, Zauličí, čp. 485, Josef Pokorný, 1909–1910. Foto: Autorka.